De oudheid van de Bataafse nu Hollandse Republiek

Hugo de Groot

editie G.C. Molewijk

bron
Hugo de Groot, *De oudheid van de Bataafse nu Hollandse Republiek* (ed. G.C. Molewijk). Heureka, Weesp 1988

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/groo001trac01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

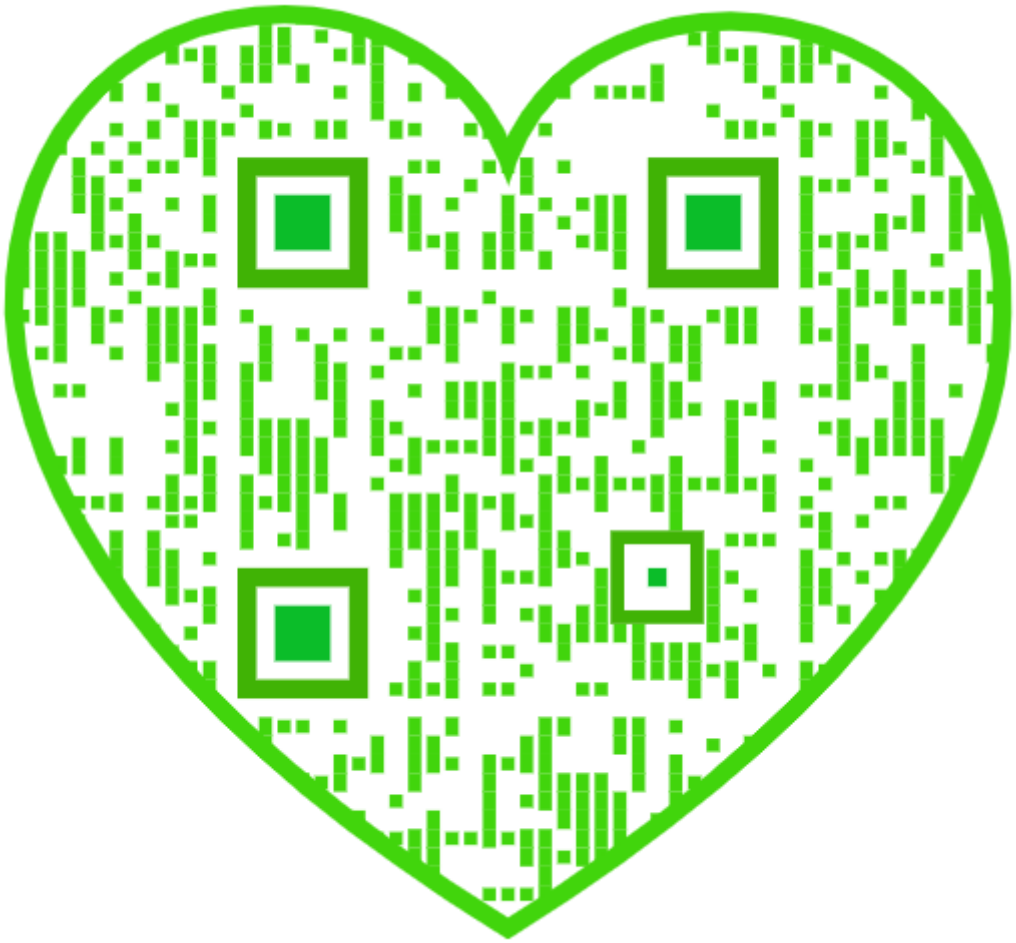

Op de volgende bladzijden worden de titelpagina van het *Tractaet* uit 1651 en de eerste bladzijde van het eerste hoofdstuk van deze uitgave afgebeeld.

TRACTAET

Vande Oudtheyt vande BATAVISCHE, NU HOLLANTSCHE Republique:

Beſchreven door Mr. HUGO de GROOT, wel eer Advocaet Fiſcael van Hollandt, Zeelandt ende Weſt-vrieſlandt.

Den derden Druck.

t'HAERLEM,

Gedruckt by THOMAS FONTEYN, Boeck-drucker ende Boeck-verkooper aen de Marckt, in de Gekroonde Druckery, 1651.

VANDE

Oudtheyt vande Batavi-ſche, nu Hollantſche Republique.

Het eerſte Hooft-ſtuck.

Wat dat zy een Vorſtendom in een regeeringhe vande treffelijckſte, ende wat dat zijn de Staten.

Alle Volckeren werden by de Ghemeente / of by de treffelijckſten / of by een alleen gheregeert. De regeeringhe van de treffelijckſten / is / of met een Vorſtendom / ofte ſonder Vorſtendom. Vorſtendom noeme ick een uytnemende authoriteyt van een perſoon alleen / de welcke met de macht van anderen / ende met Wetten is ghelimiteert: Met welcke tweſtienen dit wert onderſcheyden van 't gunt eygentlijck ghеſpro-ken / een Koninghſchap werdt ghenoemt. Hierom iſt dat Tacitus verhaelt / dat Piſo van Germanicus hadde ghеſeydt / dat hy een Soon was van een Vorſt van Romen / ende niet van een Koningh der Parthen / ende Sueronius van Caligula / dat het wepnigh verſcheelde / of hy hadde de gedaente van het Vorſtendom in een Coninghſchap verandert: ghelijck oock Ceſar ſeyt / van de Vader van Vercingetorix / dat hy een Vorſt zijnde van de Walen / om der oorſake wille / dat hy ſtondt nae het Coninghſchap / van de Burgerije was om den hals gebracht. Ende Plinius ſprekende van Trajanus / ſeyt / dat by hem de ſtoel van een Vorſt wierdt beſeten / op dattet geen plaets en ſoude weſen voor een Heere. Nochtans onеygentlijck ghеſproken / ſoo werdt oock het Vorſtendom ſelver een Coninghſchap ghenoemt: ende in dier voegen ſeyt Ariſtoteles / dat in de Heroiſche tijden de Coninghſchappen haer oorſprongh hebben ghehadt / als de Volckeren den ghenen / van wiens Ouders ſy eenighe weldaden hadden ontfanghen / als by exempel / daer ſy goede Wetten door hadden gekregen / ofte door de welcke ſy in de Oorloghen waren beſchermt / gaven het gebiedt van 't Oorlogh met de macht van 't oordeelen. Welck Coninghſchap hy ſeydt dat gherecht is over de gewilligen / en met gelimiteerden rechte. Sulcks ſeyt oock Thucydides / dat by de Griecken de gebieden der Coninghen de oudſte zijn / de welcke van de Ouders by ſucceſſie op de Kinderen wierden over-gedragen / ende met ſchiere eere waren omſchreven. Waer uyt dan blijckt dat oock in de regeeringe van de treffelijckſte / de Vorſtendommen werden ghegeven na de oorde

Voorwoord

Op lerarenopleidingen, MO-instituten en universiteiten wordt bij het vakgebied geschiedenis in toenemende mate aandacht besteed aan de onderdelen theoretische geschiedenis en historiografie. Het eerste staat voor het denken over zaken als bronnenonderzoek en bronneninterpretatie, geschiedfilosofie, causaliteit, en objectiviteit, en het tweede betekent iets als 'geschiedenis der geschiedschrijving' en zou ook als een onderdeel van wetenschapsgeschiedenis gedoceerd kunnen worden.

Tijdens die colleges wordt uiteraard ook aandacht besteed aan de Nederlandse historiografie en daarbij valt steevast de naam Hugo de Groot in verband met de zogenaamde Bataafse mythe, een geschiedenisopvatting over een kleine tweeduizend jaar continuïteit in het vaderlandse verleden. Tijdens het bestaan van de Republiek gold deze mythe als een soort officieuze overheidsvisie en een belangrijk deel van de geschiedschrijvers werd erdoor beïnvloed. De Groot blijkt met zijn faam van geleerde aan deze geschiedvervalsing gezag te hebben verleend.

Hij heeft deze mythe in zijn *Tractaet vande Oudtheyt vande Batavische nu Hollandsche Republique* als het ware gecanoniseerd. Dit curieuze werkje is in de zeventiende en achttiende eeuw een behoorlijk aantal malen uitgegeven, zowel in het Latijn, Nederlands, Frans en Engels, en soms ook samen met ander werk van hemzelf of Tacitus. Doordat de laatste uitgave van 1757 dateert, dus maar liefst 230 jaar geleden, leek de tijd rijp voor een integrale heruitgave ervan, voorzien van een inleiding en enige verklaringen.

De in de noten genoemde literatuur maakt het mogelijk deze materie rond de toenmalige geschiedschrijving, De Groots historische arbeid, de Bataafse mythe en andere toenmalige historische denkstelsels waaraan in deze uitgave niet zeer uitgebreid aandacht kon worden besteed, gemakkelijk verder uit te diepen.

Deze uitgave is in de eerste plaats een bronnenpublicatie. Hierdoor is het mogelijk geworden voor een ieder die op de een of andere wijze met geschiedenis en historiografie in aanraking komt, op eenvoudige wijze kennis te nemen van de inhoud van dit voor de Nederlandse historiografie belangrijke, zo vaak genoemde maar weinig gelezen en daardoor slecht gekende werkje.

Een geschiedvervalsing uit 1610

Overtuigingen zijn gevaarlijker vijanden van de waarheid dan leugens.
- Friedrich Nietzsche -

Historische volkswijsheden

Mensen, groepen of zelfs hele samenlevingen kunnen uitstekend functioneren bij enorme onwetendheid, of het geloof in onbewijsbare en reeds weerlegde ideeën op alle gebieden. Deze onkunde en weinig kritische geesteshouding veroorzaken in het dagelijks leven meestal geen problemen en kunnen rustig blijven voortbestaan. Met name op historisch terrein bestaan er een groot aantal misvattingen die mogelijk zelfs ooit op school tijdens de geschiedenislesssen zijn bijgebracht.

Zo menen velen nog altijd dat Columbus gehinderd zou zijn geweest door een angstige bemanning die dacht dat de aarde plat was en dat het schip door westwaarts te varen onvermijdelijk over de rand zou storten. In werkelijkheid echter geloofde destijds vrijwel iedereen in de bolvorm van de aarde en het was juist Columbus die zich vergiste door de omvang daarvan zodanig te onderschatten dat hij Oost-Azië abusievelijk vlakbij West-Europa situeerde. Een ander voorbeeld hiervan is het bekende verhaal dat Colijn vlak voor de Duitse inval van mei 1940 iets als ‘Gaat u rustig slapen, er is niets aan de hand’ zou hebben gezegd.

Deze soort van hardnekkig voortlevende wijsheden, die niet alleen door ongeletterden werden of worden aangehangen, zijn nooit als bewust geconstrueerde vervalsingen van de werkelijkheid ontstaan, maar moeten meer als een soort van volkswijsheden worden opgevat zoals die ook op het gebied van het weer en ziekten bestaan.

Historische vervalsingen

Niet alle historische miskleunen zijn dergelijke volkswijsheden; behalve gewone fouten die ook integere en serieuze historici nu eenmaal kunnen maken, bestonden en bestaan er vooral in totalitair geregeerde landen een aantal van boven opgelegde, door politieke, filosofische of religieuze opvattingen gekleurde, doelbewust verzonnen ‘afgesproken ficties’ of ‘gelogen werkelijkheden’ betreffende het menselijke verleden en een groot aantal andere zaken.

In zulke landen was en is doorgaans vooral de uitoefening van het vak geschiedenis zeer bemoeilijkt. In de Sovjet-Unie zijn de feiten betreffende de

Russische Oktoberrevolutie (die trouwens een staatsgreep was) en het aandeel van Lenin daarin voor een groot deel zwaar verminkt; zo is de rol van de in ongenade gevallen Trotsky gewoon geschrapt. In Albanië en China staat de geschiedschrijving voor een groot deel op hetzelfde peil, en de geschiedbeoefening in het Derde Rijk kende ook dergelijke door de ideologie opgelegde verwringingen.

In democratische landen, waar de overheid gewoonlijk geen verzinsels aan de wetenschap oplegt, kunnen individuele vervalsers die wetenschap natuurlijk soms wel misleiden. Een beroemd voorbeeld daarvan is de zogeheten Piltdown-mens, een in Engeland gevonden schedel die een ontbrekende schakel in de menselijke evolutie zou zijn. Alhoewel die affaire in 1912 begon en het tot 1953 duurde voordat bewezen werd dat er sprake was van een handige vervalsing, verplichtten overheid en universiteiten in die periode niemand tot het geloof in de echtheid van die vondst.

Naast deze individuele vervalsers bestaan er in democratieën ook groeperingen of stromingen waarvan de leden of aanhangers min of meer de morele verplichting hebben een eigen versie van de werkelijkheid te onderschrijven. Zo liet de CPN in 1958 het boekje *De CPN in de oorlog* verschijnen waarin door de partijleiding aan in ongenade gevallen partijleden een ongunstig oorlogsverleden werd toegeschreven. Binnen die partij werd deze afgesproken fictie tot een officiële visie verheven die men als goed communist diende te onderschrijven. De overheid stond ook hier verder buiten.

Democratische overheden maken zich echter, net als dictatoriale, op politiek terrein en met name in de internationale diplomatie nog wel schuldig aan het werken met zulke ficties. Toen de voormalige sjah van Perzië in 1971 bij de ruïnen van Persepolis het niet bestaande heuglijke feit wenste te vieren dat zijn keizerrijk 2500 jaar bestond, waren daarbij een groot aantal staatshoofden en andere hoge gasten vertegenwoordigd, waaronder prins Bernard.[1] Bovendien zal onze minister van buitenlandse zaken altijd net doen alsof er maar één China bestaat terwijl er in werkelijkheid twee van elkaar onafhankelijke landen bestaan die zich met deze naam tooien.

Hiermee is het gevaar van iedere koppeling tussen het politieke bedrijf en de geschiedwetenschap (voor andere wetenschappen geldt trouwens hetzelfde!) aangeduid: er kan snel een neiging ontstaan om de binnen die politiek bestaande afgesproken ficties over te planten naar de wetenschap. In de tijd van Hugo de Groot lag dat iets anders doordat toen in ieder geval de geschiedwetenschap als aparte dicipline nog niet bestond, doch dat neemt niet weg dat er ook toen wel degelijk begrip aanwezig was van het verschil tussen pure fictie en serieus onderzoek naar hoe iets in elkaar zit.

De in De Groots tijd bestaande humanistische geschiedschrijving was

vooral een literaire bezigheid en steunde voor een groot deel op de onfeilbaar of tenminste zeer hoog geachte geschriften uit de Grieks-Romeinse Oudheid, waarbij met name die van Tacitus moeten worden genoemd. Bovendien was deze vorm van geschiedschrijving zeer sterk gericht op de lessen die het verleden zou leren waardoor het verschil tussen een geschiedwerk en een politiek tractaat kon vervagen. Hiernaast, doch er niet altijd geheel van gescheiden, bestond ook nog een antiquarische geschiedvorsing zoals het verzamelen en beschrijven van munten.

De Bataafse mythe

Op dit moment bestaan er in ons land zowel door particuliere personen en groeperingen, alsmede vooral door politici aangehangen of gehanteerde ficties, maar in het algemeen hoeft men zich in het onderwijs en het wetenschapsbedrijf daar weinig van aan te trekken. Bovendien verleent de rijksoverheid aan wel serieus te nemen visies geen officiële status; zo is niemand verplicht L. de Jongs *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* als het laatste, definitieve, goedgekeurde woord over die oorlog te beschouwen.

Vanaf de zestiende tot het einde der achttiende eeuw is de geschiedenisbeoefening in ons land echter wel onder de invloed geweest van politiek gekleurde en tevens onjuiste ideeën betreffende de continuïteit tussen de Bataven, Batavieren of Batouwers[2] uit de Oudheid en de toenmalige Republiek der Verenigde Nederlanden, alsmede betreffende de veronderstelde aloude soevereiniteit der Staten-Provinciaal.[3]

Nadat de geschriften van Tacitus, de *Annales, Historia*, en *Germania*, waren herontdekt verschenen deze vanaf 1470 in druk en sedert 1510 begonnen de door hem beschreven en gunstig beoordeelde Bataven een rol te spelen in de studies van de Nederlandse humanisten. In 1580 begon zelfs een ware opmars der Bataven, iets dat samenhing met de Opstand tegen Spanje en de afzwering van Philips II. De Bataafse opstand onder Julius Civilis (of Claudius Civilis zoals men toen gewoonlijk zei) van 69-70 tegen de Romeinen werd wel als een parallel gezien van de strijd onder Willem van Oranje tegen de Spanjaarden.[4] Zo volgde nadat prins Maurits in 1594 Groningen had ingenomen in Amsterdam een feestelijke intocht door een triomfboog die een Civilis toonde met zijn voet in Rome's nek.[5]

Er werd in de zestiende eeuw veel gestreden over de juiste ligging van het Insula Batavorum (Eiland der Bataven) of kortweg Batavia of Batavië. Door dit Batavia wat te verschuiven of te vergroten konden verschillende gewesten of zelfs de gehele Republiek terugzien op een groots verleden. Gewoonlijk werd het tussen de Maas, Waal en Rijn gedacht (de Rijn stroomde

vroeger bij Katwijk in zee) maar de door Tacitus en Julius Caesar aangedragen gegevens lieten speelruimte voor op plaatselijk chauvinisme geïnspireerde varianten en alternatieven. Zo poogde de Gelderlander Gerardus Noviomagus (1482-1542) te bewijzen dat Batavia alleen in het Gelderse deel van de Betuwe had gelegen, de Hollander Cornelius Aurelius (ca. 1460-na 1523) plaatste het evenals veel anderen waaronder later ook De Groot in Zuid-Holland, en de Westfries Hadrianus Junius (1511-1575) verschoof de noordgrens naar de IJssel zodat Noord-Holland er ook toe kon worden gerekend.

Over het beschavingsniveau van de Bataven bestond ook geen overeenstemming, al was er een zekere neiging dat steeds gunstiger voor te stellen. Volgens Aurelius had er zelfs bij Leiden een Latijnse school bestaan. De door Tacitus geschetste goede verhouding tussen Romeinen en Bataven gaf voedsel aan overdreven voorstellingen betreffende de vrijheid van handelen der. Bataven vergeleken met veel andere Romeinse bondgenoten, en de Bataafse legers zouden voor Rome veel belangrijke of zelfs essentiële overwinningen hebben behaald. In 1575 had Leiden zich de fraaie naam Lugdunum Batavorum aangemeten, naar de veronderstelde vroegere hoofdstad van Batavia. In de zestiende eeuw werden er bovendien vooral bij Leiden en Roomburg enige stenen met verdachte inscripties als GENS BATAVORUM AMICI ET FRATRES ROMANI IMPERII (‘De stam der Bataven vrienden en broeders van het Romeinse Rijk’) gevonden. Het is echter vrijwel zeker dat de meeste hiervan vervalsingen zijn.[6]

In diezelfde eeuw groeide ook nog een ander idee, namelijk dat de bewoners van de Nederlanden hun provinciën sedert lange tijd altijd zelf bestuurd hadden door middel van de Staten, en dat die in bepaalde gevallen overgegaan waren tot het benoemen van graven of hertogen. Dezen zouden dus geen leenmannen van de Duitse keizer zijn geweest. Deze opvatting was echter onjuist; in de Middeleeuwen werden afgevaardigden van de drie états, estats, stenden of standen (adel, geestelijkheid en stedelijke burgerij), die ieder een eigen juridische status ten opzichte van de landsheer (graaf) bezaten, door die landsheer wel in vergadering bijeen geroepen.

Deze zogeheten Statenvergaderingen hadden administratieve en gerechtelijke taken, en er werden belangrijke kwesties besproken waaronder verzoeken van de landsheer om extra belastingen (beden) toe te staan. In ruil daarvoor was het soms mogelijk een zekere medezeggenschap of bepaalde voorrechten (privilegiën) af te dwingen. De werkelijke invloed der Staten verschilde overigens per periode en was in grote mate de resultante van een machtsstrijd. In Spanje en Frankrijk wisten de absolute koninklijke regimes de daar bestaande Staten te overvleugelen, maar in de Nederlanden zou deze strijd uiteindelijk anders aflopen.

Onder de Bourgondiërs waren deze provinciale organen wel blijven be-

staan, maar er werd getracht ze meer ondergeschikt te maken aan een te vormen centraal bestuur, en er werd ook begonnen gecombineerde Statenvergaderingen bijeen te roepen. Zo'n Staten-Generaal besprak dan kwesties die de gezamenlijke Bourgondische gebieden aangingen. Meteen nadat Karel de Stoute in 1477 bij Nancy was gesneuveld, gebruikten de Staten-Generaal die gelegenheid echter door van zijn dochter Maria van Bourgondië het zogeheten Groot-Privilege af te dwingen waarin de beginnende centralisatie weer werd teruggedraaid en waarin de oude gewestelijke privilegiën opnieuw werden bevestigd en zelfs versterkt. Zo werd bepaald dat de Staten voortaan ook op eigen initiatief bijeen mochten komen. Holland en Zeeland slaagden erin voor zichzelf nog extra vrijheden af te dwingen. Alhoewel Philips de Schone dit Groot-Privilege in 1494 alweer vernietigde, was het provinciale zelfbewustzijn hierdoor blijvend toegenomen,[7] en de Staten-Generaal durfden in 1521 zelfs op hun historische onafhankelijkheid te wijzen door, in strijd met de feiten, te ontkennen dat er ooit een band met het Duitse Rijk had bestaan.[8]

In 1548, onder Karel V, werden de Nederlandse provinciën die tot dan slechts de persoon van de landsheer gemeen hadden voor het eerst in een soort staatsverband, de Bourgondische Kreits, verenigd. Vooral onder zijn opvolger Philips II werd wederom een zekere centralisatie nagestreeft waartegen de provinciën en steden zich opnieuw trachtten te verzetten. Dit gebeurde eveneens tegen de zeer harde Spaanse godsdienstpolitiek. Zoals bekend ontstond hieruit de Opstand die wij als Tachtigjarige Oorlog kennen en meestal in 1568 laten beginnen. Hier is met name belangrijk de controverse of de soevereiniteit bij de vorst of het volk berustte, waarbij ‘volk’ gewoonlijk stond voor het geheel der oude bestuursinstellingen waarvan de Staten de voornaamsten waren.[9]

Een opstand tegen zijn vorst was in die tijd volgens velen niet toegestaan, en dus zocht men naar een rechtvaardiging. Natuurlijk heeft de overwinnaar achteraf altijd gelijk, doch de overwinning was toen nog lang niet behaald. Er waren echter wel enige ideologische denkramen voorhanden, die overigens nooit tot een alles omvattende de Opstand rechtvaardigende theorie zijn uitgewerkt. Ten eerste was er de bij calvinisten levende idee dat het volk de soevereiniteit als het ware bij verdrag aan de vorst had overgedragen. Onder normale omstandigheden was men die vorst gehoorzaamheid verschuldigd, doch er bestond tevens het recht of zelfs de plicht zich tegen een tyrannieke vorst te keren en die af te zetten.[10]

Bovendien volgde uit de idee van de Statensoevereiniteit dat als de Staten de graven altijd hadden aangesteld, Philips II (in de Nederlandse gewesten de derde landsheer met die naam en hier dus eigenlijk Philips III) de laatste door hen benoemde graaf van Holland, graaf van Zeeland, hertog van Brabant,

enz. was. Nu deze graaf zijn aanstellingsbevoegdheid had overschreden, mocht men hem natuurlijk ook weer ontslaan. Dit idee kwam zeer goed van pas want van een opstand was zo zelfs geen sprake meer; in feite waren de Spanjaarden nu de opstandelingen tegen de bestaande orde!

Deze ideeën vonden hun inspiratie gedeeltelijk ook in het buitenland. In 1574 had de Franse calvinist Francois Hotman zijn *Franco-Gallia sive tractatus isagogicus de regimine regum Galliae* uitgegeven waarin de these werd verwoord dat bij de oude Galliërs de soevereiniteit niet bij de koningen maar bij de Staten had berust.[11] Zijn theorie werd in de Nederlanden al snel zeer bekend. Ook in de *Vindiciae contra tyrannos* van Ph. Duplessis-Mornay vond men voor dit soort opvattingen steun.[12] Overigens moet erop gewezen worden dat het aantal varianten in de standpunten groot was.

Toch eisten de Staten-Generaal niet voor 1586 de volledige soevereiniteit voor zichzelf op[13] en men poogde eerst Philips te vervangen door aan andere vorst die zich wel aan de oude staatsregeling wenste te conformeren. Bovendien werd tot de afzwering van Philips in 1581 ook wel de fictie gehanteerd dat die koning in feite een goed bewind voerde en dat men zich slechts keerde tegen bedriegers en schurken (zoals Granvelle) in zijn bestuursapparaat. Door het Spaanse bestuur in Brussel te bestrijden toonde men zijn trouw aan Philips in Madrid! Willem van Oranje verleende Leiden in 1575 zelfs het recht een universiteit te stichten ‘omdat’ die stad zich tijdens het beleg door de Spaanse troepen zo kranig geweerd had waarmee die trouw was aangetoond. Het is zeker dat men dit verhaal destijds zelf echt niet zo geloofde, en dat deze redenering voornamelijk diende om hen, die van mening bleven dat men zich niet tegen zijn vorst mocht verzetten, tot meedoen aan de Opstand te bewegen.[14]

Er waren dus ook vreemde verhalen in omloop waarin de Bataven niet voorkwamen. De Bataven waren ook niet nodig bij de afzwering van Philips. In de *Apologie* van Willem van Oranje en het *Placcaet van Verlatinghe* werd erop gewezen dat Philips zich onmogelijk had gemaakt door zijn bloedig bewind en zijn inbreuk op de oude priviligiën en de gewestelijke soevereiniteit. Toch zullen we zien dat het geestelijk klimaat rijp gemaakt was om die Bataven gemakkelijker in diverse staatkundige gebeurtenissen in te passen.

Na de afzwering poogden, zoals gezegd, de Staten-Generaal de soevereiniteit aan buitenlandse landsheren op te dragen, maar dat mislukte. Anjou had weinig voor de beperkende voorwaarden gevoeld en stierf kort daarop, de Franse koning Hendrik III weigerde, en de Engelse koningin Elisabeth eveneens doordat ze de bevoegdheid van de Staten-Generaal tot zo'n opdracht in twijfel trok, maar ze verleende de opstandelingen wel een zekere steun. De door haar gezonden graaf Leicester poogde echter in strijd met zijn instructies hier voor Elisabeth toch een centraal landsheerlijk bestuur in te

stellen, hetgeen uiteraard ten koste zou gaan van de invloed van de Staten van de belangrijkste opstandige provincie: Holland. Thomas Wilkes, een Engels lid van de Raad van State, schreef in 1587 een vertoog om aan te tonen dat de Staten hun gezag te buiten gingen en dat de soevereiniteit altijd al bij de landsheer had berust zodat Leicester zich dus bij een bestaande traditie aansloot.[15]

In datzelfde jaar schreef de Goudse pensionaris François Francken voor de Staten van Holland zijn *Corte Verthooninghe van het recht der Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt ende Westvrieslandt* waarin de soevereiniteit als vanouds juist aan de Staten werd toegeschreven en sedertdien zou dat de overheersende visie worden.[16] Francken ging ter ondersteuning van zijn betoog tot in de Middeleeuwen terug. Natuurlijk was zijn verhaal in de eerste plaats politieke propaganda.

Er lag echter ook nog steeds het door de humanistische geleerden gecreëerde 'Bataafse kader' gereed waarmee deze ideeën gecombineerd konden worden. We zagen dat dat niet echt noodzakelijk was geweest om de Opstand te rechtvaardigen, maar nadat in 1588 de Staten de soevereiniteit definitief op zich genomen hadden, en de zeven soevereine provinciën zich als een statenbond in de 'Republiek der Verenigde Nederlanden' hadden aaneen gesloten, groeide ook hun verlangen naar internationale erkenning van die Verenigde Nederlanden.

In een tijdperk waarin veel waarde aan verre oorsprongen werd gehecht, lag het voor de hand deze nieuwe staat van een eerbiedwaardig verleden te voorzien: er zou beweerd kunnen worden dat de Nederlandse Republiek al sedert de Bataafse Oudheid bestaan had. Door gebrek aan gegevens was het niet mogelijk verder in het verleden terug te gaan. De geestelijke krachttoer die nodig was om dit verhaal te gaan geloven viel mee doordat gewezen kon worden op de onwaarschijnlijkheid dat zo'n kloekmoedig volk als de Bataven uit de geschiedenis waren verdwenen. De oplossing was dat ze nog bestonden, maar dan onder een andere naam: Hollanders of Nederlanders, iets dat ook wel eerder beweerd was. Dit ideeëncomplex, dat wij nu als de 'Bataafse mythe' kennen, heeft een zeer hardnekkig leven in de vaderlandse historiografie kunnen leiden, mede doordat het gesteund werd door een ook in zijn tijd al zeer beroemd en geleerd geacht man: Hugo de Groot.

Hugo de Groot

De meesten van ons kennen Hugo de Groot of Grotius (1583-1645) als jurist, staatsman, theoloog, dichter of filoloog maar als geschiedschrijver en geschiedvervalser is hij minder bekend.[17] Zijn geleerdheid en snelle carrière waren opmerkelijk maar een groot deel van zijn leven was ook vol tragedie.

Reeds in 1594, op elfjarige leeftijd, werd hij tot de Leidse universiteit toegelaten en vier jaar later nam Johan van Oldenbarneveldt hem op staatsbezoek mee naar Frankrijk. In 1599 werd hij als advocaat aan het Hof van Holland verbonden en in 1607 volgde de benoeming tot advocaat-fiscaal (openbare aanklager) van Holland. Ook voor de Verenigde Oostindische Compagnie behartigde hij verschillende zaken en hij aanvaardde een opdracht van de provincie Holland voor het schrijven van een geschiedwerk over de Opstand.

Doordat hij zich in het kamp van Van Oldenbarneveldt bevond nam zijn carrière tijdens het Twaalfjarig Bestand een ongunstige wending en in 1619, toen Van Oldenbarneveldt werd terechtgesteld, werd hij tot levenslange gevangenisstraf op Slot Loevestein veroordeeld. In 1621 wist hij daaruit door middel van de legendarische boekenkist te ontsnappen en hij vluchtte naar Frankrijk.

Tot zijn grote teleurstelling bleek het niet mogelijk naar zijn vaderland terug te keren en zijn protestantse overtuiging sloot een nieuwe carrière in het katholieke Frankrijk uit. In 1631 keerde hij op eigen initiatief toch onverwachts naar de Republiek terug, maar reeds het jaar daarop zetten de Staten een prijs op zijn hoofd doch ze gaven hem wel de gelegenheid opnieuw te vluchten. De Groot ging weer naar Parijs terug en in 1634 trad hij daar in Zweedse diplomatieke dienst. In die functie ondervond hij ook veel miskenning en door zijn pogingen de eenwording der kerken te bewerkstelligen, slaagde hij erin zowel gereformeerden, hervormden als katholieken tegen zich in het harnas te jagen. Vlak voor zijn dood werd hij zelfs nog door de Zweden ontslagen. Hij overleed in het Duitse Rostock. Achteraf kunnen we echter constateren dat hij ondanks deze miskenningen tegenwoordig zeker niet een vergeten man is.

De Groot als historicus

Reeds in 1601 had hij van de Staten van Holland de opdracht gekregen een geschiedwerk te schrijven ‘van de Historien en saeken van de beroerte deeser Landen,...’. In 1612 stuurde hij het manuscript van zijn *Annales et Historiae* (de titel was natuurlijk naar Tacitus gevormd) naar Van Oldenbarneveldt, maar het werd niet snel uitgegeven. Pas in 1657 verscheen de eerste omgewerkte versie in druk.[18]

Over het algemeen was De Groot ondanks al zijn geleerdheid geen echt groot historicus. Zijn boek was wel goed geschreven maar het bevatte niet veel nieuwe zaken. Net als zijn tijdgenoten was hij schaars met bronvermeldingen en stelde hij de daden van de eigen landgenoten vaak te mooi voor. Het ging hem vooral om de militaire en politieke lessen, minder om een zo

goed mogelijke waarheidsgetrouwe beschrijving van de gebeurtenissen, en evenals P.C. Hooft had hij ook zelfs veel bezwaar tegen de toen bestaande grote mate van vrijheid van drukpers in de Republiek, iets wat de meesten tegenwoordig van een zichzelf serieus nemend historicus niet zouden verwachten.[19]

In 1602 schreef hij zijn *Parallelon Rerumpublicarum* ('Vergelijking van de republieken') waarvan de eerste twee delen verloren zijn gegaan en het derde pas in de negentiende eeuw gedrukt werd. Hierin werden de Atheense, Romeinse en Bataafse republieken vergeleken waarbij de laatste er zeer gunstig afkwam.[20] In 1610 verscheen de *Liber de antiquitate reipublicae Batavicae* dat hij hetzelfde jaar nog samen met zijn vader in het Nederlands vertaalde als *Tractaet vande oudtheyt vande Batavische nu Hollandsche Republique*. Waarschijnlijk was dit een omwerking van het begin van de *Parallelon*, en het kan ook heel goed grotendeels in dezelfde tijd zijn ontstaan.[21] In deze werken verwoordde hij de Bataventhese zoals die boven is uiteengezet. Hij schreef hiernaast nog enkele historische, en een groot aantal andere, vooral juridische en theologische werken.

Het *Tractaet* werd in het Latijn reeds in 1610 herdrukt, en verder (soms onder gewijzigde titels) in 1617, driemaal in 1630, en 1633. Deze Latijnse versie is ongetwijfeld vooral bedoeld geweest om in het buitenland voor de aanspraken van de Staten te pleiten, en om internationale erkenning van de Republiek te verkrijgen.[22] Een Franse vertaling volgde in 1648 en een Engelse in 1649 en 1652.

Ook de Nederlandse versie werd geregeld (eveneens soms onder andere titels) herdrukt: 1636, 1639, 1641, tweemaal in 1651, in 1681 samen met zijn *Jaerboeken en historien* in een nieuwe vertaling van Johan Goris, in 1714, 1728 en 1756 samen met Tacitus' *Germania*, en voor het laatst in 1757 als onderdeel van een pamflettenoorlog rond de in 1672 vermoorde Johan de Witt.[23] De Groots verbanning was blijkbaar geen belemmering voor deze herdrukken. Merkwaardig is de piek in 1630, dus vlak voor zijn onverwachte terugkeer. De piek in 1651 kan samenhangen met de 'Grote Vergadering' die toen vlak na de dood van stadhouder Willem II in Den Haag plaatsvond ter beklemtoning van de soevereiniteit der Statenvergaderingen. Zoals bekend werd daar besloten geen nieuwe stadhouder aan te stellen, zodat het in het *Tractaet* beschreven ideale 'gemengde' regeermodel (naast de Staten een constitutioneel heerser) niet als norm werd gehanteerd.

De Latijnse versie bevat literatuurverwijzingen in de kantlijn, vooral naar de klassieken, maar bij de Nederlandse versie ontbreken die zodat die meer als een volksuitgaaf bedoeld moet zijn geweest. De latere vertalingen door Johan Goris bevatten wel vrij veel noten die onderaan de bladzijden worden verklaard.

De Bataventheorie was niet het enige waar De Groot misgreep. Van 1642 tot 1644 schreven hij en Johannes de Laet, geograaf en bewindhebber der Westindische Compagnie, ieder een paar publicaties over de oudste geschiedenis en afkomst van de Indianen. De Laet meende (net als tegenwoordig wordt aangenomen) dat die uit Siberië via Alaska naar Amerika waren gekomen. De Groot daartegen dacht op grond van zeer gebrekkige taalkundige en volkenkundige parallellen, dat de Indianen ten noorden van Panama overgestoken Scandinaviërs (vooral Noren) waren, uitgezonderd die op het Mexicaanse schiereiland Yucatan want dat zouden oorspronkelijk Ethiopische christenen zijn geweest. De Peruanen of Inca's zouden uit China, en de overige Indianen ten zuiden van Panama uit het Oostindische gebied afkomstig zijn. Hij dacht zich een groot aantal eilanden tussen Java en Vuurland waardoor zo'n migratie gemakkelijk had kunnen plaatsvinden.[24]

Uit opmerkingen in het *Tractaet* blijkt dat De Groot behalve aan de Bataafse ook nog geloof moet hebben gehecht aan twee andere mythen. Ten eerste de Vronenmythe. Deze hield in dat er al in de Romeinse tijd vlakbij Alkmaar de grote handelsstad Vronen zou hebben gelegen die zich tot hoofdstad van West-Friesland wist op te werken. In 1303 werd deze schitterende metropool door Jan van Henegouwen na een beleg volkomen van de aardbodem weggevaagd terwijl wederopbouw werd verboden. Pas daarna zou Alkmaar zich, mede dankzij de hulp van uitgeweken Westfriezen, eindelijk gunstig hebben kunnen ontwikkelen of zelfs pas zijn gesticht. Vooral in Alkmaar werd dit verhaal uit plaatselijk-chauvinistische motieven bestreden.[25]

Ten tweede geloofde hij blijkbaar ook in de mythe van Venetië die leerde dat die republiek ook al sedert meer dan duizend jaar eveneens onveranderd was gebleven en haar uitmuntende bestuursstelsel had kunnen behouden. De Venetianen zouden, mede doordat ze de beginselen van Aristoteles betreffende een gematigd ‘gemengd’ bestuur hadden verwezenlijkt, een voorbeeld zijn voor anderen. Deze ideeën waren al in de Nederlanden bekend, en zijn niet door De Groot bedacht of geïntroduceerd.[26]

In 1622, dadelijk na zijn ontsnapping uit Loevestein, schreef hij de *Verantwoordingh van de Wettelijcke Regieringh van Hollandt ende West-Vrieslandt* waarin hij zijn thesen nogmaals uiteenzette,[27] en in 1629 beschreef hij in de *Grollae obsidio* de zege van stadhouder Frederik-Hendrik bij Groenlo (Grol), blijkbaar mede om te tonen dat hij nog steeds aan de goede, vaderlandse kant stond.[28] In de jaren 1636-1637 moest zijn *Historia Gotthorum* de Zweedse koningin Christina plezierig stemmen.[29]

De enige conclusie die uit dit alles kan worden getrokken is dat bij De Groot het gewone historische werk nogal snel werd vermengd met politieke wensen en wilde speculaties. De Indianentheorie doet denken aan de vele ge-

zochte pogingen van destijds het paradijs of het bijbelse Ophir her en der te localiseren. De Bataventheorie heeft niet minder fantastische kanten. Uit de ligging bij zee worden ommuurde Bataafse handelssteden afgeleid (De Groot had de neiging toestanden en gebruiken uit klimaat en bodemgesteldheid af te leiden waaronder ook een hoger Bataafs intelligentiepeil[30]), het Latijn zou aan het Bataafs veel hebben ontleend, de Bataven veroverden voor hun bondgenoot Rome niet alleen Groot-Brittannië maar boekten tot op de Balkan voor hen schitterende successen, en het Groot-Privilege van 1477 zou in wezen de eerste optekening van de oude Bataafse staatsregeling zijn.[31]

De Indianentheorie ontstond voor zover mij bekend niet uit een politiek standpunt, de Bataventheorie wel. De eerste was vooral een historische miskleun, de tweede een historische vervalsing. De Groot was voorstander van een republiek waarin de door een regentenaristocratie gedomineerde Staten soeverein waren en waarin oude wetten en privilegiën zouden worden gerespecteerd. Hij wenste dit te ondersteunen door het idee dat die toestand in feite altijd al bestaan had. Hiertoe moest het verleden, waar uiteraard toen veel minder over bekend was dan nu, wel aangepast worden. Tegenwoordig hebben dit soort historische argumenten minder overtuigingskracht.

De Groot toonde in het *Tractaet* ook geen enkel begrip voor historische ontwikkeling en hij zag het verleden als een aaneenschakeling van vergelijkbare voorbeelden voor het heden. Francken, die overigens minder wilde theorieën rond zijn soevereiniteitsthese bouwde, nam een continuïteit van ‘slechts’ 500 tot 700 jaar aan,[32] maar De Groot postuleerde er een van 1700 jaar![33] Hij heeft er echter niet, zoals de sjah, een feest voor georganiseerd. Wellicht had dat in 1910, bij het 2000-jarige jubileum van de Batavenstaat moeten gebeuren.

Nu moet De Groot echter ook niet te ongenuanceerd met de normen van nu als een mislukt of frauduleus historicus worden afgeschilderd; er bestonden in zijn tijd nu eenmaal geen echte daartoe opgeleide historici en hij was in de ogen van zijn tijdgenoten en zichzelf waarschijnlijk in de eerste plaats een auteur van juridische en theologische werken.[34] Het is dan ook de vraag in hoeverre hij destijds gepoogd heeft een serieus geschiedwerk te schrijven, of dat hij als een ingehuurde advocaat met juridische spitsvondigheid de zaak van de Staten bepleit heeft. De Groot deed dat soort werk namelijk vaker; nadat Jacob van Heemskerk in 1603 in het Verre Oosten een Portugese kraak had gekaapt, vroeg de voc hem om een juridisch betoog ter rechtvaardiging van dat optreden. In 1605 was het als zijn *De Iure praedae* (Verhandeling over het recht op buit) gereed.

Aan de andere kant is het zo dat, alhoewel er dus geen echte historici bestonden, er wel historisch onderzoek werd bedreven en ook het *Tractaet* is behalve een classificatie en een waardering van verschillende bestuursstel-

sels grotendeels een historische verhandeling. Weliswaar waren bibliotheken en archieven gewoonlijk slecht toegankelijk, en was de bronnenkritiek gebrekkig ontwikkeld, maar dat nam niet weg dat De Groot soms bewijsstukken waarvan hij een afschrift bezat niet gebruikte of direct voor vals verklaarde wanneer ze zijn theorieën weerspraken.[35] Door zich er zo gemakkelijk vanaf te maken, heeft De Groot slechter werk geleverd dan mogelijk was geweest, ook volgens de toenmalige normen. Er zijn destijds verschillende meer serieus te nemen pogingen ondernomen iets zinnigs over het verleden te vertellen.

Opmerkelijk is tenslotte dat hij ook een idee uitte dat men ook nu nog geregeld kan beluisteren, namelijk dat een 'Bataafse' (wij zouden zeggen constitutionele) staatsregeling goed was voor de Nederlanders en de noordelijke volkeren, maar dat de zuidelijke en vooral de Aziatische beter gedijden onder een straf autocratisch bewind omdat ze dat nu eenmaal al zo lang gewend waren en kennelijk niet rijp voor meer vrijheid konden zijn. In grote landen zou alles ook anders zijn, en ook daar zou geen behoefte aan die vrijheid bestaan. Sommige borreltafelpraat is werkelijk eeuwen oud.

Het verloop van de Bataafse mythe

Alhoewel er nooit een eenvormig dogmatisch Batavenbeeld is ontstaan, namen zeer velen de ook reeds voor De Groot wel geopperde ideeën van de soevereiniteit van de Staten over, alsmede dat van een zekere continuïteit tussen de Romeinse en de eigen tijd. De Groots these kon mede gemakkelijk ingang vinden doordat die handig aanhaakte bij de reeds bestaande en vermelde Batavengekte. De meesten draafden echter minder ver door en vooral buiten Holland was er ook al direct oppositie, bijvoorbeeld van de geschiedschrijvers Arnoldus Buchelius (1565-1641) uit Utrecht en Jacob van Grijpskerke (1614-1656) uit Zeeland. Zo wees de laatste erop dat volgens hem het begrip 'Staten' nog niet zo oud was.[36] De Leidse jurist Jan Uytenhage de Mist zag in de Bataven slechts een natuurvolk zonder steden, handel en schrift[37] en de Alkmaarse geschiedschrijver Simon Eikelenberg (1663-1738) verklaarde De Groots idee dat de Bataven steden moeten hebben gehad 'doordat' hun woonplaatsen bij zee lagen voor onjuist doordat er dan ook Indiaanse steden in Canada en Brazilië hadden moeten zijn.[38]

De Zuidnederlandse historicus Franciscus Haraeus (1555-1631) zorgde zelfs voor enige discussie. Hij liet in 1612 zijn *Onpartijdighe verclaringhe der oorsaken des Nederlandtsche oorloghs sedert 't Jaer 1566 tot 1608, t'samen van de principale lantsprivilegien* verschijnen waarin hij De Groots beweringen aanviel en ontkrachtte. Volgens hem zou er hooguit sprake zijn van een kleine 200 jaar continuïteit. Het werkje moet in het Noorden vrij bekend zijn geweest en

vlak voor zijn overlijden had François Francken op zijn ziekbed nog de behoefte een boekje te schrijven getiteld *Wederlegginghe van een seker Boecxken, uyt ghegheven by Franchois Verhaer*. Het verscheen in 1618 en in 1620 volgde nog een Latijnse vertaling. Overigens waren dit werkje, evenals het *Tractaet* in het Zuiden verboden lectuur.[39]

Toch bleef het Batavenverhaal voorlopig de overhand behouden. Het lijkt erop dat het van een historische vervalsing op den duur voor velen in een historische volkswijsheid is veranderd, die men, net als het verhaal van Columbus en de platte aarde, zo vaak had gehoord en naverteld dat het een integraal onderdeel van het denken over het verleden was geworden. Ook zonder dat de soevereiniteitskwestie in het geding was, bleven de Bataven fascineren. Zo hield men zich nog lang bezig met het verplaatsen of vergroten van het Insula Batavorum. De Zaankanter Jacob Soeteboom (ca. 1614-na 1678) localiseerde de kern ervan uiteraard in de Zaanstreek.[40] In 1619 werd op Java Batavia gesticht als bestuurscentrum van de VOC. In boeken werden de Nederlanders regelmatig als 'Batavieren' aangeduid. Het stadsbestuur van Amsterdam bestelde in 1659 voor haar nieuwe stadhuis twaalf schilderijen die de opstand der Bataven moesten uitbeelden.[41] Vondel schreef in 1663 zijn *De Batavische Gebroeders* over de opstand van Civilis[42] en P.C. Hooft had al eerder de tragedie *Baeto, oft Oórsprong der Hóllanderen*, over de mythische stamvader Bato geschreven.[43]

Het is namelijk ook een tijdlang gewoonte geweest volkeren of gebieden een stamvader te geven als Bato (Bataven), Friso (Friezen), Brabo (Brabanders), Saxo (Saxen), Bruno (Brunswijk), Davo (Deventer) en Heer Lem (Haarlem) doch in de tijd van De Groot en Hooft geloofden de ontwikkelden daar meestal toch niet meer aan. Bij minder ontwikkelden bleven deze voorstellingen langer overeind.[44] Trouwens, Hoofts Baeto werd ook veel te veel als een absoluut vorst voorgesteld om echt in De Groots theorie te kunnen passen.[45]

Het Batavenverhaal kwam verder in veel geschiedwerken iedere keer weer terug zoals in de Amsterdamse stadsgeschiedenissen van Johan Isaac Pontanus (1571-1639) en Olfert Dapper (1636-1689). Arnoldus Montanus (ca. 1625-1683) verklaarde de bovengenoemde stenen met inscripties voor echt[46] terwijl hij in Portugal gevonden stenen met voorspellingen van de Sibylla dat het westen ooit het oosten zou ontdekken (de tocht van Vasco da Gama) vervalsingen zouden zijn die eerst in de grond waren gestopt.[47]

Het is zeer twijfelachtig of al deze standpunten steunden op een zekere wetenschappelijke aandrang te pogen zo goed mogelijk te beschrijven hoe iets werkelijk geweest was. Er klinkt, net als bij De Groot zelf, steeds veel politiek opportunisme in door. Zo presteerde Haraeus het om na zijn aanval op De Groots Bataventhese in een in 1623 uitgegeven boek een soortgelijke the-

se op Brabant toe te passen: dat gewest zou altijd onafhankelijk zijn geweest en nooit deel van het Duitse Rijk hebben uitgemaakt, behalve door onrechtmatig wapengeweld.[48]

Het is een oude vraag of geschiedenis een wetenschap is. Deze vraag is echter ook onzinnig. Geschiedenis is hoe het bedreven wordt. Er bestaat een geschiedenis als wetenschap, maar er bestaan ook andere vormen.[49] Dat geldt trouwens ook voor plantkunde.[50] In ons land bestaan nu zowel wetenschappelijke als onwetenschappelijke vormen van geschiedbeoefening. In bepaalde dictaturen is vrijwel alle geschiedenis propaganda. In de zeventiende-eeuwse Nederlanden was in ieder geval een flink deel van de geschiedenis een soort politieke propaganda. Dat neemt niet weg dat met onzuivere oogmerken uitgedragen standpunten soms min of meer per ongeluk de werkelijkheid wel kunnen benaderen, zoals verderop nog zal blijken.

Het is aannemelijk dat de hardnekkigheid van de Bataafse mythe voor een belangrijk deel het gevolg was van de steun die De Groot eraan gaf. Vandaag de dag beoordelen we een betoog (hopelijk) eerder op de daarin voorkomende argumenten dan op het zedelijke niveau, de academische graad of de geleerdheid van de spreker of schrijver, doch voor het midden der achttiende eeuw was dat net andersom.[51] Toen in 1728 Tacitus' *Germania* werd uitgegeven met daarachter het *Tractaet* 'van den Fenix der geleerden, Hugo de Groot', werd dat in het voorwoord dan ook gemotiveerd om 'den Nederlandschen Leezer' hierdoor

> 'in eenen bondel te geeven, wat ooit van der Germaanen en Batavieren oudtheid, zeeden en gewoonten door doorluchtige Schryveren aan de waereld is meedegedeelt.'[52]

Bovendien is men tegenwoordig van opvatting dat voor het midden van de achttiende eeuw het verleden vooral werd gezien als een aaneenschakeling van 'geschiedenissen' als leerzame voorbeelden voor het daarvan niet essentieel verschillende heden. Pas daarna ontstond het besef dat er sprake zou zijn van een 'geschiedenis' als een ontwikkelingsproces.[53] Uiteraard zijn exacte tijdstippen voor deze omslagen niet te noemen, doch Nederland liep in ieder geval niet voorop. Het idee dat een Bataaf van 100 v. Chr. in een zelfde soort wereld had geleefd als iemand van 1600 n. Chr. klonk vroeger in ieder geval minder vreemd dan tegenwoordig.

Het geloof in de bataafse mythe

Het is moeilijk te bepalen in hoeverre De Groot en de na hem komende aanhangers van de Bataafse mythe zelf alles werkelijk geloofden wat ze daarover

zeiden of schreven. Velen die in het bezit moeten zijn van normale verstandelijke vermogens, blijken steeds weer in zeer speculatieve of onjuiste zaken te kunnen geloven indien zij in een omgeving vertoeven waar dat van hun wordt verlangd.

Het is eveneens lastig te beoordelen in hoeverre de Batavenmythe door de overheid werd opgedrongen, zoals vooral vroeger werd aangenomen. Waarschijnlijk was er naast een zekere poging tot censuur vooral sprake van een geestelijk klimaat dat als een dwangbuis deze gedachtengangen zeer dwingend stimuleerde.[54]

De Groot had tijdens zijn Parijse ballingschap het notenapparaat voor de uitgave van 1630 eerst nog uitgebreid zodat hij nog achter zijn thesen zal hebben gestaan,[55] maar later nam hij (uit teleurstelling na zijn mislukte terugkeer?) meer afstand. Zo schreef hij in 1643 aan zijn broer:

> ''t Geen men mij tegenwerpt uit de *Antiq. Reip. Bat.* wil ik niet alles verdedigen. De geneegenheid voor het Gemeenebest, waar in ik toen verkeerde, heeft mij te ver vervoerd; en de jaaren hebben mij ten opzicht van veelen deezer dingen koeler doen denken.'[56]

Het is altijd gevaarlijk het huidige begrip 'geschiedvervalsing' zonder meer naar andere tijden of culturen over te planten. Zo objectief mogelijk onderzoek naar hoe zaken in elkaar zitten, blijkt niet zo universeel menselijk te zijn dat het altijd voorkomt. Het is niet geheel toevallig dat zowel het hiëroglyfen- als het spijkerschrift door negentiende-eeuwse Europeanen zijn ontcijferd, en niet door de volkeren die een paar duizend jaar tussen in die schrift-soorten gestelde inscripties hebben gewoond.

In de zeventiende en achttiende eeuw bestond er in de Republiek en de rest van Europa echter voldoende wetenschappelijk besef om te vermoeden dat thesen zoals die in het *Tractaet* werden verwoord, grotendeels onbewijsbaar, zeer speculatief of zelfs verkeerd waren. Er werd genoeg tegenin gebracht om in ieder geval zeer grote twijfels te koesteren. De Groot wees in zijn geschrift zelf al op de grote lacunes in het bronnenmateriaal en ook uit het bovenstaande citaat blijkt dat hij moet hebben beseft zich met een speculatie te hebben beziggehouden; een verzinsel waarvan hij eveneens wist dat het door velen gunstig zou worden ontvangen en voor waar zou worden gehouden doordat er behoefte bestond aan verre oorsprongen, gelijk adelijke families hun stamboom wel op de Trojanen of de vier Heemskinderen lieten teruggaan, en doordat het prachtig bij de reeds bestaande Batavenverhalen aansloot.

Naar mijn overtuiging zijn veel van dergelijke geestelijke gedragingen als van De Groot en van huidige en vroegere diplomaten, en feitelijk van vrijwel

iedereen, zij het gelukkig bij lang niet iedereen in even sterke mate, te omschrijven met het begrip ‘dubbeldunk’ uit de roman *1984* van George Orwell. Hiermee wordt een aan te leren of bij te brengen gedachtentechniek bedoeld waardoor men met twee werkelijkheden tegelijk kan leven, de echte en de vervalste, en waardoor men zowel weet dat het beeld van die werkelijkheid is verminkt of verzonnen terwijl men in die ingreep tevens zonder echte bedenkingen kan meegaan en waardoor het zelfs lijkt alsof men de vervalsing als echt ervaart en in zekere zin ook zo herinnert.

De meesten van ons zullen weinig positiefs kunnen zien in de politiek van het Derde Rijk wegens de ongelooflijke hoeveelheid moorden op onschuldige mensen. Van het regime van Stalin, waarvan we weten dat het minstens evenveel en waarschijnlijk meer moorden heeft gepleegd, herinneren we ons soms echter wel enige positieve kanten, en van Karel de Grote, waarvan bekend is dat hij zich aan volkerenmoord jegens de Saksen heeft schuldig gemaakt, herinneren we ons die moorden nauwelijks. De verhalen die we hierover op school hebben gehoord en het algemene beoordelingsklimaat dat in de samenleving ten opzichte van deze drie regimes bestaat, heeft gemaakt dat we op de hoogte (kunnen) zijn van de door hun bedreven en voor vrijwel ieder van ons onaanvaardbare gruwelen, doch dat tegelijk die gruwelen ons niet in ieder geval even sterk emotioneel beroeren.

Precies zo weet een minister van buitenlandse zaken natuurlijk wel dat er twee landen bestaan die zich China noemen, terwijl hij tegelijk door deze gedachten- en geheugentraining die kennis zo grondig door zijn één-Chinafictie heeft vervangen, dat die de realiteit wordt die hij zich ook min of meer herinnert, en als wij hem deze onzin horen verkondigen, accepteren we het meestal zonder ergernis of tegenspraak, net zoals we vroeger het Batavenverhaal zouden kunnen hebben geslikt.

Uiteraard kan een totalitair bewind een dergelijke vervalsing organiseren en opleggen. Het opvallende is echter dat zoiets ook zonder censuur of fysieke terreur als een soort intellectuele mode ingang kan vinden. De Duitsers die na de Eerste Wereldoorlog in de ‘dolkstootlegende’ (de sociaal-democraten zouden in 1918 het leger belet hebben de overwinning te behalen) geloofden, werden daar althans voor 1933 niet toe gedwongen, en diep in hun hart moeten velen geweten hebben dat het in werkelijkheid heel anders was gegaan.

Bepaalde bekende feiten kunnen soms zelfs zonder dat er gecensureerd wordt, en ook zonder dat er enig verband met een politieke ‘noodzaak’ bestaat, zo totaal uit onze actieve herinnering verdwijnen, dat er geen dubbeldunk meer nodig is om ze te verdringen. Zo herinnert vrijwel iedereen zich het bombardement van Rotterdam in mei 1940, maar de gelijksoortige rampzalige aanval op Middelburg in diezelfde maand is buiten Zeeland bij de meesten werkelijk niet eens bekend.

We zien hier dat onze kijk op heden en verleden voor een deel wel correct kan zijn, maar er dat voortdurend ook sprake is van verwringingen door politieke standpunten, halfbegrepen volkswijsheden, of soms onverklaarbare onwetendheid. De Groot echter was niet onwetend, en hij moet als belezen man in ieder geval op de hoogte zijn geweest van de belangrijkste tegenwerpingen betreffende de Statensoevereiniteit en de Bataven. Het desondanks uitdragen van het Batavenverhaal geeft aan dat hij zijn eigen geheugen als het ware op deze Orwelliaanse wijze moet hebben overwonnen.

We moeten aannemen dat De Groot zich, gedreven door een overtuiging, als zoveel van zijn medemensen de dubbeldunk-techniek eigen heeft gemaakt, en dat zijn vervalsing pas later in het bewustzijn van sommigen in een soort volkswijsheid kan zijn veranderd die door het vele herhalen ervan de status van waarheid had verkregen. Natuurlijk stond het hem vrij een Republiek die door een regentenaristocratie werd bestuurd tot de beste staatsvorm uit te roepen. Aangezien het daarvoor niet 'nodig' was tot de Bataafse Oudheid terug te gaan (Francken deed dat in 1587 immers ook niet), moeten we hem behalve als een niet bijzonder kritische geschiedschrijver ook als een geschiedvervalser brandmerken.

Men zou ten gunste van hem kunnen aanvoeren dat het *Tractaet* een politiek tractaat was dat voor de fictieve werelden van de diplomatie bestemd was om de Republiek aanzien en erkenning te geven. Dit neemt niet weg dat de erin verkondigde en uitgewerkte these een expliciete geschiedkundige theorie is, dat hij er zelf een Nederlandse volksuitgave van heeft gemaakt die niet voor geleerden en diplomaten was bestemd, dat hij zelf op de lacunes in het bronnenmateriaal wijst, dat hij het geestelijk klimaat in 1610 kende waardoor hij kon weten dat er voor zijn verzinsels een goede voedingsbodem bestond, dat hij na zijn vlucht uit de Republiek zijn ideeën eerst nog verder heeft uitgewerkt, en dat hij het *Tractaet* nooit in het openbaar herroepen heeft. De Groots Bataventhese was bewuste geschiedvervalsing.

Het einde van de mythe

Alhoewel er altijd al oppositie tegen de Bataafse mythe was geweest, mede doordat er altijd verschillende opvattingen betreffende de soevereiniteit hebben bestaan, slaagden de tegenstanders er pas op het einde der achttiende eeuw in hun visie te laten zegevieren, zij het op oneigelijke gronden!

Simon van Slingelandt had al in 1716 de *Verhandeling van de oude regeering van Holland onder de Graaven* (pas gedrukt in 1784) geschreven waarin voor het eerst het ontstaan der Nederlandse staatsorganen op een meer correcte wijze werd behandeld.[57] Er ontstond in de eerste helft van de achttiende eeuw zelfs opnieuw een zekere discussie. Frans van Mieris en Gerard van Loon plaatsten

vraagtekens bij of ontkenden De Groots voorstelling van de Middeleeuwse zelfstandigheid ten opzichte van het Duitse-Rijk. Pieter van Schelling daartegen onderschreef de Bataventhese en meende dat men niet aan het gezag en betrouwbaarheid van mensen als Tacitus en De Groot mocht twijfelen.[58]

Het waren echter vooral de historici Friedrich Wilhelm von Pestel (1724-1805) en Adriaan Kluit (1735-1807) die de mythe grondig en definitief weerlegden, de laatste in zijn *Historie der Hollandsche Staatsregeering tot het jaar 1795*. Ze hadden daarbij wel het zeer onzuivere politieke oogmerk te willen bewijzen dat de soevereiniteit vanouds niet bij de Staten maar juist bij de landsheer (graaf) had berust. Om deze reden schreven ze die landsheer een macht toe die hij nooit had bezeten. Deze anti-Statenvisie kwam wel dichter bij de waarheid dan de these van De Groot maar had even weinig met waarheidsliefde te maken. Bilderdijk, die als historicus verder nauwelijks serieus genomen kan worden, werd nog sterk door Kluits opvattingen beïnvloed.[59]

Men had natuurlijk een nieuwe Batavenmythe kunnen creëren, over ruim 1800 jaar continuïteit van het door hen gewenste centrale (landsheerlijke) gezag, maar dat is toch niet gebeurd. Dat het hele Batavenverhaal toch nog niet geheel vergeten was, wordt bewezen doordat de patriotten zich wel 'Bataven' noemden, en doordat ons land na de omwenteling van 1795 met de naam 'Bataafse Republiek' werd getooid, en zo bepaalden de Staten-Generaal in 1797 over de rood-wit-blauwe vlag dat voortaan

> 'de Nationaale vlag van deezen Staat zal zijn de gewoone en altoos in gebruik zijnde Bataafsche of zogenaamde Hollandsche vlag...'[60]

In de gehele negentiende eeuw verschenen nog populaire geschiedenisboeken waarin lovend over de Germanen en vooral Friezen en Bataven werd gesproken. Zeer bekend werden suggestieve en sterk geromantiseerde houtgravures zoals van de verkiezing van Brinio tot hoofdman van de met Civilis' Bataven meestrijdende Canninefaten, meestal met een ondertitel als 'Brinio op het schild geheven', een verhaal dat ook in het *Tractaet* voorkomt. Ook de Latijnse school van Aurelius speelde tot in de vorige eeuw nog een rol in diverse boeken.[61]

Toch bleef in de negentiende eeuw de cultus rond de Bataven over het algemeen beperkt, waarschijnlijk mede doordat de naam onaangename associaties met de 'revolutionairen' uit de Franse tijd opriep. Alhoewel in die eeuw zeer veel grote standbeelden werden opgericht ter herdenking van historische gebeurtenissen en personen, gebeurde dat met Civilis niet.[62]

Naar mijn beste weten is de Bataafse mythe in de een of andere vorm ook niet opnieuw tijdens de Duitse bezetting gereactiveerd, hetgeen in pricipe mogelijk was geweest wanneer we denken aan al het toenmalige gescherm

met de Germanen. De Groots idee dat Nederland nooit deel van het Duitse Rijk heeft uitgemaakt, zou daar mee te maken kunnen hebben, maar het is ook heel goed mogelijk dat men er niet eens mee op de hoogte was.[63]

Tegenwoordig is de Batavenmythe geheel verleden tijd, en onlangs verscheen er zelfs een proefschrift waarin de stelling verdedigd werd dat de Bataven in feite als Romeinse hulptroepen waren georganiseerd en ook als zodanig naar deze streken zijn gemanoeuvreerd. Voor de meesten van ons zal dat geen schokkend bericht zijn; in tegenstelling tot De Groots tijd is het niet meer de gewoonte de wensen voor het heden in een al dan niet gefantaseerd verleden te willen verankeren.[64]

De Groots boekje is echter curieus genoeg om nog eens ter hand te nemen. Onze historiografie is arm aan beroemde geschiedvervalsingen. Het is bovendien leerzaam eens kennis te nemen van een bedenksel waarvan we weten dat het zo'n twee eeuwen lang of uit onkunde als waar is aanvaard, of door een lastig te begrijpen proces van dubbeldunk tegen beter weten in als waar is ervaren, ook door intelligente en belezen mensen.

Deze heruitgave is gebaseerd op de uitgave van 1651, die gelijk is aan die uit 1610 die door De Groot zelf samen met zijn vader uit het Latijn is vertaald.[65] De oorspronkelijke tekst is in zijn geheel afgedrukt, zij het dat de Gothische letters door Latijnse zijn vervangen en de schuine streep door de daarmee equivalente komma. De oorspronkelijke tekst kent geen alinea's; deze zijn ter vergroting van het leesgemak nu wel aangebracht, evenals een aantal verklarende tussenteksten en een beperkt gehouden aantal noten. De meeste door De Groot genoemde namen van Oude wijsgeren of geschied-schijvers zijn in ieder handboek of naslawerk gemakkelijk te vinden.

Eindnoten:

1 Natuurlijk bestonden er in 1971 en 2500 jaar daarvoor een Perzisch keizerrijk, maar men kan daartussen niet zomaar een continuïteit aannemen, net zoals het huidige provinciebestuur van Drenthe ook geen voortzetting is van het bestuur ten tijde van de hunebedbouwers.

2 De juiste schrijfwijze is ‘Bataaf’ en ‘Bataven’. Het ook wel gehoorde ‘Batouwer’ komt van Batouwe, tegenwoordig Betuwe gespeld. Het vroeger veel gebruikte ‘Batavier’ berust op een misvatting en komt van ‘Bataviër’, een bewoner van Batavia of Batavië. Doordat in oud-Nederlands vrijwel nooit trema's gebruikt werden, kon een verschuiving van de uitspraak ontstaan. Deze mededeling dank ik aan prof.dr. H. Brunsting te Leiden.

3 Het werk waarin de mythe het meest uitvoerig behandeld wordt is nog altijd de ongewijzigde herdruk van het proefschrift uit 1917 door Herman Kampinga, *De opvattingen over onze oudere vaderlandsche geschiedenis bij de Hollandsche historici der XVIe en XVIIe eeuw* (Utrecht, 1980), en I. Schöffer, ‘The Batavian Myth during the Sixteenth and Seventeenth Centuries’ in: P.A.M. Geurts en A.E.M. Janssen (red.) *Geschiedschrijving in Nederland* ('s-Gravenhage, 1981) dl.11.; oorspronkelijk in *Britain and the Netherlands*, V (1975) 78-101. Schöffer steunt ook voor een groot deel weer op Kampinga. Verder wordt de mythe in een groot aantal werken (soms zeer beknopt) genoemd zoals:
W.J.M. van Eysinga, *Huigh de Groot. Een schets* (Haarlem, 1945) 45 e.v.

P. Geyl, ‘Het stadhouderschap in de partij-literatuur onder De Witt’ in diens *Pennestrijd over staat en historie. Opstellen over de vaderlandse geschiedenis aangevuld met Geyl's levensverhaal (tot 1945)* (Groningen, 1971) 4 e.v.
P. Geyl, *Gebruik en misbruik der geschiedenis* (Groningen/Djakarta, 1956) 7 e.v.
Robert Fruin, *Geschiedenis der staatsinstellingen in Nederland tot den val der Republiek*, (2e dr., 's-Gravenhage, 1922) 34 e.v.
E.H. Kossmann, ‘Politieke theorie in het Zeventiende-eeuwse Nederland’, *Verhand. Kon. Ak. v. Wetensch., afd. Letterk.*, Nwe reeks, LXVII (1960) 11: 10 e.v., 97 e.v.; ‘Volks-souvereiniteit aan het begin van het Nederlandse Ancien Régime’ en ‘Dutch Republicanism’ in diens *Politieke theorie en geschiedenis* (Amsterdam, 1987).
L.J. Rogier, *Eenheid en scheiding. geschiedenis der Nederlanden 1477-1813* (3e dr., Utrecht/Antwerpen, 1973) 172.
Jan en Annie Romein, *De lage landen bij de zee. een geschiedenis van het Nederlandse volk* (Amsterdam, 1973) 729.
Bernard Slicher van Bath, *Geschiedenis: theorie en praktijk* (Utrecht/Antwerpen, 1978) 68.
A.C.J. de Vrankrijker, *De staatsleer van Hugo de Groot en zijn Nederlandsche tijdgenooten* (Nijmegen/Utrecht, 1937) vooral 68 e.v.
H. de Waal, *Drie eeuwen vaderlandsche geschied-uitbeelding 1500-1800. Een iconologische studie* (2 dln, 's-Gravenhage, 1952).
M.A. Wes, *Verslagen verleden. Over geschiedenis en Oudheid* (Amsterdam, 1980) vooral 128 e.v.

Over de Bataafse mythe in de zestiende eeuw, dus voor de tijd van De Groot, verscheen kort voor het afsluiten van dit manuscript:
C.P.H.M. Tilmans, ‘Cornelis Aurelius en het ontstaan van de Bataafse mythe in de Hollandse geschiedschrijving (tot 1517)’ in: *Genoechlicke ende lustige historiën. Laatmiddel-eeuwse geschiedschrijving in Nederland* (Hilversum, 1987). In deze interessante beschouwing lezen we onder andere dat ook Erasmus de mythe ondersteunde, en dat de mythe in het begin ook gebruikt is om weer andere mythen, zoals die over de afstamming van de Trojanen en de stedenstichters als ‘Heer Lem’, te ontkrachten.

4 Voor de meeste in deze inleiding genoemde gegevens heb ik mij voornamelijk gebaseerd op Kampinga en Schöffer.

5 De Waal, *Drie eeuwen*, I 101.

6 Over deze stenen (gedeeltelijk verloren gegaan, gedeeltelijk bewaard, o.a. in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden en in de muur van kasteel Duivenvoorde te Voorschoten ingemetseld) handelen:
J.W. Bogaers, ‘Weg met Schonollen’, *Westerheem*, XXV (1976) 229-240.
A.W. Byvanck, *Excerpta Romana. De bronnen der Romeinsche geschiedenis van Nederland* (3 dln., 's-Gravenhage 1931-1947) II 198 e.v.
H. Dijkstra en F.C.J. Ketelaar, *Brittenburg. Raadsels rond een verdronken ruïne* (Bussum, 1965) 56, 100, 124 (noot 34).
W. Pleyte, *Nederlandsche Oudheden van de vroegste tijden tot op Karel den Groote* (2 dln., Leiden, 1877-1902) I, Batavia 56-57.

7 Zie voor dit moeilijk te meten verschijnsel b.v. Rogier, *Eenheid en scheiding*, 18.

8 Kampinga, *Opvattingen*, 117, 126.

9 Kossmann, ‘Volkssouvereiniteit’, 63.

10 *Ibidem*, 78 en ‘Politieke theorie’, 8.

11 Kampinga, *Opvattingen*, 123; A.C.J. de Vrankrijker, *De motiveering van onzen Opstand. De theorieën van het verzet der Nederlandse opstandelingen tegen Spanje in de jaren 1565-1581* (1e dr. 1933, Utrecht, 1979) 139 e.v.

12 De Vrankrijker, *Motiveering*, 144 e.v.

13 Kossmann, ‘Volkssouvereiniteit’, 70.

14 De Vrankrijker, *Motiveering*, 78-80, 124-125.

15 Zie hiervoor vooral J. Huges, *Het leven en bedrijf van Mr Franchois Vranck* ('s-Gravenhage, 1909) 68 e.v.
De theorie van Wilkes en Leicester dat de Staten niet soeverein waren schijnt hun door een Nederlander, de Utrechtse voorman Deventer, te zijn ingegeven. Robert Fruin, ‘Motley's geschiedenis der Vereenigde Nederlanden’ in diens *Verspreide geschriften* ('s-Gravenhage, 1901) 111, 201 e.v.

16 Huges, *Franchois Vranck*, 74 e.v. Een gedeelte van de *Corte Vertooninge* is herdrukt in W.H. Vermaas (red.), *Uit de opbouw van de Nederlandse Staat. Staatsrechterlijke bloemlezing* (Haarlem, 1948) 18-21.
Franckens geschrift werd verschillend geïnterpreteerd. Huges wijst erop dat het niet de soevereiniteit der Staten qua Staten, maar als representanten van de steden en de adel verdedigde. Geyl stelt dat Francken niet de volle soevereiniteit voor de Staten opeiste en dat de staatsregeling der Republiek zou gaan afwijken van de *Corte Vertooninge*. In 1784/86 gebruikten de Patriotten een deel van dat geschrift zelfs nog voor hun *Grondwettige Herstelling* waarin ze zich juist tegen de heersende staatsregeling keerden! P. Geyl, 'De interpretatie der deductie van 1587' in diens *Studies en Strijdschriften* (Groningen, 1958).

17 Ik heb hiervoor vooral gebruik gemaakt van de biografie van H.J.M. Nellen, *Hugo de Groot (1583-1645). De loopbaan van een geleerd staatsman* (Weesp, 1985), verschenen bij uitgever dezes.

18 Voor De Groot als historicus:
Jordy Bell, *Hugo Grotius Historian* (diss. Columbia Univ., 1973).
E.O.G. Haitsma Mulier, 'Grotius, Hooft and the Writing of History in the Dutch Republic', *Britain and the Netherlands*, VIII (1985) 55-72.
H.C.A. Muller, *Hugo de Groot's 'Annales et Historiae'* (diss., Utrecht, 1919).

19 Muller, *Hugo de Groot*, 37.

20 Voor een bibliografie van De Groots werken verwijs ik naar Jacob ter Meulen en P.J.J. Diermanse, *Bibliographie des écrits imprimés de Hugo Grotius* ('s-Gravenhage, 1950).
Opmerkelijk is dat in de *Parallelon* Batavia, Rome en Athene worden vergeleken, terwijl in het *Tractaet* Sparta meer als lichtend voorbeeld geldt. De Groot meende dat Sparta als politieke parallel beter zou voldoen, en Athene wanneer ook de cultuur erbij werd betrokken. Bell, *Hugo Grotius*, 11-12.

21 Kossmann, 'Dutch Republicanism', 216.

22 De Groot zinspeelt daar zelf op in het *Tractaet*, 5 (voorwoord), en 38 (hoofdstuk VII).

23 Deze strijd ging over de vraag of Johan de Witt uit afkeer van Oranje en de Engelsen met de Fransen geheuld had of niet. Een zekere Vindex Patriae gaf een nieuwe vertaling van *De antiquitate* uit voorzien van een eigen inleiding en cursiveringen in De Groots tekst om te bewijzen dat Johan de Witt ('heerszugtig en wraakgierig') de eerste was die de oude Bataafse staatsregeling omver had willen werpen.
P. Geyl, 'De Witten-oorlog. Een pennestrijd in 1757', *Med. der Kon. Ned. Ak. van Wetensch., afd. Letterk.*, Nwe reeks XVI (1953) X:107/481 e.v.

24 Zie hiervoor C.C. Uhlenbeck, 'Hugo de Groot en de oorsprong der oude bevolking van Amerika', *Med. der Kon. Ak. van Wetensch., afd Letterk.*, dl. LXXII, serie B (1931) 53-69.

25 Gerrit Valk, 'Tussen lokaal patriottisme en historisch Pyrrhonisme. Simon Eikelenberg (1663-1738) als Alkmaars geschiedschrijver', *Holland. Regionaal-historisch tijdschrift*, XVII (1985) 212. Navraag op het Gemeentearchief te Alkmaar leerde dat er geen historiografische studie bestaat gewijd aan deze Vronenmythe.

26 Hiervoor: E.O.G. Haitsma Mulier, *Constitutioneel republikanisme en de mythe van Venetië in het zeventiende-eeuwse Nederland* (diss., Amsterdam, 1978) waarvan ook een Engelse handelseditie bestaat; en diens 'De Republiek en de mythe van Venetië', *Spiegel Historiael*, XVII (1982) 285-290.

27 Een deel van deze *Verantwoordingh* staat afgedrukt in Vermaas, *Opbouw*, 27-37.

28 Bell, *Hugo Grotius*, 27-29.

29 *Ibidem*, 32.

30 In zijn *Parallelon*, uitgave Johan Meerman, II (Ned. tekst) 102 over dit hogere IQ. In zijn *Verhandeling over het recht op buit* (uitgave Onno Damsté, Leiden, 1934) 316 staat dat vooral het verschil in klimaat verantwoordelijk is voor het ontstaan van krachtige, gezonde, doortastende en volhardende Hollanders, en verslapte, weke, ontuchtige Portugezen. Overigens zijn dit soort opvattingen van alle tijden.

31 In de *Parallelon* lijken deze zaken nog meer overdreven te worden dan in het *Tractaet*.

32 Huges, *Franchois Vranck*, 77.

33 De Groot, *Tractaet*, 36 (hoofdstuk VII).

34 Bell, *Hugo Grotius*, 2-3.

35 Kampinga, *Opvattingen*, 151; Bell, *Hugo Grotius*, 168, 248.

36 Kampinga, *Opvattingen*, 130.

37 *Ibidem*, 83.

38 Valk, '...Simon Eikelenberg', 214.
39 B.A. Vermaseren, *De Katholieke Nederlandsche Geschiedschrijving in de XVIe en XVIIe eeuw over den Opstand* (Maastricht, 1941) 223 e.v.
40 Willem Eikelboom, 'Een lokaal geschiedschrijver: Hendrik Jacobz. Soeteboom', *Holland. Regionaal-historisch tijdschrift*, XVII (1985) 203-204.
41 Nadat in 1655 het nieuwe stadhuis op de Dam was ingewijd, kreeg Govert Flinck in 1659 de opdracht tot het vervaardigen van twaalf schilderstukken betreffende de Bataafse opstand. Na Flincks dood in 1660 werd de opdracht over diverse schilders verdeeld; zo kreeg Rembrandt de eedaflegging onder Civilis (zie Tacitus, *Historiën*, IV: 13-15). *Rembrandt 1669/1969*, Catalogus bij tentoonstelling in Rijksmuseum (Amsterdam, 1969) 98-103.
Volgens een traditie vond de eedaflegging plaats in het Schakenbos bij Voorburg. Prof.dr. H. Brunsting te Leiden wees mij erop dat vooral onder kunsthistorici de verkeerde spelling Schakerbos een hardnekkig bestaan leidt (zoals in bovengenoemde Rembrandtcatalogus).
42 Geyl, *Gebruik en misbruik*, 13
43 De Waal, *Drie eeuwen*, I 104. De *Baeto* was echter niet zo'n geliefd stuk; het werd in 1617 geschreven, in 1626 uitgegeven, en na de première in 1643 volgden slechts 7 opvoeringen.
44 Kampinga, *Opvattingen*, 65.
45 Haitsma Mulier, 'Grotius', 63.
46 Arnoldus Montanus, *De wonderen van 't Oosten* (Amsterdam, 1655) 179.
47 Arnoldus Montanus, *Gedenkwaerdige Gezantschappen*... (Amsterdam, (1669) 15.
48 Vermaseren, *Katholieke geschiedschrijving*, 238.
49 Het is hier niet de juiste plaats een uitgebreide verhandeling aan het begrip wetenschap te wijden. Met wetenschap doel ik op zo neutraal mogelijk onderzoek, los van politiek, religie en filosofie waar die conclusies zouden voorschrijven. Wetenschappelijk onderzoek resulteert in openbare en toetsbare kennis die steeds bijgesteld kan worden.
50 Men denke aan de Sovjet-Unie waar onder Stalin en Chroesjtsjov als het ware per decreet de 'burgerlijke' genetica uit de biologie werd geschrapt en vervangen door het zogeheten lysenkoïsme dat uitging van de onjuiste idee dat tijdens het leven verworven eigenschappen erfelijk zijn.
51 E.O.G. Haitsma Mulier, 'Geschiedschrijving in het vroegmoderne Nederland (16e-18e eeuw). Enige lijnen en patronen', *Holland. Regionaal-historisch tijdschrift*, XVII (1985) 187.
52 Voorwoord bij De Groot, *Tractaet*, uitgave 1728.
53 P.B.M. Blaas, 'Ter inleiding: Historische tijd' in: P.B.M. Blaas (red.) *Geschiedenis als wetenschap* ('s-Gravenhage, 1979) 6-7.
54 B.v. Kampinga, *Opvattingen*, 120-122 versus E.H. Waterbolk, 'Zeventiende-eeuwers in de Republiek over de grondslagen van het geschiedverhaal. Mondelinge of schriftelijke overlevering?' in: J.A.L. Lancée (red.), *Mythe en werkelijkheid. Drie eeuwen vaderlandse geschiedbeoefening (1600-1900)* (Utrecht, 1979) 17-18.
55 Bell, *Hugo Grotius*, 24.
56 Citaat bij *Parallelon*, I, blz. LIII. (Oorspronkelijke vindplaats *Epistolae*, No. 636).
57 Fruin, *Staatsinstellingen*, 35; een deel van het bewuste boekje is herdrukt in Vermaas, *Opbouw*, 43-62.
58 E.O.G. Haitsma Mulier, '"Hoofsche papegaaien" of "redelyke schepsels": Geschiedschrijvers en politiek in de Republiek in de eerste helft van de achttiende eeuw'. *Bijdr. en Meded. betreffende de Gesch. der Nederlanden*, CII (1987) vooral 467 e.v.
59 Fruin, *Staatsinstellingen*, 35; Romein, *De lage landen*, 729.
60 Kl. Sierksma, *Nederlands vlaggenboek. Vlaggen van Nederland, provincies en gemeenten* (Utrecht/Antwerpen, 1962) 13.
61 B.v. in P.J. Andriessen, *Bladen uit de geschiedenis van ons vaderland* (Leiden, z.j.) dat volgens de opmaak in de negentiende eeuw gedrukt moet zijn waar de Bataven voor Rome nog Egypte veroveren (28) en samen met de Canninefaten op de Latijnse school bij Leiden in allerlei wetenschappen werden onderwezen.(32)
62 Voor Civilis en de opstand van 69-70 verrees dan wel geen standbeeld, volledigheidshalve verdient het in 1875 gebouwde enorme 'Hermannsdenkmal' bij Detmold hier een vermelding. Hiermee wordt herdacht dat de vergelijkbare Duitse held Arminius ('Hermann der Cherusker') in 9 n.C. Varus met zijn Romeinse legioenen in het Teutoburgerwoud geheel vernietigde.
63 Algemeen: I. Schöffer, *Het nationaal-socialistische beeld van de geschiedenis der Nederlanden. Een historiografische en bibliografische studie* (Utrecht, 1978; ongew. herdruk van dis. uit 1956).

Alhoewel er geen (nieuwe) Batavenmythe ontstond, kwam men soms toch een eind in de richting. In de gids *Wie kent Germanje?*, behorend bij de tentoonstelling ‘Wat aarde bewaarde’ over ‘5000 jaar volksche kultuur,’ staat een suggestief kaartje over Civilis' operatiegebied van Terschelling tot voorbij Trier. ‘Onzen eersten nationalen held’ zou de Romeinen zelfs tot over de Alpen hebben teruggedreven. Interessant is ook een foto van een soort gedenkplaat (bij een rivier) waarop staat: ‘Claudius - Hier stond Claudius Civilis tandeknarsend. Hier zag hij met norschen blik de adelaars der wrekende legerscharen naderen’. Het is mij niet bekend waar deze gedenkplaat aanwezig was of is.

64 F.G. de Ruiter, ‘Inheemse kijk op Nederland in de Romeinse tijd. Archeoloog komt tot de conclusie dat Bataven door Romeinen naar Nederland werden gestuurd’, *NRC Handelsblad*, 30 v 1986, bespreking van W.J.H. Willems' dissertatie *Romans and Batavians*.
Overigens is deze lezing wel eerder geopperd, bijvoorbeeld in S.A. van Lunteren, *Overzicht van de geschiedenis der Romeinsche en oud-Nederlandsche rechtsvorming* (Groningen/'s-Gravenhage, 1928) 97.

65 De latere vertaling van Johan Goris lijkt meer op het huidige Nederlands en is iets gemakkelijker te lezen, maar ik heb toch bewust voor de tekst van De Groot zelf gekozen. De uitgave van 1651 is inhoudelijk gelijk aan die uit 1610, behoudens enkele spellingsvarianten zoals de ‘w’ i.p.v. ‘vv’.

Aen de seer Doorluchtige Heeren, mijn Heeren de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt.

In dit uit 1610 daterende voorwoord zegt De Groot te willen aantonen dat het bestuur van de provincie Holland, waarin de Staten soeverein zouden zijn, vanaf de oudste tijden onveranderd is gebleven.

Ick presenteer uwe Ed. een kleyn Boeck, Edele Moghende Heeren: ofte veel eer het presenteert hem selve, kleyn zijnde uytterlijck, maer groot van inhoudt, ende in 't gheheel eyghen aen uwe Ed. Moghentheden. Want het u gebiedt,[1] u recht ende Souverainiteyt beschermt.

De meeninghe daer van is, om door een kort overloopen van die tijden die van het beginsel af van dese wijdt-vermaerde Natie tot den huydighen dagh zijn gheweest, te betoonen, dat by de voornaemsten van de twee Staten altijdt gheweest is het opsicht van de ghemeene Batavische nu Hollandtsche ende West-Vriessche saecke: welcke sorghe door een ghedurigh vervolgh eyndelijck tot uwe Ed. Mog. is ghekomen.

Dese macht der Staten is gheweest het fundament van de Republique[2], de toevlucht van ghelijckmatighe gherechtigheydt, den toom van de Vorstelijcke Hoogheydt. Dese macht hebben eertijdts ontsien, ende voor dese hebben hare grootheydt onderworpen met ghevoeghsaemheydt de opperste Bevelhebbers ende Vooghden van den staet van 't Land, 't zy de selve Coninghen, oft Veldt-Heeren, oft oock ten laetste Graven wierden ghenoemt.

De Wetten selve, de Privilegien die heyligh ende onverbreeckelijck zijn, hebben ghelijcker-wijs in de schoot van de Staten met verseeckertheydt gherust. Door de besluytinghe van hare Ed. Mog. is de Hollandtsche Vryheydt,[3] die eertijdts gheweest is, ende nu wederom is soo wijdt beroemt, door seer sware tempeesten tot dese gheluckighe tijden doorgezeylt.

De Groot vertelt nu dat die oude Hollandse staatsvorm en vrijheid vooral door de Romeinen en Spanjaarden ernstig bedreigd werden, maar dat die gevaren zijn overwonnen.

Want wat grooter perijckel konde komen voor de Vryheydt, als het gunt haer is overghekomen, eerst van de Roomsche macht, ende daer nae van de Spaensche, die de naeste is aen de Roomsche, ofte nae haer eyghen meyninghe grooter als de Roomsche selve? Nochtans is de Vryheydt door beyde dese ghevaerlijckheden doorgeworstelt, ende als sy tot de wapenen wierdt gedronghen, heeft sy teghens het ghewelt van hare verdruckers gestelt de billickheyt van hare sake, een goede ordre van politie,[4] ende een onverwinnelijck ghemoedt.

De gheluckige uytkomste is tot tweemael toe daer op ghevolght, met verwonderinge van alle het menschelijcke geslacht, ende met het oorlogh is de Fame ende de Macht gewassen, ghelijck God almachtig gemeenlick den genen die hy tot groote eere schickt, te vooren beproeft door arbeydt ende perijckelen. Onder het beleydt van de selve Heeren ende Regeerders is altijdt ghebleecken de groote ghetrouwigheydt der Batavieren, die niet minder en is gheweest als de vromigheydt[5] van hare wapenen.

De Republiek geniet opnieuw erkenning en waardering uit alle delen van de wereld; zowel uit Europa als uit overzeese gewesten.

Welcke ghetrouwigheydt in uwer Ed. Voor-ouderen de Romeynen eertijdts hebben bevonden, ende nu in uwe Ed. erkennen de naest-geleghen Koninghen: ende niet dese alleen, maer oock de ghenen die hare voeten stellende tegens de onsen, andere sterren ende een andere hemel aenschouwen.[6] Alle welcke dingen nae hare weerdigheydt te verhalen, 't werck soude zijn van eene groote Historie.

De Groot acht het een goede zaak dat de oude toestand weer blijvend hersteld is. Mensen worden bij het ouder worden zwakker en sterven, maar staten worden dan juist krachtiger en behoren altijd onveranderd te blijven voortbestaan.

't Is ons teghenwoordigh ghenoegh gheweest kortelijck ende sommierlijck aen te wijsen de Oudtheydt van dese Regeeringhe die by de treffelijcksten bestaet.[7] Welcken arbeydt wy verhopen voor de Inghesetenen van des Landen niet ondienstigh ende den vreemdelinghen niet on-aenghenaem te sullen zijn. Want hoewel het t'eenemael waerachtigh is, 't gunt eertijdts by Alcibiaden ende oock by Augustum bevonden werdt gheseydt te zijn, als dat een goet Burger toestaet den teghenwoordigen standt vande ghemeene saecke voor te staen ende gheen veranderinghe te soecken, nochtans soo draghen wy meerder sucht ende affectie tot sulck eene Regeeringe, die wy selve hebben, ende die wy daer benevens bemercken onse Voor-ouderen behaeght te hebben, 't zy als de beste, 't zy als hemluyden best passende: ende de welcke onse Vaders met haer sweet ende bloedt beschermt, ende sulcks als haer eygen goet aen haer Nae-saten hebben achter-gelaten.

Hier by gevoeght, dat in alle saken de Oudtheydt heeft een groote aensienlijckheyt ende waerdigheyt: soo seer, dat die van Marseille, welcker Republique gheseydt werdt voortijdts heel uytnemende gheweest te zijn, daer over ghepresen werden dat sy van het stichten af van hare stadt 't selve swaert altijdt ghebruyckt hebben om daer mede Iustitie te doen over de misdadighen, betoonende daer mede dat oock in de gheringhste saecken alle de

poincten van de oude ghewoonte behooren onderhouden te werden.

Want de Oudtheydt komt eenighsins naest Godt, door seeckere gelijckenisse die sy heeft met de eeuwigheydt: waer uyt oock komt dat in onse herten is ingeboren een eerbiedinghe tot d'ouderdom: welcke ouderdom in een Republique des te meer als in de menschen behoort ghe-eert te werden, overmidts in de menschen, die sterffelijck zijn, de ouderdom een teycken is van den aenstande uyt-ganck: Maer een Republique als in-ghestelt zijnde op hope van niet te sterven, krijght haer kracht van den tijdt, ende werdt hoe ouder hoe kloecker. Want de ghedurigheydt is een seecker bewijs-reden van een wel-gheformeerde Politie: Hier uyt komt een vertrouwen ende liefde tot de regeeringhe in de herten van de Inghesetenen: Ende alsoo is dit de meeste oorsaeck waer om een Republique voort aen duyrt om dat sy te vooren gheduyrt heeft.

De Groot wijst erop dat gelijke namen vaak ongelijke zaken aanduiden: zo betekent 'prins' elders vaak een bestuurder die boven de wet staat, maar in Holland is hij daaraan onderworpen.

't Was oock redelijck datmen voor de Uytheemsche sorghe droegh, op dat de genen van hemluyden die door de grootheydt vande Geschiedenissen van dese Landen begeerigh zijn gheworden om kennisse te hebben van dese Republique, niet alleen en mogen weten hoedanigh de selve nu is, maer oock hoedanigh de selve is gheweest: met wech-neminge van een misverstandt, 't welck dickmael spruyt uyt de ghelijckheydt van namen in onghelijcke saecken.

Want over al en zijn de Princen niet het selve, nochte oock de Staten: Maer op d'eene plaets is de opperste macht ende Souverainiteyt by een, den raedt ende advijs by veelen, op andere plaetsen is by veelen de Souverainiteyt, ende de bedieninge by eene: daer zijn de Wetten onder den Prince: hier den Prince onder de Wetten.

't Welck soo yemant rijpelijck sal willen overwegen, hy sal lichtelijck bevinden, dat de Republique die nu is, niet van nieuws en heeft begonnen, maer dat de selve die te voren was, nu klaerder schijnt. Want ghelijck een huys kan blijven staen al ist dat eenighe ghedeelten verandert werden: maer soo men de fundamenten omwerpt, niet en kan blijven staen: alsoo door de veranderinghe van de namen ende ampten van eenighe Bevelhebbers en werdt niet terstondt ghemaeckt een andere Republique, midts dat het opperste ghesach, ende de eerste macht, ende om soo te segghen de ziele die 't gheheele lichaem van den staet roert ende t'samen houdt, een ende de selve blijve.

Voorts soo staet Godt te bidden, Edele Hoogh-waerdighe Heeren, die een Vestigher ende Voorstander is van dese staet, dat het hem ghelieve de vry-

heydt, die niet soo seer door uwe sonderlinge voorsienigheyt, ende treffelijcke vromigheydt der Burgeren ende Krijgs-luyden, als door sijn Hemelsche hulp tot noch toe is beschermt, tot veele langhe Iaren voorts uyt te strecken, ende geven dat ons langh by blijven ende ons eyghen werden, alle den zeghen die wy met onse oogen aenschouwen: maer voor al dese seeckere pandt-teyckenen van de ghemeene gerustheydt: Den Godts-dienst, de Gerechrigheyt, ende de Eendracht.

Den veerthienden Maert, des Iaers dusent ses hondert ende thien.

Eindnoten:

1 Ghebiedt: niet in territoriale zin, maar in de betekenis van macht, heerschappij.
2 Republique: hier in de betekenis van Holland. In De Groots tijd werden de afzonderlijke provinciën regelmatig zo aangeduid. Tegenwoordig verstaan we onder Republiek meestal alleen de Zeven Verenigde Provinciën gezamenlijk.
3 Vryheydt: in de betekenis van het recht van groepen, steden of provinciën te leven volgens oude gebruiken of privilegiën die niet zomaar door een centraal gezag veranderd mogen worden.
4 Politie: bestuur.
5 Vromigheydt: moed, dapperheid.
6 De Groot doelt hier ongetwijfeld op een gezantschap van Atjeh op Sumatra dat kort na 1600 naar de Republiek was gereisd.
7 De Groot was een voorstander van een aristocratische republiek die door een groep vooraanstaanden of gegoeden zou worden bestuurd. Alhoewel hij iedereen absolute macht ontzegt, staan zijn ideeën ook ver af van de moderne democratie.

Het eerste Hooft-stuck
Wat dat zy een Vorstendom in een regeeringhe vande treffelijckste, ende wat dat zijn de Staten

De Groot begint met het onderscheiden van een aantal staatsvormen waaronder meer constitutionele 'vorstendommen' en absolute 'koninkrijken'. De Nederlandse provinciën waren volgens deze terminologie vorstendommen en hadden in de persoon van de graaf of stadhouder een 'vorst' die samen met de Staten regeerde.

Alle Volckeren werden bij de Ghemeente, of by de treffelijcksten, of by een alleen geregeert. De regeeringhe van de treffelijcksten, is, of met een Vorstendom, ofte sonder Vorstendom. Vorstendom noeme ick een uytnemende authoriteyt van een persoon alleen, de welcke met de macht van anderen, ende met Wetten is ghelimiteert: Met welcke teyckenen dit wert onderscheyden van 't gunt eygentlijck ghesproken, een Koninghschap werdt ghenoemt.

Hierom ist dat Tacitus verhaelt, dat Piso van Germanicus hadde gheseydt, dat hy een Soon was van een Vorst van Romen, ende niet van een Koningh der Parthen, ende Suetonius van Caligula, dat het weynigh verscheelde, of hy hadde de gedaente van het Vorstendom in een Coninghschap verandert: ghelijck oock Cesar seyt, van de Vader van Vercingetorix, dat hy een Vorst zijnde van de Walen, om der oorsake wille, dat hy stondt nae het Coninghschap, van de Burgerije was om den hals gebracht. Ende Plinius sprekende van Trajanus, seyt, dat hy hem de stoel van een Vorst wierdt beseten, op datter geen plaets en soude wesen voor een Heere.

De Groot wijst op inconsequent taalgebruik: wat een vorstendom is, wordt soms koninkrijk genoemd. Zo waren de door hem als voorbeeld gestelde Spartaanse of 'Lacedemonische' koningen in feite vorsten doordat hun macht beperkt was. Vorstendommen konden evenals koningschappen echter wel erfelijk zijn. Voorts zouden de Staten ook in de Oudheid al bestaan hebben.

Nochtans oneygentlijck ghesproken, soo werdt oock het Vorstendom selver een Coninghschap ghenoemt: ende in dier voegen seyt Aristoteles, dat in de Heroische tijden de Coninghschappen haer oorspronck hebben ghehadt, als de Volckeren den ghenen, van wiens Ouders sy eenighe weldaden hadden

ontvanghen, als by exempel, daer sy goede Wetten door hadden gekregen, ofte voor de welcke sy in de Oorloghen waren beschermt, gaven het gebiedt van 't Oorlogh met de macht van 't oordeelen. Welck Coninghschap hy seydt dat geweest is over de gewilligen, en met gelimiteerden rechte.

Sulcks seyt oock Thucidides, dat by de Griecken de gebieden der Coninghen de oudste zijn, de welcke van de Ouders by successie op de Kinderen wierden over-gedragen, ende met sekere eere waren omschreven. Waer uyt dan blijckt dat oock in de regeeringe van de treffelijckste, de Vorstendommen werden ghegeven na de ordre van 't geslacht waer van wy hebben een vermaerdt exempel by die van Lacedemon.

Voorts de treffelijcksten, by de welcke de opperste macht bestaet, ghegeven hare stemme, oft elcks by hem selven, ghelijck by die van Venetien gheschiedt, oft van wegen eenighe ghemeenschappen: welcke ghemeenschappen zijn, oft van eenderhande gedaente, oft van verscheyde: Van eenderhande ghelijck by die van Achaia, welcker vergaderingh bestond by de Ghedeputeerden van de Steden. De verscheyden ghedaenten van de Burgheren, ende van de ghemeenschappen uyt de burgeren bestaende, komen uyt de verscheydenheden der qualiteyten, na de welcke sy-luyden anders ende anders tot de regeeringe werden verordent. Ende hierom werden de selve qualityeyten, en oock de ghemeenschappen selver by de Latijnen Ordines genoemt, de welcke men in gemeyne spraeck Staten gewoonlick is te heeten.

De Groot stelt verder dat een verdeling van een samenleving in standen al sedert de Oudheid bestaat en dat een hierop gebaseerde gemengde regering van Staten en vorst, zoals in de Nederlanden, de beste zou zijn.

Alsulcke Staten maeckte Hippodamus drie, als de Konstenaers, de Bou-luyden, ende het Krijgs-volck: Plato de Toesienders, het Krijgs-volck, en de Bou-luyden: Die van Egypten, de Priesters, het Krijgs-volck, ende de Ambachts-luyden: De oude Walen, hare Druides, de Ruyteren, ende 't gemeen Volck. Soo dickwils van de treffelijcksten, ten aensien van Staten onderscheyden zijnde, het opperste ghesagh in de regeeringe hebben, dat noemen wy een regeeringe van Staten: gelijck noch huyden in Duytslandt, alwaer het opperste ghebiedt bestaet ghesamentlijck by de Cheur-Vorsten, Vorsten, ende Steden. Indien by dit gebiedt van de treffelijcksten, wesende 't samen-ghevoeght uyt de Staten, noch toe-komt een wettelijck Vorstendom, alsulcken regeringe moet geacht werden voor best uytverkoren, ende wel gematight.

Want, naedemael wy in alle saken het middel prijsen, ende dat het middel genoemt wert, nu 't gunt van beyden de eynden af-ghescheyden is, nu 't gunt van beyden de eynden deelachtigh is, so blijckt dat dese regeeringe in sulcker voegen tusschen het Coninghschap en 't ghebiedt van't ghemeene Volck is

ghestelt, datse het quaet van beyden van sich keert, ende alle 't gunt dat goet is, naevolgende tot sich treckt. Want voor eerst, nademael sy niet alle dingen toe en laet, noch een Mensch alleen, de welcke veel dwalinghen onderworpen is, nochte oock het ghemeene Volck, het welcke onwetende is, soo ontgaet sy daer mede sonder twijffel seer groote periculen: Wederom, naedemael het Coninghschap ghepresen werdt, ter oorsake van de hooghwaerdigheydt, ende het ghebiedt van 't Volck, ter oorsake van de eenparige vryheyt, soo verkrijght sy de hooghwaerdigheydt door het Vorstendom, ende gheeft soo veel eenparigheydt, als van noode is, als sy een yeghelijck, van wat staet hy zy, door de vromigheyt de wegh baent tot de hoogste ampten, ende tot deelachtigheyt van 't opperste ghebiedt.

Volgens De Groot zou deze ideale bestuursvorm in de Nederlanden al door de Bataven zijn ingesteld. Hij erkent wel dat het bronnenmateriaal, vooral het Middeleeuwse, vol lacunes zit. Indien de door de Romeinen beschreven toestand echter lijkt op die van rond 1600, moet worden aangenomen dat de tussenliggende periode daarvan niet zeer verschillend was.

Dit aldus in beginsel uyt-geleyt zijnde, ten eynde hier mede 't vervolgh, van 't gunt hier na gheseyt sal werden, niet en werde ghebroken, soo staet ons nu ernstelijck te ondersoecken, hoedanig de Batavische regeeringe van den aenbeginne af, tot dese tijden toe is geweest. Maer dewijle wy 't selve doen, indien wy niet soa volkomen bewijs-redenen voort en brenghen, als oft wy doende waren in de Grieksche oft Roomsche Historie, soo moet sich niemandt daer over verwonderen, nademael ons de oudste saecken van de Duytschen niet bekent en zijn, anders dan door de Romeynen, dewelcke seecker weynigh achts hebben ghenomen om de uytheemsche saken te beschrijven:

dat oock na den Val van 't Roomsche Rijck de gheschiedenissen van ons volck, ghelijck van 't meesten-deel van alle andere van dien tijden, met seer dichte duysternissen, veel oock met loutere fabulen zijn om-wonden, ende dat daer na niet dan geheel laet by ons eenige verstanden zijn opghestaen, dewelcke ghepooght hebben de faem der selver saken aen de Nakomelinghen te verbreyden, insonderheydt alsoo de Chartres oock langhe rijdt stil swijghen.

Oversulcks sal den Leser ons ten goeden houden dat wy meer een rouwe teeckeningh van de regeeringe, dan een volmaeckte verbeeltenisse der selver uytgeven, ende sal doen 't gunt oock een Rechter in saken die buyten de memorie gaen, doen moet, namelick, dat hy niet van stondt tot stont getuygen en sal voorderen, maer het beginsel ende het eynde bewesen zijnde, sal hemselven voorstellen, soo niet contrarie en blijckt, dat den tijdt tusschen beyden oock gelijckformig is geweest.

Tweede Hooft-stuck
Hoedanigh de batavische republique is geweest ten tijde dat dit volck eerst begonst heeft

De Groot schetst nu eerst de oudste geschiedenis van ons land: de Bataven kwamen uit Hessen naar deze streken, vonden in het rivierengebied onbewoond land, en vestigden zich daar. Daarna arriveerden de Romeinen onder Julius Caesar.

Het is dan seker dat de Bataviers, dewelcke daer te voren een gedeelte waren van de Catten, die nu Hessen werden genoemt, gelijck Tacitus getuygt, ende de lidt-teeckenen der Batavieren naem by de Hessens, ende der Catten naem by de Bataviers mede brenght, voor de tijden van Julius Cesar, ende moge-lick eenighe hondert jaren daer te voren, verhuyst zijn ter dier plaetse daer sy nu ter tijdt gheseten zijn, te weten, in het Eylandt het welcke van de groote Zee, ende van den Rhijn omringht werdt, ende in de naeste plaetsen van den Oever aen dese zijde van den Rhijn, dewelcke de Wael-kant ofte Belgische-kant wert genoemt, ende dat die plaetsen, gelijck Tacitus seyt, doen noch onbewoont, ende by hemluyden aengevaert zijnde, haer toegekomen zijn, nae de alder-billickste wet der nature, nae dewelcke de goederen dewelcke geen eygenaers en hebben, den genen die de selfde eerst besitten, in eygendom toekomen. Soo is dit dan van een t'eenemael rechtveerdigh beginsel van een vrije regeeringhe, als dewelcke ghevestight is by een volck vry van sijnen oorspronck, in een vry landt.

De Bataven stichtten na hun vestiging in het rivierengebied daar een aristocratische republiek waarin de macht vooral bij de Staten berustte en niet bij een alleenheerser of het gehele volk.

Wat regeeringe sy-lieden ghebruyckt hebben, dat leert ons genoegh Strabo, dewelcke seydt, dat de Celten allegader gheneghen waren tot de regeeringhe van de treffelicksten. Want als de Griecken Celten noemen, so begrijpen sy daer onder soo wel de Walen, dewelcke Naburen van de Bataviers waren, als de Duytschen, van dewelcke de Bataviers de vermaertste zijn gheweest, indien wy maer Tacitum ende Plinium willen gelooven.

Soo veel oock de Walen aengaet, betoont Ambiorix wat regeeringe deselve voor der Romeynen tijden hebben gehadt, als hy seydt, dat het gebiedt van

de Vorsten daer sulcks is, dat de menighte niet minder gesachs over hem-lieden en heeft, dan sy doen over de menighte, alwaer by het woordt van de menighte niet verstaen en wert het slecht gemeen volc, maer de vergaderinge vande voornaemste van elcke natie, gelijck men daer van veel exempelen by Cesarem vint, ende oock Cesar selfs bewijst, als hy seydt, dat het ghemeene volck by de Walen in gheen aensien en is, ende dat sy in geenige raedt-slaghen en komen, maer dat alle het ghebiedt is by de Druides ende de Ruyteren.

Dat oock de Duytschen van alle ouden tijden niet onder het gebiedt van een alleen, maar van veelen hebben gheleeft, 't selve betoont Tacitus ter plaetse daer hy vermaent vande oudste tochten vande Duytschen, seggende, dat de vryheyt der Duytschen heftiger is dan het Coninckrijck van Arsaces[8]: ende Lucanus:

> De vryheydt is ontgaen soo ver'uyt onse handen
> Aen geen zijd' van den Don, en over-rijnsche landen:
> Hoewel sy werdt by ons ghesocht met hals en bloet,
> Sy blijft des Duytsche volcks en Tartars eygen goet.

Waer nae volght:

> Veel Volckeren men vindt die Koninghschappen dragen:
> Maer ons zijn toegheschickt daer van de laetste plagen.

Ter welcker plaetsen wat by de vryheyt gemeynt wert, het selfde verklaert het woort van Coningkschap eygentlick genomen, het welcke teghen de vryheyt wert gestelt. Ghelijck oock de *Annales* in 't beginsel spreken: De Stadt van Romen is van den beginne by de Coningen geregeert: Maer L. Brutus heeft de vryheyt ende het Consulaetschap ingestelt.

De Groot haalt Civilis aan die in een redevoering verklaarde dat deze aristocratisch-constitutionele regeringsvorm kenmerkend voor de Germanen was terwijl bijvoorbeeld Aziaten een straffe autocratie zouden prefereren. De Bataafse koningen waren in feite dan ook slechts vorsten, net zoals in het oude Sparta.

Ende ghelijck dese dinghen den Duytschen in 't ghemeen aenginghen, soo bewijst Civilis, die selfs een Batavier was, datse oock eyghentlijck den Batavieren toe quamen: ende dat in sijn oratie met de welcke hy de Walen tot de vryheydt vermaent, te weten, daer hy seyt: Laet dienstbaer wesen die van Syrien, Asien, en de volcken in 't Oosten gheleghen, dewelcke den Koninghen ghewoon zijn. Waer mede hy genoegh betoont, gelijck de volcken van 't Oosten tot de Koninghschappen ghenegen zijn, dat alsoo de Bataviers van

alsulcke maniere van regeringe een afkeer hadden. Doch dit soude yemandt mogen dencken dat strede met 't gunt elders geseydt werdt dat Civilis selver van Koninghlijcken bloede was ghesproten: waer by dan kan werden ghevoeght dat by Strabo ghenoemt werdt, eenen Veromerus, de welcke soude gheweest zijn een Koningh van de Bataviers, gelijck ook Ammianus Marcellinus van andere Koninghen der Batavieren mentie maeckt.

Maer daer en is gheen dingh klaerder dan dat dese Koningen gheweest zijn, gelijck die van Lacedemon, Koninghen van naem, maer metter daet anders niet dan de eerste onder de treffelijcksten. Dit bewijst merckelijck Tacitus, als hy seydt, dat de Koningen van de Duytschen geen oneyndelijcke ende vrije macht en hebben ghehadt, ende als hy verhaelt dat sy in de vergaderinghe ghehoort zijn, meer met authoriteyt om aen te raden, dan met macht om te ghebieden.

Desgelijcks spreeckende vande Vriesen, wesende een naburighe natie van de Bataviers, als hy gheseydt hadde dat sy tot Koningen hadden Verritum ende Malorigem, voeght daer bedachtelijck by, voor soo veel de Duytschen Koninghlijcker-wijse werden gheregeert. Oock dat hy de Gotthen beschrijft, seydt, dat sy-lieden wat nauwer na de Koninghlijcke maniere werden geregeert dan de andere natien van de Duytschen, maer nochtans niet boven de vryheyt. Ende als hy wil betoonen dat de Zweden geheel een ander natuur hebben dan de Duytschen, soo seyt hy, dat een alleen over hem-lieden het gebiedt heeft, sonder eenighe exceptie, ende sulcks dat hy niet by toelatinghe ghehoorsaemt en werdt.

Volgens De Groot kenden de Germaanse stammen verder lang niet altijd over een langere periode regerende koningen. In tijden van nood werden ook wel voor een beperkte periode veldoversten aangesteld.

Ende nochtans en hebben de Duytschen niet allegader, nochte altijts alsulcke Koningen ghehadt, maer somwijlen alleen Velt-oversten. Tacitus maeckt daer tusschen een merckelijck onderscheyt, seggende: dat sy de Koningen namen nae den Adel van 't gheslacht, maer de Veldt-oversten nae hare vromigheydt. Oock seydt Cesar dat de Duytschen in tijden van vrede gheen ghemeyne Bevel-hebbers en hadden, maer datter verkooren wierden die Oversten in 't oorlog souden zijn, sulcks dat de selfde macht hadden over het leven ende de doodt. Soo zijn daer dan selden Koninghen gheweest, maer dickmael Veldt-oversten, ende de selvighe tot elck oorlogh. Gelijck by de Bataviers Civilis selver is geweest, ende daer te vooren Cariobalda, ende daer na anderen.

De macht van de Veldt-oversten en was genoegh anders niet dan in 't oorlogh, maer de macht vande Koningen was wat breeder, ofte was daer inne

grooter datse altoos duurde. Also elck van beyde deser machten niet oneyntlijck ofte onghelimiteert en is gheweest, soo volght daer uyt nootsaelijck dat sy met sekere limiten waren bepaelt: Dese limitatie komt of door de Wet, of door een ander macht.

De constitutionele inperking van de macht der koningen en veldoversten was nog niet schriftelijk vastgelegd, maar werd net als bij de Spartanen mondeling doorgegeven. Pas in de Graventijd zouden deze regels voor het eerst zijn opgetekend.

De Wet gheeft sekere exceptien, gelijck Tacitus dat noemt: maer de macht van veelen daer by ghevoeght, maeckt dat een 't gebiet toe-latens gewijs, ende niet door eygen recht heeft. De Wetten en zijn by geschrifte niet gestelt gheweest, maer zijn by gedachtenisse ende door het ghebruyck selver heylighlijck onderhouden gheworden, gelijck oock tot Lacedemon plach te geschieden. Doch hoedanige de selve by de Bataviers zijn geweest in 't limiteren van 't gebiedt der Koningen ende Veldt-oversten, 't selve soude swaer zijn om te seggen, anders dan dat wel te ghelooven is, dat de selfde niet veel en hebben verscheelt van de ghenighe de welcken, soo wy in 't vervolgh sullen segghen, ten tijden vande Graven gebruyckt zijnde, daer na heel laet hebben begonnen beschreven te werden.

Hier toe hebbe ick dese bewijs-reden, dat de Bataviers uyt de Hessens zijn ghesproten, het welcke een de alder-voorsienighste natie was vande Duytschen; ende welcke uytnemende was in de wetenschap van te ghebieden, ende te gehoorsamen, het welck Tacitus te kennen geeft met dese woorden: Sy stelden over haer die sy hadden verkoren, ende ghehoorsaemden den ghenen die sy over haer hadden ghestelt. Daer-en-boven bevinde ick dat gheen natie oyt in ghemeene ofte particuliere saecken stantvastelijcker heeft ghehanghen aen de insettingen van hare voor-ouders, sulcks dat van hem-lieden wel te recht mochte gheseydt werden, dat aldaer de goede zeden meer vermochten dan elders goede Wetten.

De Groot houdt de Bataven voor zeer traditioneel. Zo zouden ze zich na een belediging of moord niet scheren voordat genoegdoening was bereikt. Ze leefden in verwantschappen, die als collectief vrede of vijandschap kenden. Zulke verwantschappen zouden in 1610 nog steeds bestaan. Het huwelijk in gemeenschap van goederen stamt ook al uit de Bataafse tijd.

Tot een exempel sal ons dienen die Hessensche maniere, als sy het hayr en baert lieten wassen, hebbende hemselven met een belofte verbonden het onghedaen wesen van haer aenghesicht niet af te leggen, voor ende aleer sy den vyandt soude hebben geslagen. Tot memorie van welcke maniere den Bata-

vier Civilis by Tacitum zijn langh ende Gout-geel geverwet hayr eerst afleyde, als hy de Legioenen hadde verslagen. Ende men weet wel datter geweest zijn, de welcke in 't beginsel van 't oorlog, het welcke nu onlangs heeft opgehouden, het selve hebben gebruyckt, onderhoudende daer in de maniere die sy van hare voor-ouders hadden ontvangen. Tacitus seydt, dat hare benden ende rotten niet en wierden by ghevalle versamelt, maer dat dit gheschiede by geslachten ende verwantschappen.

Ghy sult noch huydens-daeghs in veel van de Batavische Steden alsulcke benden ende rotten vinden, bestaende uyt Vrienden ende Nageburen, wesende een insettinge buyten alle memorie. By de Oude Duytschen wierde de vrouw terstont als sy haer ten houwelijck begaf, vermaent, dat sy daer quam als een ghesellinne van alle arbeydt ende periculen, dat sy in pays ende in oorlog alle het selfde met den man soude hebben te lijden, ende aen te gaen: hier uyt komt het, dat by de Batavieren noch huyden opten dagh voor een wet onderhouden werdt ghemeenschap van goederen tusschen de bedde-genoten. Een dranck te maken uyt ghemoutet koorn, in ghelijckenisse van Wijn, geen ruyme kleederen, maer die om de leden gespannen zijn, wooningen in 't velt, elck met haer ledige plaetse beset, welck al-te-mael oude litteyckenen zijn vande Duytschen, en sult ghy nergens anders so klaerlick bekennen.

Het gunt dat Tacitus verhaelt dat de vyant-schappen van eenigen van 't maeghschap by de anderen wierden aengenomen, wederom dat de soen wierde gedaen aen 't geheel gheslacht, dat partijen op een maeltijdt met malkanderen wierden versoent, ende dat alsdan een deel van 't soen-gelt aen den Heer, ofte de gemeene sake, een deel aen de gene die ghewroken wierdt, ofte aen de vrienden wiert betaelt, alle 't selve heeft gheduurt ende duurt tot noch toe, uytbesondert dat over een hondert Jaren ofte twee, de vyantschappen onder de geslachten veel openbaerlijcker ende heftiger wierden uytghevoert.

Er zou meer continuïteit zijn: zo waren de tienden eveneens in de Bataafse tijd ontstaan. Ook bij De Groot werd Brinio al op het schild geheven.

Tacitus seyt dat by die volckeren een manier is geweest, dat sy gewilliglijck en hooft voor hooft hare Vorsten toebrachten yet van haer Vee ende Vruchten, het welcke tot een vereeringe by de selfde aengenomen zijnde, oock hemluyden streckte tot haer behoef: hier uyt hebben de tienden haren oorsprong. Ten laetsten de maniere selver van een Veldt-oversten te verkiesen, werdt uytghedruckt in 't exempel van de Kennemers, de welcke wesende een ghedeelte van de Bataviers, eenen Brinio, gesproten zijnde van seer Edelen afkomste, in deser manieren tot een Overste hebben verkoren: namelijck, dat sy hem op een schilt hebben geset, en na de maniere van haer natie, sulcx Tacitus seyt, hem hebben opgetilt, ende op haer schouderen ghedragen.

Dat de selfde maniere by de Bataviers ende haer Nageburen heeft geduert noch in de tijden van de Graven, blijckt uyt oude stucken, dewelcke klaerlijck betuygen dat eer de slagh geschiede tusschen de Vriesen ende Graef Willem de laetste van 't huys van Henegouwen, een t'samen-spraeck werde gehouden, ende dat de Vriesen aen de Graef dese aenbiedinghe deden, dat vier van de alder-Edelsten der Vriesen den Graef op een schilt souden stellen, ende alsoo op hare schouderen dragen, ende uytroepen, dit is de mogenschap van Vrieslandt.[9]

De Groot gebruikt Romeinse schrijvers om te bewijzen dat de Bataafse staatsregeling in ieder geval nagenoeg gelijk was aan die van rond 1600.

Waerom also de oude manieren by dese volcken soo ernstelijck zijn onderhouden, soo wel in particuliere, als in alsulcke gemeyne saken, die meerder tot een uytterlijcke schijn dienen, dan tot de kracht van de regieringe, soo soude ick wel lichtelijck ghelooven, dat sy van oudts alsulcke wetten vande regeeringe hebben gehadt, als het gebruyck van de navolghende tijden heeft mede ghebracht. Nu moeten wy ondersoecken by den welcken beneffens de Koninghen ende Velt-oversten 't opperste gesach ofte de Souverainiteyt is geweest.

Ick vinde dat de Duytschen, behalven de geestelijckheyt tweederhande staten van menschen zijn geweest, de Oversten ende de gemeente. Als ick Oversten segghe, soo en verstae ick daer mede niet den ghenigen die elck alleen 't gebiedt over een geheele natie hadden, gelijck die naem ghemeenlijck werdt ghebruyckt: want dese Oversten waren selver de Koningen ofte Veldt-oversten, vande welcke wy tot noch toe hebben gesproken: maer den genigen de welcken elck een deel van de Natie versorghden, welcke deelen groot wesende quartieren, ende kleyn wesende Dorpen werden ghenoemt.

Van desen spreeckt Cesar aldus: Sy en hebben geen gemeyne Bevel-hebbers: maer de Oversten van de Landtschappen ende quartieren doen recht onder den heuren, ende verminderen de geschillen. Tacitus seydt: Dat de selfde Oversten recht doen in de Quartieren ende Dorpen. Oock leert ons Tacitus, dat de Oversten pleghen verkoren te werden: In de selfde Vergaderinghen, seydt hy, werden oock de Oversten verkoren. Maer dat geschiede alsoo dat men lettede op den Adelijcken afkomst: Want de uytnemende Edeldom, ofte de groote verdiensten en van hare voor-ouderen toe-eygent, seydt hy, oock de Iongelinghskens de waerdigheydt van Oversten te zijn. Waer uyt ick gheloof gesproten te zijn, dat de Jurisdicten van Quartieren en Dorpen langhe tijt in Edele huysen geduurt hebbende, ten laetsten genoeg erffelic zijn geworden. Over sulcks soo zijn dese Oversten door de waerdigheydt van haer geslacht, ende officie, de selfde die daer nae Baroenen ende Edel-lieden zijn genoemt.

Doch en was de regeeringe by desen alsoo niet dat het ghemeene Volck, gelijck het was in tijden van Cesar by de Walen, voor slaven wiert gehouden. Maer by elcke Overste, sob Tacitus getuyght, waren hondert mannen uyt het ghemeene Volck tot mede-ghesellen by-gevoeght, die hemluyden den streckten tot raedt ende achtbaerheydt. Dat zijn de Magistraten de welcke Cesar verhaelt dat t'samentlick met de Oversten de ackers hebben verdeelt. So wierden dan selfs de lantschappen van elcke Republique eensdeels by de Oversten, ende eensdeels by de genige die uyt het gemeene volck gekoren waren, geregeert. Ende die alsoo elck een gedeelte regeerden, die hadden allegader gesamentlick het gesach over de gantsche republique, ende dat by forme van vergadering.

Tacitus seydt: Van de kleyne saken beraetslagen de Oversten, van de groote allegader in 't ghemeen: sulcks nochtans dat oock die dinghen by de oversten werden verhandelt, waer van het ghemeene Volck de kennisse heeft. Hy seydt dat de vergaderingh by de Duytsche volcken is gheweest tweederhande: eene kleyne, in de welcke dagelijcksche saken, en die dickwils voor quamen wierden verschaft: ende dat dese vergaderingh bestondt alleen by de Oversten. Ende een groote by dewelcke de macht van de alderhooghste saken: ende dat dese bestont uyt beyde de Staten. Want als hy seyt allegader, 't selve en is also niet te verstaen, als of elckeen waer gekomen, gelijck op de comitien ofte by-een-komste der Romeynen plach te geschieden, sulcks dat alle het volck huys ende hof souden hebben verlaten.

Net zoals 'Hollanders' nu kan slaan op de inwoners van de provincie Holland of op alle Nederlanders, betekende 'Bataven' volgens De Groot soms ook een uitgebreidere groep stammen. Zo'n talrijk volk kon niet in zijn geheel bijeenkomen om te beraadslagen en moest wel werken met afgevaardigden en Statenvergaderingen.

Want 't selve en konde niet geschieden onder een soo grooten volck, ghelijck insonderheydt waren de Bataviers, onder dewelcke Plinius seven Natien telt, de Bataviers eygentlick genoemt, Kennemers, kleyne Vriesen, Frisiavonen, kleyne Cauchen, Tusien ende Marsacten. Maer allegader werden ghenoemt de vergaderingh selver, waer toe uyt elck Landtschap ende staet eenige persoonen werden gesonden. Tacitus leyt dat selver uyt, als hy sprekende van de Semnones, seydt dat alle de volckeren van eene afkomste door haar ghedeputeerden t'samen quamen op ghesette tijden in een bosch, het welck gheheylight was door een oude devotie ende voorsegginghe van hare voorsaten: Ende van de Duytschen in 't generael, dat sy op sekere dagen by een quamen, ten waer datter yet haeftighs ende bysonders by avonture voorviel: ende daer nae, dit gebreck hebben sy door hare vryheydt, dat sy niet t'samentlick, noch alst hem-lieden belast is, by een komen: maer dat dickwils een dag twee

ofte drie met het vertoeven van de by-een-komende werd doorgebracht. Soo is dan de opperste macht gheweest by dese vergaderingh van beyde de Staten.

Oversulcks, mocht men, seyt hy, oock voor dese vergaderingh yemant beschuldigen, ende van lijf ter doot eysschen: oock mede wierden in de selfde vergaderinghen de Oversten verkoren, midtsgaders de hondert mannen die elck van hem-lieden als ghesellen uyt het ghemeene volck wierden by-ghevoeght: de Koningen selve ende Oversten wierden in dese vergaderingh gehoort, gelijck wij voor gheseydt hebben meer met authoriteyt om te raden, als met macht om te ghebieden.

Ende hoewel 't gunt allen den Duytschen gemeen was, niet en konde den Batavieren mede niet toekomen, soo bewijst noch daer-en-boven de Historie van Civilis, dat dese regeeringhe by de Bataviers is geweest. Want op dat het oorlog tegen de overlast van de Romeynen behoorlicker-wijse mochte werden besloten, soo heeft hy by malkanderen beroepen de Overste van de Natie, ende de wackerste van het ghemeene volck.

Soo blijckt dan dat de Bataviers gebruyckt hebben de regeeringe van de treffelicksten, sulcks nochtans dat daer by was ghevoeght een Vorstendom, het waer dan gedurigh onder de naem van een Koningh, ofte tijdelick onder de naem van een Veldt-overste: dat de treffelicksten zijn gheweest van twee soorten: de Oversten, dewelcke de eersten ende de grooten werden genoemt, ende de verkorenen uyt het gemeene volck, ende dat dese in de vergaderingh t'samen-gevoeght zijnde, hadden het opperste gesach van de gemeene sake: maer alsoo de selve vergaderingh selden t'samen quam, dat de saken wierden verhandelt door den Koningh naer het advijs van de Oversten: dat voorts de regeeringe van elck deel is geweest soo by elck van de Oversten, dewelcke de Jurisdictie hadden, als by de Magistraten, dewelcke uyt de tweede staet wierden verkoren. Welck een soo wonderlick accoort uytdruckt die regeeringe die by Plato soo seer wert gepresen, in dewelcke de treffelicksten het gesach hebben met over-een-stemmingh van het gemeene volck.

De Groot corrigeert Tacitus' bewering dat de Germanen geen steden kenden; de Bataven zouden ze wel hebben gekend doordat hun vaste woonplaatsen bij zee lagen. Hieruit volgde weer dat ze ook al stadsbesturen moeten hebben gehad.

Nochtans moet dit hier by gedaen werden, dat in eene saeck de Bataviers schijnen te verschelen van de andere Duytschen. Namelick, dat de Duytschen sonder eenighe besloten steden alleen haer dorpen hadden. Ter contrarie is het waerschijnlick dat de Bataviers, terstondt als sy het eyland hebben aengevaert, besloten steden hebben gemaeckt, om dat sy niet als anderen, haer Stoel aldaer hadden gheset voor een korten tijdt, maer om te blijven, en-

de dat in een plaets, sulcx Tacitus seydt, dewelcke om de gemackelicke aenkomst bequaem was om alle dingen in overvloet aldaer gebracht te werden. Want eensdeels wierden hem-lieden door de groote Zee, groot Britangie, ende de Zee-kusten van Duytslandt, ten anderen door de Rhijn, de Maes, ende de Scheldt het binnenste van Duytslandt, ende een groot deel van Walslandt tot hare handelingh geopent.

Hier by gevoeght, dat al ten tijden van Julius Cesar in Walsland veel besloten steden waren, het welcke was een naburigh exempel voor de Bataviers. Daer-en-boven geven 't selve genoegh te kennen in 't nederste deel van 't eylant Lugdunum Batavorum, dat nu Leyden werdt genaemt, ende in 't boven-quartier Batovodorum, nu Wijck ter Duyr-stede,[10] oude namen van vermaerde besloten steden, behalven noch eenighe kleyne, als Grinnes, Vada, Arenacum, ende anderen daer van by Tacitum ende in Peutingert Kaerten wert vermaent. Het welck alsoo zijnde, ghelijck 't selve wel waerschijnlick is, soo volght oock daer uyt, ghelijck besloten steden niet en konnen wesen sonder Magistraten, dat de selve Magistraten in de gemeene vergaderinghen neffens de Oversten seer groot ghesach hebben ghehadt: ende dat het slechte gemeene volck besich zijnde met het lant te bouwen, beesten te weyden, visschen ende koopmanschappen, ende andere Ambachten die hier aen hangen, de sorgh van de regeeringhe aen de Magistraten, daer wy van hebben ghesproken, gaerne hebben gelaten.

Eindnoten:

8 Met het Koninkrijk Arsaces wordt de Parthische dynastie bedoeld (149 v.C.-428 n.C.) die over Perzië regeerde.

9 De Groot doelt hier op de Slag bij Warns (vlakbij Staveren) in 1345 waar Willem IV van Henegouwen, graaf van Holland, sneuvelde bij een poging Friesland te veroveren. Deze gebeurtenis is in Friesland nog niet vergeten; bij Warns staat een eenvoudig monument met een grote zwerfkei waarop ‘1345 leaver dea as slaef’ (liever dood dan slaaf) staat ingekrast, en waar jaarlijks nog herdenkingen worden gehouden.

10 Batavia zou zich dus van Leiden tot Wijk bij Duurstede hebben uitgestrekt, waarmee het in het huidige Zuid-Holland is gedacht.

Het derde Hooft-stuck
Hoedanigh de Batavische Republique is geweest ten tijden als het Roomsche Rijck in sijn fleur was

Het Romeinse Rijk was enorm groot en had veel volkeren overwonnen. Hierdoor acht De Groot de vergissing dat de Bataven ook door hen overwonnen waren wel begrijpelijk.

Wy hebben hier de gedaente van de Batavische regeeringhe, sulcks die is gheweest in 't beginsel van 't selve volck. Maer alsoo de Roomsche grootheyt veele andere Natien soo heeft verdruckt, dat sy oock vrije Republiquen tot hare eyghene Provintien maeckten, ende dat sy selfs de Koningen, gelijck een Schrijver seydt, gebruyckten tot instrumenten van de slavernije: so soude mogelick yemant dencken dat desen gemeenen Heeren oock de Bataviers hadden moeten onderworpen zijn, en dat te meerder als hy by Tacitum sal lesen, dat de Bataviers uyt het lant van Hessen zijn overgetrocken in die plaetsen daer sy souden werden een gedeelte van 't Roomsche rijck.

Er kunnen tussen volkeren gelijke of ongelijke verdragen bestaan. Tussen Batavia en Rome bestond een gelijk verdrag: een sociëteit of bondgenootschap.[11] *Alleen het grote verschil in macht deed de Bataven aan de Romeinen een zekere mate van eerbied bewijzen waardoor het kon lijken alsof er sprake was van onderworpenheid*.

Maer hoe dat 't selve te verstaen is, verklaren des selfden autheurs woorden die korts daer nae volgen, als hy seydt dat de Mattiaci, nageburen van de Bataviers waren in de selfde ghewoonte van de Romeynen te believen. Welck woordt niet toe en komt een onderdaen, maer een vriendt: ende als hy noch daer by voeght, dat sich soo verde streckte, niet het Rijck, maer de eerbiedinghe des Rijcks. Het is kennelijck datter zijn twee soorten van verdrag: een dat ghelijck, ende 't ander dat ongelijck is. Het ongelijcke is als het eenen volck sich des anders gebiedt onderworpt: het ghelijcke, als elck van de selve volckeren by haer recht blijven. Waer teghen niet en doet dat het eene volck dickwils veel machtigher is dan het ander, als sy maer even veel rechts hebben: hoewel het dickwils gebeurt dat die minder vermach, hoewel het verdrag eenparich is, nochtans ghewillighlick aen den machtigher sekere eerbiedinghe bewijst, ende den selve soeckt te believen.

Ende in dier voegen ist gelooflick dat de Bataviers den Romeynen met eer-biedinghe hebben bejegent, ende niet haerlieder gebiedt onderworpen zijn geweest. Dit betoont het woort van Societeyt ofte Bondgenootschap, het welcke Tacitus ter selver plaetse ghebruyckt, welcke Societeyt oock eerlick was, want hy seydt: Sy behouden haer eere, ende het merck-teecken van de oude Societeyt. Want de Societeyt beteeckent een eenparigheydt van elckes recht, te meerder als het woordt van eere daer by werdt ghevoeght, het welcke gheen plaets en kan hebben in een volck, het welcke hem een ander door overghevinghe ofte door een onghelijck verdrach onderwerpt.

Noch veel klaerder spreeckt Tacitus elders van de Bataviers: Dat sy door de grootheydt der Romeynen in de Societeit van alsulcken die machtiger waren niet en waren ghesmacht. Want alsoo ghemeenlick onder de onghelijcken geen rechte Societeyt en blijft, maer eerder alsulck eene als de Leeuw maeckte, soo in de fabulen werdt beschreven, dewelcke alles derwaerts brenght daer de meeste macht is, soo betoont hy klaerlick dat de Bataviers voor haer oprechte vromigheyt ende getrouwigheyt dit hadden verworven, dat sy de Societeyt, dat is een eenparigheydt van recht, niet met woorden, maer met de daedt selver behielden.

Er werden bij de Bataven ook geen uiterlijke tekenen van onderworpenheid aangetroffen als Romeinse bestuurders, tributen en tollen.

't Selve werdt noch alsoo besloten. Het volck dat onder de Romeynen was, betoonde dat sy onderworpen waren door dry teeckenen: dat sy stonden onder het ghebiedt van de Roomsche Magistraten, dat sy tribuyt opbrachten, ende dat sy tollen gaven. Soo veel de Roomsche Magistraten aengaet, die en zijn in 't Eylant van de Batavieren noyt geweest. Waer door oock Civilis in de oratie tot zijn Landts-lieden seydt, dat noyt eenen Luytenant der Romeynen tot de Batavieren en quam: maer sy regeerden hare Republique door haer eygen Wetten ende eygen Magistraten. Oversulcks en werden sy noyt onder geconquesteerden Provintien ghereeckent: Maer dickwils spreeckt Tacitus van het Volck der Batavieren, de by-een-komste der Batavieren, het Burgherschap der Batavieren: Met welcke woorden hy niet anders te kennen en gheeft, dat wy huydendaeghs een vrije regeeringhe noemen, ghelijck Cesar noemt het Burgerschap van de Switsers, dat is de republique.

Nu soo veel de tribuyten ende tollen aengaet, waer van bykans geen Natie vry is geweest, al waer 't schoon dat deselven anders haer eygen Wetten als door een weldaedt van 't Roomsche volck ghebruyckten, de Bataviers en gaven noch het een noch het ander. Tacitus seydt: Sy en werden met tribuyten niet versmaet, nochte door de Tollenaers verdruckt. Ende terstont daer nae seydt hy, datse waren vry ende exempt van lasten ende concributien. Civilis

in de Oratie tot de Walen, noemt de Bataviers vry van tribuyten. Ende de Bataviers selfs van haer selven sprekende, seggen dat hem-lieden gheen tribuyten en werden opgeleyt.

Het bondgenootschap was voor beide partijen zeer gunstig: de vaak in oorlog met nabuurvolken zijnde Bataven werden opeens door een wereldmacht in de rug gedekt, en de Romeinen mochten het Eiland der Bataven gebruiken voor pacificatie van Brittannië en Duitsland, en konden vast rekenen op de overal ter wereld inzetbare Bataafse legers, die uiteraard wel onder hun eigen commandanten bleven vechten.

Wat de voordere articulen in 't verdrach zijn geweest, 't selve souden wy te vergeefs ondersoecken: anders dan waerschijnlick is, dat de Bataviers ende de Romeynen hebben bedonghen, dat sy de eene den anderen en met volck te hulp souden komen. Want soo wel de Bataviers, dewelcke alle daeghs met haer naegheburen om haer Limiten in questie waren, hadden minder te vreesen indien sy steunden op de Roomsche Grootheydt: en de Romeynen sagen dat sy teghen de Belgen, Duytschen, Brittoenen, jae teghen de gheheele werelt een groot behulp souden hebben aen de Bataviers, als die daer waren in vromigheydt de voornaemste van alle volckeren daer ontrent, wesende even uytnemende in Ruyterije, Voet-volck, Boots-volck ende bequaem tot alle soorten van oorloge.

Daerom ghelijck nu ter tijdt de Switsers doen aen veel Koninghen, soo leverden doen ter tijdt aen de Romeynen de Bataviers benden ende vaendelen, dewelcke als Tacitus seydt: Nae de oude insettinge by de edelste van hare Landts-lieden wierden geregeert. Dit is mede geweest een groot teecken der eenparigheydt, dewelcke in het Roomsche Rijck seltsaem was, dat de Bataviers over 't volck dat sy hem-lieden te hulp stonden, selver hare Veldt-oversten stelden, ende de self de niet en ontfingen van de Romeynen. Dat is 't gunt Tacitus seydt: Dat de Bataviers alleen mannen ende wapenen het Rijck toebrachten: Ende op een ander plaets, Dat sy tot een toevlucht waren gehouden alleen om gebruyckt te werden tot velt-slagen, ende dat sy bleven bewaert ten oorloge gelijck als de wapenen ende het geweer.

Behalven 't behulp van volck ontfingen de Romeynen oock nog wat anders dat seer groot was uyt de vriendtschap der Batavieren, namelick, het gebruyck van 't Eylandt, daer sy niet alleen eenige garnisoenen hadden, maer oock een vloote aen het strangh, ende alles dat haer dienstigh was om de Duytschen ofte Brittoenen het oorlogh aen te doen. Het en is niet te twijffelen of Cajus Julius Cesar, dewelcke de eerste van de Romeynen sich tot binnen dese contreyen begheven heeft, ooch de eerste is geweest door den welcken de Bataviers tot de voorschreven Societeyt ofte Bont-genootschap zijn gebracht.

De Groot geeft nu een aantal voorbeelden van de Bataafse militaire successen ten bate van Rome.

Want hy maeckt selver vermaen van het Eylant van de Batavieren, ende betoont dat hy soo verde gekomen is daer den Rhijn ende Maes in malkander loopen: ende dat hy in sijn heyr-tocht tot sijn behulp Batavieren heeft gehadt, 't selve drukckt Lucanus expresselick uyt. Hy schrijft oock selve, dat hy hem gheweest zijn Duytsche Ruyteren, daer nae oock eenigh licht gewapent voet-volck, dewelcke of selfs Bataviers, ofte daer onder zijn gheweest, te meerder om dat de reste van Duyts-landt een vyandtlick gemoedt hadde tegen de Romeynen, ende dat Cesar schrijft dat self de Ruyteren ende knechten waren t'samen vergadert uyt de Republiquen, dewelcke hy selver hadde in vrede gebracht.

Dit zijn de genigen door welcker vromigheydt voornamelijck Orosius schrijft, dat Walslandt door Cesar was overwonnen. Dit zijnse welcker aenval de Walen by Noyon niet en konden wederstaen. Hier door ist dat Civilis sich roemt dat die van Bourgongie ende van Auverngie door de Batavische Ruyterije zijn overrent geworden. Dese zijn 't die de Walen, als sy Cesarem op de greynsen van Langres aenvielen, hebben afgeweert. Dese hebben tweemael den vyandt by Aussois met een veldt-slagh overwonnen. Door de vromigheydt van desen zijn die van Beaubois op de vlucht ghedreven.

Daer nae soo veel de Pharsalische victorie aengaet, Cesar hadde voorseydt dat daer van het beginsel van niemant anders en soude komen, ende de uyt-komste heeft sulcks mede gebracht, ghelijck Florus en Dion betuygen. Het zijn de selfde Bataviersche Ruyteren, dewelcke als voor een eygenschap hebbende door de wateren met haer Peerden over te zwemmen, Ptolemeum ende die van Alexandrien, de welcke Cesarem aenghevallen waren, opte vlucht hebben ghebracht.

Keizer Augustus koos zich een Bataafse lijfwacht, en de Bataven veroverden Groot-Brittannë voor lum bondgenoot. De Romeinen erkenden dat de Bataafse legers de sterkste waren.

Door welcke groote exempelen, van ghetrouwigheyt ende vromigheyt, Cesar Augustus den Batavieren, gelijck nu veel Koningen van Switsers doen, tot sijne lijf-wacht heeft genomen. Het welcke oock de navolgende Keyseren hebben ghevolght. Hier van vermanen Dion, Suetonius, Tacitus, ende anderen. Germanicus is onder Tiberio, soo door de goede gelegentheyt van 't Eylant, als door der Batavieren vromigheyt, gelijck mettet exempel van den Veldt-overste Cariovalda klaerlijck bewesen wert, grootelijcks gheholpen gheweest.

Ten tijde dat Claudius regeerde, als Plautius in groot Britangie was gesonden, soo is een groot deel van 't selve Eylandt t'ondergebracht, door een sonderlingh ende wonderbaerlijck toe-doen van de Batavieren, gelijck Dion betuygt. Wederom onder Nero, als Suetonius Paulinus groot Britangie gouverneerde, is aldaer by veel nieuwe proeven de eer van den Batavieren vermeerdert: Onlanghs daer nae zijn ghevolght de inlandtsche oorlogen der Romeynen, welcker geval ende ongeval meest heeft gehangen aende Bataviers. Desen hebben Galbam verheven, ende daer na Vitelitum.

Selfs de Roomsche legioenen noemen hem-lieden de sterckste leden van haer leger, de alderkloeckste mannen, oude krijgs-lieden, overwinners in soo veel oorloghen. Tacitus seydt dat de Regimenten van de Bataviers, nae dat sy haer begaven waren een groot gewichte of sy mede of tegen vielen. Hierom heeft het volck van Vitelitus niet ghedorven Civilem om den den hals brenghen, op dat niet door de straffe van een man, de welcke onder de Batavieren seer machtigh was, sulcken dapperen volck soude vervreemt werden. Ende Martialis spreeckende van een Batavier, seydt:

> Dit aensicht werdt ghevreest
> By uwen Vader meest.

Naedemael van de weldaden der Batavieren die sy aen de Keyseren ende aen 't Roomsche Rijck hadden bewesen soo groot waren, dat sy soo groote genut hadden van dit Eylandt, dat daer was soo grooten vromigheyt, ende soo groote mare van de hulp die sy van daer kregen, soo en is 't geensins te verwonderen dat 120 Jaren langh (want soo veel Jaren zijn 't te rekenen van Cajus Julius Cesar af tot de Keyser Vespasianum toe) de Bataviers haer eere ende het volkomen recht vande Societeyt hebben behouden.

Na 120 jaar goede bondgenootschappelijke betrekkingen verbraken de Romeinen echter het verdrag. De Bataven trokken toen met hun bondgenoten onder leiding van Civilis ten strijde en dwongen de Romeinen het bondgenootschap weer te herstellen. De Groot geeft toe dat over deze episode de bronnen schaars zijn doordat er een gedeelte uit Tacitus ontbreekt.

Maer doen ter tijdt als de Romeynen de hulpsaemheyt veranderden in een pressinge ofte noodtwerwinghe, ende dese wervinghe deden niet alleen met groote gierigheydt, maer de selfde ('t gunt vrye lieden niet en stont te verdraghen) met de smaedlijckheydt van schoffieringen verswaerden, soo hebben de Bataviers ghedaen 't gunt vrome lieden betaemde, aennemende de Wapenen waer mede sy haer vryheydt ende haer eerbaerheydt souden beschermen.

De oorsaecken vertoont Civilis, seggende: Dat sy nu niet ghehouden en werden als medeghesellen, ghelijck van ouden tijden, maer als slaven. Dat sy daerom rechtvaerdighe wapenen teghen de ghemeene Heeren hadden aenghenomen: Dat de vryheydt uytter naturen oock de stomme beesten was ghegheven. Wt de Historie van dat oorlogh blijckt, wat een liefde de Bataviers hebben ghehadt om hare vryheydt te behouden, voor de welcke sy niet ghevreest en hebben te beroepen de kracht van Romen, ende vijfthien legioenen rontsom hem-lieden ghestreckt legghende.

Daerom ghelijck Tacitus seydt, is de Roomsche naem uyt der Batavieren Eylandt verdreven, sy-lieden wierden door gantsch Duytslandt ende Walslandt met een groote faem Autheuren van de vryheydt vermaerdt. Dit is oock in 't selfde oorlogh aen te mercken, als de Walen t'samen de wapenen hadden aenghenomen, ende dat sy oock de Roomsche Legioenen met eede hadden verplicht, dat Civilis noch hem selven, nochte ghenighe Bataviers aen den eedt van de Walen heeft verbonden: Te weten, om dat het niet en betaemde, dat een vry volck, ende 't welck voor de vryheyt streedt, aen anderen eenighen eedt soude doen. Wat uyt-komst het selve oorlogh heeft ghehadt, het welcke de Bataviers door het besluyt van beyde Staten, onder het beleydt van Civilis teghen het ongherechtigh heerschen van de Romeynen hebben aengenomen, 't selve en is soo klaer niet: om dat de Historie van Tacitus in dit veel ons ontbreeckt.

Het bondgenootschap werd hersteld. De Groot wijst op in de grond gevonden stenen met opschriften die dat bewijzen.

Maer door dien Tacitus seydt, dat Cerialis aen Civilem pardoen prefereerde, ende pays aende Batavieren, ende dat Josephus de Jode schrijft dat dit oorlogh met een pays te neder gheleydt, soo en twijffele ick niet of de Bataviers zijn wederom ghestelt in hare oude staet van de Societeyt: ende dat te meer, om dat Tacitus schrijvende van de zeden der Duytschen, ten tijde Trajanus de tweede mael Consul was, seydt dat de Batavieren behielden haer oude eere ende het merckteycken van de oude Societeyt: ende met 't gunt daer nae volght betoont hy klaer ghenoegh, dat sy nae 't selve oorlogh noch met tribuyten, noch met tollen en waren beswaert: maer dat sy bleven by haer recht, alleen met die conditie dat sy den Romeynen hulp souden seynden. Ende seker aldaer te vooren, ten tijde Domitianus regeerde, hadde Agricola van de Bataviers gheholpen zijnde seer groote saecken in Britangie te weghe ghebracht. Oock mede als Adrianus syn legher by de Danou hadde, soo is daer grooten dienst gheschiedt by 't Batavische Krijghs-volck.

Na die tijden en is niet alleen niet vermindert het recht van de Batavieren, maer is oock hem-lieden meerder eere toe-ghelaten, het welcke betuyghen

de oude opschriften, de welckeby ons ghevonden zijn, van de welcke eenighen voor brenghen de tijden van Severus, de anderen van Anthonius ende Geta.[12] Want desen noemen de natie van de Batavieren, ende de Bataviersche Burgeren geen medeghesellen, ghelijck sy voor dese waren genoemt, maer Broeders en Vrienden, so wel van 't volck als van 't Rijck van Romen, uyt welcke naem, gelijck een seker Panegyrische schrijver seydt, blijckt soo wel de ghemeenschap als de eenparigheydt van de waerdigheydt.

Hierna moest echter al snel een nieuwe tegenstander bedwongen worden: de Franken.

Nae dese tijden hebben de Vrancken ontrent den Rhijn begonst ghekent te werden, teghen de welcke de Batavieren ende Romeynen ghestadighe oorloghen hadden. Dickwils zijn de Vrancken in der Batavieren Eylandt ingevallen, dickwils zijnse verdreven. Ende ten laetsten als Constantius regeerde, alsoo de Vrancken met hem slepende de Alamanden ende Saxen als haer mede-genooten wijdt ende zijd zweefden, soo heeft Julianus by Straesborg hem-lieden met eenen grooten slag bedwongen.

Het geluck van welcke slagh Ammianus leert, datmen der Batavieren vromigheydt voornemelijck danck most weten: want de Roomsche Ruyterije was al op de vlucht, ende de vyanden begonsten al met haer swaerden de verwelfde slagh ordre te door-breken, als de Bataviers hem-lieden in de meeste noodt zijn te hulp ghekomen, een schrickelijcken hoop volcks als de woorden van Ammianus mede brengen: Oock quamen sy met haer Koninghen, waer uyt besloten werdt dat doen ter tijdt noch was ghebleven de selfde regeeringhe by de Batavieren, de welcke sy-lieden van ouden tijden hadden ghehadt, behalven dat sy-lieden om de ghestadighe oorloghen meerder gebruyckten het ghedurigh ghebiedt der Koninghen, dan het extraordinaris ghebiedt van de Veldt-oversten. Dat voorts de Romeynen, ten tijde haer Rijck in swaerigheden was, haer kloeckste bont-genooten in 't minste niet van hare gherechtigheden en hebben onttrocken, kan de reden selfs ghenoegh leeren.

Door al deze oorlogen nam het aantal Bataven af, maar door een zekere immigratie van naburige stammen wist dat volk toch voldoende sterk te blijven om zijn vrije republiek te kunnen handhaven. Er werd zelfs een Bataaf tot gouverneur van Brittannië benoemd.

Doch en staet niet te twijffelen of de harde oorloghen met de Vrancken die van 't ghebiedt af van Valerianus tot het Rijck van Julianus ontrent hondert Jaren gestadigh hebben geduurt, hebben de natien der Batavieren van volck seer uytgheput. Over sulcks is gheschiedt, dat eerstelijck de Salij een voor-

naemste natie der Vrancken, een ghedeelte van het Eylandt van Batavie, soo ick meene, het gunt naest aen Overijssel is, hebben inghenomen, ende 't selve met goede wille der Romeynen ende Batavieren behouden: Maer alsoo de Quaden (zijnde een Saxense natie) hem-lieden poogden uyt haer besit te stooten, soo heeft de Keyser Julianus eerst de Salios, sijne nieuwe vrienden, met wapenen beschermt, ende heeft eyndelick de vrede also gemaeckt, dat de Quaden ende de Salij (zijnde dese de vroomste der Vrancken, ende de andere der Saxen) vereenigt zijn, en aengenomen in het gemeene lichaem en naem der Batavieren. Over sulcx zijn oock eenige Legioenen tot behulp der Romeynen uyt de Quaden, Salijs, ende Batavieren versamelt, de welcke te samen den naem der Batavieren hebben behouden, als uyt Zosimo kan werden verstaen.

Waer uyt blijckt dat de Batavieren vermeerdert zijnde door het aengroeyen van andere natien, 't recht van hare vryheydt onverkort hebben behouden. Maer insonderheydt hebben de wapenen der Batavieren ontrent dese tijden in groot Britangie de saecke der Romeynen, in groot gevaer staende, onderstut, ende is als doen Gouverneur van Britangie ghemaeckt Civilis, dewelcke een Batavier van Koninghlijcke geslachte is geweest, als mijns bedunckens de naem selve afkomstigh zijnde van dien vermaerde Veldt-overste ten tijde van Vespasianus genoegsaem mede brenght.

Eindnoten:

11 Sociëteit als ‘eenparig’ bondgenootschap berust op een verkeerde interpretatie van ‘socii’. De hiermee door de Romeinenen aangeduide ‘bondgenoten’ hadden ten opzichte van Rome wel verschillende posities, maar in hun buitenlands beleid waren ze in ieder geval niet meer zelfstandig. De socii doen denken aan wat in de moderne tijd wel protectoraat werd genoemd.

12 De Groot doelt hier op de in de inleiding genoemde stenen met inscripties die in de zestiende eeuw vooral bij Leiden en Roomburg zijn gevonden.

Het vierde Hooft-stuck
Hoedanigh de Republique der Batavieren is geweest na den Val van 't Roomsche Rijck

De Groot geeft toe dat over de periode die ruwweg loopt van 400 tot 900 veel bewijsstukken ontbreken. De naam Bataven begon te verdwijnen maar het volk zelf niet. De Bataven in Zuid-Holland werden net als de overige kustvolkeren nu meestal Friezen genoemd. Friezen en Bataven zouden altijd al verwante volkeren zijn geweest.

Van dese tijdt tot de eerste instellinghe der Graven, ghedurende ontrent 500 Jaren, ontbreken ons de Historien grootelijcks. Dat middelertijt de Saxen, Wilten, Slaven, ende daer nae de Noordmannen ende Denen met invallen ende rooven alles hebben beschadight, ende dat ter andere zijde de vromigheydt der Batavieren onder veel verlies heeft aenghenomen, dewijle sy haer persoonen ende goederen beschermden, is seker genoegh: maer de reste steeckt in groote duysternisse.

Den naem begint hier oock verandert te werden: alsoo de naem van Batavie ofte Betuwe besloten is gheworden in het bovenste deel van het Eylandt, ende de Bataviers die nederwaerts woonden begonst hebben Vriesen ghenaemt te werden, 't welck niet en is te verwonderen, alsoo al in Plinius tijden een ghedeelte van de Bataviers kleine Vriesen ende Frisiavones wierden ghenoemt, ende selfs by de oude opschriften kan blijcken, dat onder de Bataviers die ter Keyseren Lijf-schutters waren, eenige Frisiavones zijn geweest. Nu 't schijnt wel dat de naem van de Vriesen hem-lieden behaegt heeft, of wel om dat het selve woort in onse Tael de vryheyt na by komt, ofte oock om dat de Vriesen omringht zijnde met Meyren ende Poelen, daer niet wel was aen te komen, ende des te onverwinnelicker zijnde een toevlucht hebben gheweest voor alle andere Bataviers die meer open lagen jegens de invallen van de Barbaren.

De eerste 'Hollandse' graven werden dan ook wel Friese graven genoemd.

Altijt suldy bevinden dat de eerste Graven, eer de naem van de Hollanders heel bekent was, niet anders als Vriesen zijn ghenoemt. Gelijckerwijs nu Tacitus voortijdts van Koningen ende Veldt-oversten, ende Ammianus weynig voor desen tijdt van Batavische Koninghen mentie is makende, alsoo ist oock

dat de oudste Schrijvers van de Francische ende Duytsche Historien ontrent desen tijdt noemen eenighe Koningen der Vriesen, die teghen de Vrancken seer hardt hebben gestreden: ende onder anderen is den naem van Rabboud seer vermaert, wiens Hof tot Medenblick werd vertoont. Na de Koningen sult ghy vinden eenighe Veldt-oversten met uytghedruckte namen. Dese zijn die oock Potestaten[13] ofte Moghenschappen werden ghenoemt.

De Groot vertelt over de ruïnen van de Brittenburg bij Katwijk.[14]

Het is wat vreemts dat wy by Procopium lesen, dat in de groote zee ontrent de monden vanden Rhijn, een eylant met namen Britten soude zijn, leggende teghens groot Britangie over: Dat het selve Eylant bewoont wierdt by drie Natien, welcker namen waren Brittoenen, Englen ende Vriesen: dat uyt deselve jaerlicks lieden gingen verhuysen in de onbewoonde Landen der Vrancken, ende dat de Vrancken daeromme, hoewel sy over het Eylandt gheen recht en hadden, alsoo het selve by sijn eygen Koninghen wierde geregeert, niet-te-min daer nae getracht hebben, datmen ghelooven soude dattet onder haer was: Ende midtsdien de Koningh der Vrancken in een Ambassade die hy nae Constantinopolen aen den Keyser Justinianum sondt, met eene gesonden heeft eenige lieden van het voorgeseyde Eylandt, om daer mede eenighsins gebiedt over het Eylandt te pretenderen.

Dat dit Britten is Batavie is geweest, of een gedeelte van Batavie aen Zee gelegen, kan geseydt werden met waerschijnelicke reden: alsoo in de Zee, ende de monden van den Rhijn gheen ander Eylandt en is, ende daer-en-boven blijckt dat op het Batavische strant aen de middelste mondt van den Rhijn een huys is gheweest, met namen Britten, waer van noch hedensdaeghs eenighe overblijfsels gesien werden. Dat nu van het huys het Eylant, ofte van het Eylant het huys sijn naem heeft gekregen is niet nieuws, alsoo by ons oock het Vlie, de naem van oudts heeft gegeven aen de Rivier, ende het huys, ende nu aen 't Eylandt van Vlielandt.

Angelen en Britten staken van Groot-Brittannië naar onze kusten en Klein-Brittannië (Bretagne) over, mede door acties van Picten en Noormannen. Willebrord stak over om hier het christendom te prediken.

Indien dan dit soo is, soo hebben noch twee andere Natien, behalven de ingheborenen die wy geseydt hebben Vriesen ghenoemt te zijn, het Eylandt bewoont, te weten, de Englen, een oudt Duytsch volck, ende de Brittoenen die misschien door het gewelt van de Picten ofte Noort-mannen, gedwongen zijn haer Vaderlandt te verlaten, ende sekerder wijck-plaetsen te soecken. 't Is altijdt buyten twijffel, dat de Englen ende Saxen beseten hebben de Zee-

kusten die naest zijn aen de Bataviers, ende dat sy tot verscheyden tijden van daer in Britangie, 't welck nu Engelandt genoemt wert, zijn over-gevaren. 't Is oock bekent, dat Willeboort uyt Engelandt hier is overgekomen, ende onse Voor-ouderen de waerheydt van de Christelicke Religie verkondigt heeft met deselfde tael die doe by de Engelschen wiert gebruyckt. 't Is oock niet buyten apparentie, dat de Brittoenen hare toevlucht soo wel tot onse moerachtige plaetsen, als tot de Zee-kusten van Vranckrijck, nu kleyn Britangie genoemt, hebben genomen.

Volgens De Groot bleven ondanks deze volksverhuizingen onze streken onafhankelijk en ook het grote Frankische Rijk kreeg geen gezag over de gebieden der Friezen of 'Zee-bataven'.

Maer dat de Vrancken wel hebben gestaen nae de eer van haer Rijck dus verre uytgestreckt te hebben, doch in de daedt geen gebiedt over dit Eylandt hebben gehadt, of ten minsten niet beneden Wtrecht, 't welck eenighe houden geweest te zijn 't afscheydt van het Rijck der Vrancken, Austrasien genoemt, dient seer tot de vryheydt van de Zee-bataviers, zijnde oversulcks wel te ghelooven, dat deselve van tijdt tot tijdt vermeerdert zijn gheworden met aenwas van nieuwe Natien: ende dat sy met de Vrancken bevredight zijnde door de gemeene vrees der Noordmannen, ende met hem-lieden t'samen-ghevoeght voor een vast verbondt, haer oude manier van regeeringhe, soo onder hare Koninghen als onder de Velt-oversten hebben gecontinueert tot der Graven tijden, waer toe wy nu sullen komen.

Eindnoten:

13 Potestaat: titel van een voormalig regent in Friesland. Niet te verwarren met potentaat.

14 De Brittenburg was bekend doordat de ruïnen ervan op het strand bij Katwijk in de zestiende eeuw een aantal malen bij zeer lage waterstand waren drooggevallen en zo goed en zo kwaad als mogelijk onderzocht. Uiteraard leidde dit steeds tot speculaties over de onbekende bouwers ervan.

Het vijfde Hooft-stuck
Hoedanigh de Republique der Batavieren is gheweest ten tijde van de Graven

De Groot bespreekt nu de tijd vanaf graaf Dirk I uit de tiende eeuw. De Staten stelden over bepaalde gebieden graven of rechters aan net zoals dat ook al met dijkgraven gebeurd was.

Van de instellinge des Graefschaps sal ick voor-by gaen, 't gunt anderen hebben voort-gegeven, die daer inne gevolght hebben de authoriteyt van eenige geruchten die heel laet zijn gesproten, zijnde gegrondt op eenige brieven die haer selven genoegh wederleggen, ende sal alleenlick seggen 't gunt tot de sake dient, ende 't gunt my dunckt waer te zijn door geen lichtveerdighe redenen.

't Is dan soo dat voor Diederix tijden, die de eerste van de Graven van Hollandt gereeckent werdt, in Hollandt vele Oversten zijn geweest, niet van de geheele Natie, maer die over een gedeelte hadden te ghebieden, als die waren geweest die by Tacitum ende Cesarum zijn beschreven. Dese Oversten wierden met een naem, dewelcke in de oude Duytsche wetten dickmael te voren komt, Graven genoemt: 't Welck niet anders en is te seggen als Rechters: waeromme wy oock de Berechters ofte Ampt-lieden van de dijcken, Dijckgraven noemen, ende wel met reden zijn de Oversten soo genoemt, alsoo haer bysonderste ampt was, als voren betoont is, het recht te bedienen.

Waerom nu dese Graven ofte Rechters by de ghenighen die in de ongeletterde tijden Latijn spraecken, Comites ofte gesellen zijn ghenaemt, en kan ick sonderlingh geen oorsaeck bemercken, dan misschien om dat sy onder malkander waren van ghelijcke aensien, ende weerdigheydt. Hier van ist dat de Landtschappen die eertijdts Pagi wierden genoemt, de naem van Graefschappen hebben gekregen.

Vroeger waren de graafschappen kleiner dan de huidige provinciën. Door de voortdurende invallen der Noormannen werd een doelmatiger gezag over grotere gebieden noodzakelijk. Men koos onder invloed van deze dreiging ook niet langer voor tijdelijke veldoversten, maar voor het oude systeem der koningen, die eigenlijk vorsten waren, en nu minder opzichtig ook graven werden genoemd.

Sulcks is in Zeelandt Walcheren een Graefschap geweest, ende daer nu Hollandt is, zijn Maeslandt, Kennemerlandt, ende Texel, elck Graefschappen geweest op haer selven: 't welck de Historien ende oude stucken klaerlick betuygen. Sulcx zijn oock de Voor-ouders van de Heeren van Wassenaer voor Diedericx tijden Burghgraven geweest, dat is Rechters van dien burgh die in de plaetse was gekomen (soo wel te gelooven staet) van de oude Stadt Lugdunum Batavorum, nu Leyden, doen ter tijdt door de Noort-mannen zijnde gedestrueert, mitsgaders oock van eenigh omleggende landt, aen welcke Heeren als bewaerders van den Rhijn-stroom oock eenige tollen van outs zijn betaelt, die tot nu toe by hare nakomelingen zijn gebleven. Ten selven tijde waren oock eenige Steden hier te lande, sulcx dat Schafnaburgensis een oude Schrijver, Vlaerdingen ende Rhijnsburg noemt seer stercke steden van Vrieslant, waer by gevoeght kan werden Vroonie eertijdts de Hooftstadt van het Noorder-quartier.[15] Dordrecht ende Haerlem zijn oock van geen kleyne oudtheyt.

De voornaemste Heeren van dien ick geseyt heb, ende de Magistraten van de steden siende dat de Noort-mannen haer dagelicks vyantlick bejegenden, ende nu des te wreeder waren, overmits dese onse Bataviers onlanghs de Christelicke Religie hadden aengenomen, hebben in 't gemeen beraedtslaeght, soo wel te dencken is, hoe dat sy niet alleenlick soude hebben eenighe sekere toevluchten tegens harer vyanden geweldt, als sy dus lange hadden gehadt, maer hoe sy oock haer Vader-lant voor den tegenwoordige ende toekomende tijdt van soo quade innemers soude mogen bevryden. Waer toe alsoo het gebiedt van Velt-oversten tijdelick ende ongedurigh zijnde niet genoeghsaem en was, hebben sy goedt ghevonden nae 't exempel van hare Voor-ouders, die wel Koninghen hadden ghehadt behoudens hare vryheydt, een Vorst te stellen over 't geheele lichaem van de Republique: dien sy nochtans niet en hebben gegeven den naem van Koning, als dewelcke doe niet meer en wiert gebruyckt anders als in een opperste ende absolute macht, maer de gewoonlicke en by haer gebruyckelicke naem van Grave, dat is Rechter: met dat onderscheyt nochtans dat dese niet Graef en wiert genoemt met byvoeghsel van eenigh quartier, maer simpelick, als Rechter zijnde selfs over de andere Rechters.

De graven van de Bataven, Zeebataven, Friezen of Hollanders werden steeds uit aanzienlijke families gekozen.

Tot dit ghebiedt is buyten twijffel ghekoren die van adel ende macht, onder de Heeren ende Oversten de voornaemste was. Dese is gheweest Diederick die in de oude stucken de Vriese wert genoemt. Want dat de Bataviers die aen Zee zijn gheseten Vriesen wierden ghenoemt, hebben wy te voren uyt-

geleyt, ende 't selve wert klaerlick betuyght met de voorverhaelde plaetse van Schafnaburgensis. Johan van der Does, den Vader, Heere van Noortwijck (een man soo van wegen sijn adel onder de sijnen, als by allen van weghen sijne geleertheydt bekent, in die boecken waer mede hy sijn Vader-lant met een eeuwige weldaet aen hem heeft verbonden) betoont klaerlick uyt Regino een oudt Schrijver, dat desen Diederick een Broeder heeft gehadt, met name Walger: Dat des selfs Walgers ende Diederickx Vader is gheweest Gerlof, die van Regino, een seer ghetrouwe Schrijver van de Fransche gheschiedenissen, een Graef der Vriesen werdt ghenoemt.

Diederick is dan te voren een Graef gheweest, ende een Grave soon, maer Graef van een seker quartier, niet van de gheheele Natie, welcke eer hem eerstelick is aenghekomen met goede gunste ende genegentheydt, soo wel te dencken is, van de Heeren ende van de lieden van de steden. Ende also in de chartren van Wtrecht vermaen geschiet, van een Landtschap gelegen in 't Zuyder-quartier, Hollant genoemt, so en is misschien niet buyten de waerheyt, dat dit selve lantschap is geweest het Graefschap van Diederick ende sijne Voor-ouders, ende dat daer na het geheele lichaem van de Republique die hem was vertrout in de gemeenschap is gekomen van deselve naem, op dat de Vriesen woonende aen dese zijde van 't Vlie met een eygen naem van de groote Vriesen aen d'ander zijde van het Vlie woonende, souden werden onderscheyden. Niet-te-min werdt het ghedeelte naest het Vlie tot noch toe West-Vrieslandt genaemt, 't welcke met Hollant maeckt eene Republique.

De Groot onderstreept nog eens dat Holland een eigen vrije republiek was die zich niets hoefde aan te trekken van elders bestaande regelingen.

Hier mede komt seer wel over een 't gunt de Staten van Hollandt hebben geallegeert, in de vermaerde questie die tusschen hem-lieden ende die van Brabant, voor Karel de vijfde Keyser ende Vorst van de Nederlanden is ghedisputeert. Want alsoo die van Brabandt seyden dat hem-lieden van Keyser Karel de vierde was verleent seeckere Privilegie, als dat sy buyten haer landt in rechte niet en souden moghen werden ghetrocken, sustinerende midtsdien dat oock dien van Hollandt niet en soude geoorloft zijn tegens de Brabanders te procederen by arrest nae de Hollandtsche manier: soo hebben de Staten van Hollandt ter contrarie vertoont, dat het selve Privilegie hem-lieden niet aen en gingh. Want dat sy ende hare Graven hadden van alle oude tijden opperste macht, ende allerley jurisdictie sonder yemant daer in te hoeven erkennen, ende dat van den tijdt af dat Diederick den eersten het lant van Hollant (geens Konings macht onderworpen zijnde) uyt handen van de Barbaren weder hadde gekregen.

Volgens De Groot bewijst het optreden der graven dat de provinciën altijd al onafhankelijk van het Duitse Rijk moeten zijn geweest.

Dat deselve Graven van alle tijden in haer Graefschap gelijcke macht hadde gehad, als de Keysers in Duytslandt ofte Italie, sonder aen yemandt by maniere van leen verbonden te zijn, 't welck oock konde afghenomen werden uyt de successie van de Vrouwen in 't Graefschap, ende daer uyt dat de Graven groote deelen van het Graefschap, als de Heerlickheden van Voirn, Arckel, ende Putten, aen anderen te leen hadden uytgegeven, ende dat noch tot Erf-leen, sonder bewillinghe van eenighe uytheemsche macht.

Dat oock de ordonnantien van het Duytsche Rijck met hoe seer generale woorden deselve mochten zijn beschreven, in Hollandt noyt ten minsten gepubliceert en waren, ende datmen deselve oock in gheene deelen gehoorsaemt hadde, het welcke sy oock betoonden met een versch exempel: Want alsoo de Duytschen van de successien die buyten Testament aen komen veel hadden geordineert, oock met derogatie van alle costuymen[16] ter contrarie, soo en waren nochtans de erffenissen in Hollandt na geen andere rechte als nae haer eyghen costuyme tot dien tijdt toe ghedefereert.

Dat oock de saecken van de Graven, ofte de Staten by het Duytsche kamer-ghericht noyt en waren gheoordeelt. Het welck alsoo by die van Hollandt gealiegeert ende bewesen was, soo is verklaert dat het Privilegie dien van Brabant gegeven in Hollandt geen plaets en hadde. Daer benevens Philips van Leyden, die ten tijde als Willem de eerste van Beyeren Hollandt regeerde, een boeck van de Regeeringhe heeft beschreven, ende het selve boeck, alsoo hy professie dede van de Rechten in Vranckrijck, aen sijnen Vorst heeft toege-eygent, seyt dickmael in het selve Boeck, dat den Graef van Hollandt Keyser is in sijn Graefschap.

Dit nam niet weg dat de Duitse keizers, net als de Frankische koningen, wel de pretentie hadden in de Nederlanden invloed te moeten hebben.

Wy weten wel dat de Duytsche Keysers, ghelijck oock van de Vrancken uyt Procopius hier voren is gheseydt, plagen te pretenderen, dat soo wel de Graven van Hollandt als andere Vorsten, jae selfs oock de Koningen hare Vasallen waren, 't welck of hem-lieden al schoon toeghestaen werde, soo en souden daerom de Hollanders niet laten vry te wesen, alsoo, ghelijck Proculus een Oudt rechts-geleerde wonder wel betoont, de particulieren die in eens anders bescherminghe zijn, daerom niet en laten vry te zijn, om dat sy niet en zijn van ghelijcke waerdigheydt als hare beschermers, ende van ghelijcke een volck des niet te minder vry en is, om dat in haer verbondt is begrepen, dat sy de Hoogheydt van een ander met beleeftheyt souden hebben te respec-

teren, midts dat sy hun de Hoogheydt van een ander niet en hebben onderworpen.

Waer uyt oock de naem van vrije Leenen is ghesproten: maer evenwel dese selve verbintenisse van leen, hoedanigh deselve oock soude moghen zijn, en hebben de Graven niet toeghestaen, als af te nemen is, soo uyt het gunt by ons hier voren is geseyt, als uyt de Historie van de oorloghen, die de eerste Graven, ende namelijck, Diederick de vierde tot voorstandt van haer eer, ende waerdigheydt teghens de Keysers met goede voorspoet hebben gevoert. Ende genomen dat eenige daer toe gebracht zijnde, in tijde van noot ofte by eyghen consideratien van de Keysers dependerende, haer tot beschermers hebben aengheroepen, 't selve nochtans soo gheschiedt zijnde sonder consent vande Staten, en soude noch de Republique, noch oock de nakomende Vorsten in haer recht niet hebben konnen prejudiceren.

Een verder bewijs van deze onafhankelijkheid is dat ook onder de Bourgondiërs en Oostenrijkers of Habsburgers de Nederlanden niet onderworpen waren aan de Duitse wetten.

In alle ghevalle is ons vastelijck bekent, dat noch die van Bourgongien, noch die van Oostenrijck, waer van de memorie de sekerste is, aen de Keysers ter sake van Hollandt gheen manschap hebben ghedaen. Ende dat Hollandt niet en is onderworpen, de wetten ende gerechten van de Keyseren en 't Rijck, 't welck wel 't voornaemste poinct is, bekennde de Duytschen selve.

De Groot concludeert dat de Hollanders zich dus vanaf de oprichting van de Republiek door de Bataven altijd zelf hebben bestuurd, en gaat verder na hoe de verhouding tussen graaf en Staten is geweest. Het blijkt dat de constitutionele verhoudingen grotendeels leken op die uit de Bataafse tijd, maar dat de Bourgondiërs en Habsburgers hierin verandering begonnen aan te brengen door te pogen de vorstenmacht te vergroten om zo een echt koninkrijk te kunnen vormen.

Alsoo van hier uyt klaer is, dat de opperste macht over de Hollanders binnen hemlieden is geweest, ende niet heeft ghehanghen aen een uytheemsch gebiet, rest nu te sien het ander, 't welck is wat in de Republique 't recht ende macht des Vorstes, ende wat der Staten is geweest, 't welck wy eyghentlijck souden weten, in ghevalle de wetten van het ghebiedt dat aen Diederick is gegeven, waren te vinden. Maer behalven dat hier vooren is gheseydt, dat by de Duytsche natien, so gemeene als particuliere saken heel laet zijn begonst beschreven te werden, soo is oock de memorie van alle die tijden, uytgenomen van eenighe oorloghen ende andere dinghen dit stuck niet aengaende, t'eenemael verloren.

Nochtans alsoo voor dese tijden aende Batavische Koningen niet soo seer een macht is ghegheven gheweest, als een authoriteyt, ende dat in onse Vaders tijden selfs de uytheemsche Schrijvers hebben aengheteyckent, dat het ghebiedt der Vorsten in dese landen, soo met wetten ghelimiteert, als metter Staten resolutie ghematight werdt, soo staet daer uyt sekerlijck te presumeren, dat de regeeringhe vande tijden tusschen beyden even de selve is gheweest, die vande voor-ouders was ontvanghen, ende wederom aende nakomelingen is naghelaten, te meerder alsoo niet wel en is te ghelooven, dat de treffelijcke steden ende de ingesetenen van Adel ende macht (dien wy betoont hebben ten voorseyde tijde geweest te zijn) vande eenparigheydt van macht daer aen sy ghewoon waren, tot een scheydelijcke ongelijckheydt souden willen vervallen: ende aen de ander zijde kennelijck is, dat na dat de grootheyt vande Graven voor de t'samen voeginge van andere Vorstendommen seer was gewassen, insonderheyt onder de huysen van Bourgongie ende Oostenrijck, de vryheyt meer af als toe heeft ghenomen.

De Groot somt nu de artikelen uit het Groot-Privilege van 1477 op die de eerste geschreven samenvatting zouden zijn van de oude Bataafse staatsregeling.

Dit zijn dan gheweest de voornaemste wetten van de regeeringhe dat egene Gravinne een man soude nemen anders na het wel ghelieven van den Staten. Dat de Ampten van Raden, Rentmeesters, Officieren aen gheen anderen als ingheborenen souden werden begheven. Dat de Staten vry soude staen staets-gewijs te vergaderen daer, ende soo dickmaels als haer soude ghelieven, sonder daer toe oorlof van den Graef van noode te hebben. Dat gheen nieuwe Tollen ofte Gabellen opghestelt soude werden nochte oock van de oude yemandt vrydom ghegheven dan by bewilligingen van den Staten. Dat geen oorlogh by den Vorst soude moghen aenghenomen werden, 't zy tot verweeringhe, 't zy tot reparatie van aenghedaen onghelijck, anders als by goedtduncken van de Staten. Dat de Vorsten in haer schrijven de Duytsche tael souden ghebruycken. Dat de munte by den Vorst ingestelt ende verandert soude werden, na dat de Staten sulcks oorboir souden vinden. Dat den Graef gheen deel sijns Graefschaps hem quyt soude moghen maecken. Dat de Staten niet en souden moghen ten daghvaert beschreven werden buyten de Provintie. Sowanneer den Vorst eenighe impositie ofte contributie van noode soude moghen hebben, dat hy sulcks in persoone ende niet door sijne Stadt-houder soude moeten versoecken sonder eenighe lasten te mogen afvoorderen, anders als na vrywilligh consent. Dat hy Recht ende Justitie soude moeten administreren door de ordinarise Rechters. Dat de oude wetten ende costuymen onverbrekelijck souden zijn. Ende indien den Vorst daer tegens yet ordonneerde, dat daer aen niemandt en soude zijn gehouden.

Dese rechten langen tijdt by louter gebruyck onderhouden zijnde, zijn daer nae by stucken beschreven, ende by de Vorsten van tijdt tot tijdt geteyckent ghewerden, ten eynde den aert vande selve Vorsten door quade ingheven van hoofsche vleyers niet en soude verleydt werden tot een hope van een onwettelijcke heerschappije: en ten laetsten, alsoo de Staten haer beklaeghden, dat veel fondamenten van de oude regeeringh door onghewoonte wierden omgestooten, soo zijn alle de voorseyde wetten by een vergadert, ende soo van anderen, als namentlijck, van Vrouw Marie van Bourgongie tot eeuwige memorie bezegelt.

Niemand had het recht deze oude staatsregeling te wijzigen; iedere graaf diende te handelen volgens de daarin beschreven gang van zaken.

Hoewel nu de Hollanders in de successie van 't Graefschap volghden de ordre van 't geslacht, niet-te-min op dat sy toonen souden dat het ghebiedt niet en sproot uyt een Vaderlijcke erffenisse, maer uyt des volcks, dat is der Staten, bewillinghe, soo en hebben sy niemant voor haren Vorst gehouden eer hy hem aende Staten by eede hadde verplicht, 's lants wetten ende gewoonten te onderhouden, 't welck soo gedaen zijnde, wiert hem wederom trouw ende gehoorsaemheyt belooft in 't gunt hy na de wetten soude hebben te gebien. Waeromme, aengesien dese wetten zijn conditien ende voorwaerden die aende macht zijn gehecht, so is kennelijck dat de Vorsten gheene macht en hadden om haer selven van de voorseyde wetten te ontbinden ofte te dispenseren, gelijck by de genen die van de regeeringe hebben geschreven genoegh verhandelt wert.

Waer uyt oock volght, nae-de-mael de hooghste macht ofte Souverainiteyt niet en kan zijn by alsulcken een die gebonden is aen eenighe ingestelde ofte burgherlijcke wetten, ghelijck zijn meest alle de Vorsten nae 't Noorden, dat oock den Graef van Hollandt, als verbonden zijnde aen soo veel wetten, 't recht van de opperste macht aen hem selven alleen niet en heeft ghehadt.

De Groot komt nu met voorbeelden die het bovenstaande moeten bewijzen. Bij afwezigheid van een geschikte graaf regeerden de Staten soms alleen, en een graaf die zich niet aan de oude wetten hield, kon worden afgezet.

't Gunt wy nu uyt de woorden vande wetten ofte handt-vesten hebben voortghebracht, het selve, ende eenighe andere poincten van gheen minder insichte werden oock bewesen met seer oude exempelen. Want alsoo Aernolf den derden van de Vorsten twee Sonen hadde, soo is den oudsten Sifrid die oock Sicco ghenoemt werdt, om een seeckere faute het ghebiedt ontseydt, ende is het Vorstendom den jonghsten, met name Diederick, door consent

van de Staten gedefereert. Diederick de vierde sonder geboorte zijnde ghestorven alsoo daer noch gheen exempel en was van broederlijcke successie, hebben de Staten des overledens broeder Florens Vorst verklaert.

De Vooghdije van Diederick dies naems de vijfde, dewijl sijn Jaren tot de regeeririghe noch onbequaem waren, hebben de Staten aen sijne Moeder Vrouw Geertruyt bevolen, ende haer uyt-gehijlickt aen Robbrecht Soon eens Graefs van Vlaenderen, die oock daerom den by-naem vande Vriese heeft ghekreghen, om dat hy de Hollanders regeerde, die noch doen ter tijdt niet na en lieten Vriesen genoemt te werden. Ada des sevenden Diedericx Dochter, alsoo sy den Graef van Loen hadde ghetrouwt met onwil van de Staten, is uyt het Vorstendom ghesteldt, ende is in haer plaetse aenghenomen Willem des seste Diedericx broeder. Florens den vierden noch jongh zijnde, is sijnen Oom mede Florens ghenaemt tot vooght ghegheven. Nae welckers doodt, alsoo Alijdt de moeye de Vooghdije niet nae der Staten recht, maer na haer eygen goedtduncken bediende, is de regeeringe bevolen aen Otto Graef van Geldre, die den jongen Graef van seer verre maeghschap bestont.

Daer na 't Vorstendom ledigh zijnde door de doodt van Floris de vierde, hebben de Ridderschap ende Steden selfs de Republique geregeert, tot dat Johan Florens Soon uytlandigh zijnde, weder uyt Engelandt is aengekomen, wiens momboirschap den Grave Johan van Avennes is vertrouwt. Daer na Vrouw Margriete (alsoo sy scheen tot een regeeringe niet te dienen) is afgestelt, ende in haer plaetse tot Graef aengenomen haren Soon Hertoch Willem: de welcke daer nae uytsinnigh zijnde gheworden, soo is aen Hertoch Aelbrecht sijnen broeder als Ruard de sorge over de Republique bevolen, wel verstaende dat hy de selve soude regeeren met rade van Baenderheeren, Baenritzen, Ridderen ende Knapen ('t welck trappen zijn van Adel) ende der goede Steden. Deses Aelbrechts Sone Hertogh Willem, voorsiende dat hy sonder mans oir soude komen te sterven, heeft een daghvaert beschreven van de Ridderschap ende Steden, ende aldaer versocht ende verkreghen, dat de successie van 't Graefschap aen Vrouw Jacobe sijne Dochter toe-ghestemt soude werden. Maer alsoo dese Jacobe daer na haer met ongeraide houwelijcken sulcks verliep, dat sy des gebiedts niet wel weerdigh en was, soo heeft sy moeten sien dat by haer leven Hollandt aen Hertoch Philips van Bourgongien is overghedraghen.

Deses Philips Soons Dochter Vrou Marie is aen Maximiliaen Eertz-Hertoghe van Oostenrijck ghehouwelijckt: welcke Maximiliaen na sijns Huysvrouwen doot willende het gebiet behouden, ende 't selve niet bediende nae 't goedt gevalle vande Staten, als momboir van Philips den tweeden sijnen Soon, maer absolutelijck ende Koninghlijcker wijse, soo hebben de Staten van Hollant ende vande omliggende Provintien haer daer tegens kloeckelijck ghestelt. Deselve Staten van de Nederlandtsche Provintien hebben aen Karel

de vijfden Keyser van dien name, doen hy noch jongh zijnde eerst tot het Vorstendom quam, momboirs gegeven. De selve Keyser Karel hebbende in de vergaderinghe van de Generale Staten zijn Vorstendom afgeleydt, heeft sijnen Soon Philips aen de ghetrouwigheydt van de selve Staten ernstelijck bevolen.

De soevereiniteit berustte dus altijd bij de Staten. Wat wel veranderde was dat de steden en daarmee de stedelijke afgevaardigden steeds belangrijker waren geworden.

Dit zijn teyckenen dat het Vorstelijck ghebiedt, ghelijck het oorspronckelijck van de Staten was ghekomen, alsoo weder tot hem-lieden is gekeert, soo dickmael als een Vorst is ghekomen te ontbreken. Voorder soo en sal men geen handtvesten ofte acten vinden van de oude Graven van eenighe importantie, daer niet de Baenderheeren ende Edelen over gestaen, ende deselve bezegelt ende bekrachtight hebben. Want dese waren den oudsten Raedt van de Graven: ghelijck oock voortijdts van de Duytsche Koninghen.

Soo veel de Steden belanght, haer ghetal, ende met het getal oock hare weerdigheydt is van tijdt tot tijdt ghewassen. Van oudts heeft elcke Stadt haren Raedt ofte Vroedtschap. Eeen van de Raden zijnde ghestorven werdt de plaetse by de anderen vervult, uyt de vroomste ende rijckste van de Burgherije. Den selven Raedt maeckt op eenighe plaetsen de principaelste Magistraten die Burgermeesters werden genoemt: op andere plaetsen presenteren sy de selve Burghermeesteren ende oock Schepenen, die te recht sitten, aen de Vorst om de verkiesinge te doen, in sulcker mate dat sy dobbel ghetal nomineren, waer buyten den Vorst niet en mach gaen, 't welck gheen kleyne versekertheydt en is van de vryheydt.

't Blijckt oock by veel exempelen, dat niet alleen de groote Steden, ghelijck in de laetste tijden heeft begost te gheschieden: maer oock de kleyne op de daghvaerden zijn gekomen. Philips van Leyden hier vooren genoemt, vermaent dickmael vande Edelen, en Regeerders vande Steden, noemende de selve de Grooten van 't Vaderlandt, ende seggende dat tot hare sorge stont by versuym van de Vorst toe te sien, dat de Republique gheen schade en soude lijden. Ick vinde oock dat ten tijde van Willem de vierde, die de laetste was van 't Huys van Henegouwen, gheleden nu 230 Jaren, tot Dordrecht een notable daghvaert is gheweest van de drie natien van Hollandt, Zeelandt, ende Henegouwen, alwaer de ghedeputeerden van de Steden sterck by een waren ghekomen ter oorsake vande Tollen: Ende dat dese vergaderinghe den hooghen Raedt werdt genoemt.

Dat voorts geen impositien ofte contributien zijn inghestelt sonder consent van de Staten, blijckt by alle de rekeninghen in 't hooft van de welcke het ghedraghen consent altijdt werdt vermelt. Ende hier van komt dat van oudts

ende in alle tijden by ons de voorseyde contributien ende impositien niet anders dan Beden zijn genaemt: welcke naem oock by Philips van Leyden dickmael werdt bevonden, overmidts de selve als hier vooren is aengheroert, wierden gheoctroyeert ter bede vande Graven, zijnde 't selve een groot bewijs van dat het Vorstendom voor de authoriteyt van de Staten heeft moeten buyghen. Jae selfs aen Philips den laetsten Graef, en is de neghen-jarighe opstellinghe by de Staten niet anders toe-ghestaen, als met voorschrift van seeckere Wetten, ende onder anderen, dat het gelt soude werden ghehandelt by persoonen, die by de Staten daer toe souden werden ghecommitteert. Ghelijck mede openbaer is, dat de Staten 't recht van tot hare gheliefte te vergaderen tot de uyterste tijden die voor dit oorlogh zijn gheweest, hebben behouden.

De graven waren benoemde constitutionele vorsten, maar ze werden gewoonlijk wel gekozen uit steeds dezelfde aanzienlijke familie zodat er van een zekere erfelijkheid sprake was. Dit gebeurde trouwens ook al in het door veel wijsgeren hoog geprezen Sparta.

Wt het gunt dus verre by ons gheseydt is, blijckt dat de Graven van Hollandt bykans niet en hebben verschilt van de oude Koningen. Maer dat sy alleen een naem hebben gebruyckt die niet soo seer opsichtig en was nochte soo verdacht voor de vryheydt, als wel was den Koninckclicken tijtel. Voorts dat deselve Graven wel zijn ghenomen nae 't vervolgh van de gheslacht, als by vele vrije Natien, maer dat nochtans 't ghebiedt hem-lieden sonder exceptie niet en was ghegheven alsoo daer wetten by waren gesteldt, ende met eede bevestight. Dat mitsdien de authoriteyt van de Graven niet kleyn en is gheweest, maar dat oock der Staten macht soodanigh is gheweest in verscheyden seacken, ende namentlick, beroerende 't geldt, het welck is de zenuwe ende kracht van een Republique, datmen met der waerheydt soude moghen seggen van de Graven, 't welck van de Duytsche Koningen eertijdts is geseydt, dat sy bevel hadden ter bede ofte Leens-gewijs.

Indien men hier toe een uytheemsch exempel soeckt, soo en vinde ick nerghens een ghelijcker als in de Republique van Lacedemon, die by Plato, Polybius, ende veel Wijsen, jae Apollo selve, soo geseydt werdt, voor allen anderen is gepresen. Want in dese succedeerden de Koningen by ordre van 't gheslacht, soo verre dat in plaetse van Koninghen die kinderen waren die Momboirs die sy Prodicos noemden, ghebiedt hadden in hare bewaringhe. Maer de Koninghen en wierden tot het ghebiedt niet toeghelaten voor ende aleer sy gezworen hadden te sullen ghebieden nae 's Lands wetten: ende de Koninghen hadden machte over elck een, maer over den Koninck de Toesienders ofte Ephori, midtsgaders den Raedt. Vande Ouden wert seer gepresen een notable spreuck van Theopompus Koninck van Lacedemon, dewel-

cke, alsoo hem sijn eyghen huysvrouw verweet, dat hy sijn eyghen Hoogheydt vermindert hadde met het instellen van het ampt der Toesienders, daer op antwoorde, dat hy aen sijne kinderen wel een minder, maer een gedurigher macht soude nae-laten.

In de Nederlanden was gewoonlijk sprake van een grote harmonie tussen vorst (graaf) en volk (Staten), en de vele huwelijksverbintenissen van de grafelijke familie met andere aanzienlijke, soms buitenlandse families, getuigden van het grote internationale respect voor de Batavenstaat.

Want voorwaer 't is sulcks als by de ouden te rechte gheseydt is, dat alle Republiquen bestaen in seeckere melodie ofte accoort, ende deselve gebroken zijnde, dat sy alsdan komen te bederven. Welcke melodie mijns bedunckens niet en bestaet in eenighh geluydt ofte snaren, maer in de wel-getemperde eendracht des Vorstes met het volck, des volcks met den Vorst, ende van verscheyden Staten onder den anderen. In dese melodie zijn de Vorsten, de Edelen, ende de Ghemeente langhen tijdt bloeyende gheweest, terwijl elck een den Vorst ontsach, ende de Vorst selve respecteerde de wetten, ende de gemeene vergaderinghen, terwijl den Adel sijne eer, ende de Ghemeente hare vryheydt behiel. Hier uyt zijn gevolght de goede successen van oorlogen: Hier uyt is gekomen dat dese Natie, gelijck sy eertijdts bondt-genoodt der Romeynen was geweest, alsoo daer nae, hoe wel kleyn zijnde, tot groote vriendtschap wierdt aenghesocht.

Dit toonen de Tractaten van Verbondt: dit toonen de houwelicken. Terstondt in den eersten oorsprongk des Graefschsaps zijn twee Diedericken, soo immers gelooft werdt, Swagers geweest der Koningen van Vranckrijck. Arnolf de derde hadde tot een Huys vrouw een Dochter van den Keyser van Constantinopolen, wiens Suster aen den Keyser van Duytsch-landt getrouwt was. Eenige navolghende zijn gehijlickt aen 't Huys van Saxen, doen ter tijdt besittende het Keyserrrijck. Florens de derde is getrouwt aen 't Koninckrijck van Schotlandt. Willem de tweede van dien naem Graef van Hollandt, is selfs tot het Duytsche Keyserdom geroepen, soo ick meene uyt geen andere oorsake, als om dat hy sijn eyghen landt tot een matighe regeeringhe gewent was. Deses Soon Florens de vierde, is aen d'eene zijde by den Koningh van Enghelandt, aen d'ander zijde by den Koningh van Vranckrijck, tot verbondt aengesocht met presentatie van 't houwelick van elcks hare kinderen met groote beschenckingen. Maer Johan sijnen Soon heeft met Raedt van de voornaemsten van het Landt, de Dochter van den Koningh van Engelandt getrouwt. Willem de seste, de Dochter van Vranckrijck.

Wederom zijn der Graven Dochters in seer groote huysen besteet, als vrouw Margriete Dochter Willems de vierde in 't Huys van Beyeren aen een

Keyser: Jacobe aen een Dauphijn van Vranckrijck, ende dit alles terwijle sy alleen Graven van Hollandt ende Zeelandt waren, ende eenige van Henegouwen. Daer nae door de Dochter van Graef Aelbrecht, die aen een van 't Huys van Bourgongie was gehouwelickt, heeft Hollandtt deselve Vorsten gekregen, die nu alrede Vorsten waren van Brabant, Vlaenderen, ende meer andere volckeren, ende alsoo zijn verscheyden Natien niet ongelijck van gewoonten, rechten, ende costuymen onder een gemeen ghebiedt onderlingh bevredight, ende daer door oock versterckt.

Door deze huwelijken geraakten de Nederlanden echter verbonden aan de Habsburgse monarchie die behalve over Duitsland en Spanje, ook over Amerika regeerde. De Habsburgers waren zo machtig dat ze het zelfs aandurfden de oude staatsregeling hier te willen wijzigen.

Daer na heeft Vrouw Marie van Bourgongie by haren Man den Aertz-hertogh van Oostenrijck een Soon ghehadt, aen dewelcke 't meerendeel van Spangien voor houwelick-goet is aengekomen, ende met Spangien 't verwacht van de nieuwe wereld, ende veel andere tijtulen die over verscheyde Landen seer wijt zijn verspreyt. Maer uyt dese grootheydt der Vorsten is ghevolght een groote veranderingh in de regeeringe, dien ick kortelick sal aenwijsen.

Eindnoten:

15 Bedoeld wordt de legendarische stad Vronen bij Alkmaar.
16 Costuymen: gewoonten, gebruiken.

Het seste Hooft-stuck
Hoe dat de getrachte Veranderingh in de regeeringe oorsaeck tot het oorlogh heeft gegeven

De Groot stelt dat de menselijke natuur wel snel naar tyrannie neigt maar door een constitutioneel bewind op het rechte spoor kan blijven. Machtige vorsten, zoals de Bourgondiërs en Habsburgers, hadden weinig respect voor de bestaande wetten en neigden ertoe af te glijden naar een koningsdictatuur.

De menschelicke natuyr is seer geneghen ende vervalt lichtelick tot heerschappije: waer uyt na 't seggen van Aristoteles de Tyrannique Regeeringhe spruyten, soo wanneer de Vorsten te buyten gaen de limiten van de Wetten van het Landt: ende selden gebeuret dat yemandt na-laet meer te willen vermoghen, als hy vermach, 't en zy hem de hope zy benomen van te vermoghen dat hy wilt. Daeromme de oude Vorsten welcker gantsche hoop ende vertrouwen stondt op het Vader-landt, als gheen uyt-landtsche macht hebbende, waren de Wetten gehoorsaem, beminden het recht, respecteerden de Staten, als op welcker macht ende middelen sy wel verstonden, dat hare eere ende reputatie moste steunen.

De Bourgongions, ghesproten uyt een Koninclick huys, zijn de eerste geweest die een trap hebben ghemaeckt, doch seer heymelick, tot de heerschappije, blijvende nochtans de vryheydt niet alleen in haren uytterlicken schijn, maer oock voor een goedt deel in hare kracht.

Daer nae Karel, zijnde op andere plaetsen Koningh ende Keyser, genoeghde hem niet wel daer inne, dat hy hier te lande niet meer en was als een Vorst: maer nochtans wierdt hy teghen gehouden deur sekere affectie, alsoo hy in des Landen was gheboren ende opghevoedt, ende daer-en-boven dese Natien hoogh was achtende, als zijnde een bequaem instruyment om yet groots uyt te rechten, ende die van haer selven seer getrouw waren: maer oock licht te vertoornen, alsmen hare vryheydt soude willen aen-tasten, ende daer toe seer machtigh.

Nochtans heeft hy bloedige Placcaten gemaeckt, ende daer de Kercke onderdruckt zijnde door grove dwalingen, verlanghde nae eene goede medecijne, soo heeft hy voorgenomen met geweldt voor te staen 't gunt in het gebruyck was ghekomen, stellende doot-straffe tegens den genen die van ander gevoelen souden mogen zijn, sonder in soo een soo gewichtighe sake de meeninge van de Staten te ondersoecken.

Bleef de machtsdrang der Bourgondiërs en Karel V nog binnen zekere grenzen, onder Philips II werd een regelrechte poging gedaan het oude inheemse bestuur te ontmantelen, en te vervangen door een Spaans. De harde godsdienstpolitiek en de invoering van nieuwe bisdommen waren hier voorbeelden van.

Maer Philips sijnen sone hebbende een natuyre die niet te vrede en was anders als met een absolute macht, droegh een haet teghens alle Natien die hare Vorsten een wet stelden: 't welck oock die van Arragon met haer groot ongheluck hebben gheleert. De Saengiaerden, by dewelcke Koningh Philips van sijne jonge jaren was opgevoedt, namen dese occasie vlijtigh aen tegens de Hollanders, ende andere Nederlanders, met de welcken sy-lieden tot dien tijdt in gestadige contentie ende jalousie waren gheweest, om best te staen in de gratie van de Princen. Hierom sochten sy de Nederlandtsche vryheydt hatelick te maken, ende ter contrarie te vertoonen hoe de steden van Italie, ende de landen van West-Indien door hare guarnisoenen in dier voegen wierden bewaert, datmen aldaer hadde een ghehoorsaemheydt sonder limitatie.

Zijnde dan het Fransche oorlogh gheeyndight, alsoo Koningh Philips vermaendt wierdt van weghen de Staten, dat hy de Spaensche guarnisoenen uyt de landen soude nemen, heeft hy een soo redelicken versoeck met onwaerdigheydt aenghenomen: ende zijnde in persoone nae Spaengien vertrocken, heeft van die tijdt af't meerendeel van de gemeene saecke van Hollandt, ende voorts van Nederlandt niet geregeert door ingheborene Heeren, uyt dewelcken nae ouder ghewoonte bestondt de hooghste ende ghedurighe Raedt van Staten van dese Landen: maer door Resolutien die in Spangien wierden genomen, latende hier den Cardinael Granvelle om een Wtrichter te zijn van de Spaensche bevelen.

De saken van de Religie waren nu soo verre gekomen, dat alwaer 't schoon een misdaedt gheweest anders te ghevoelen, als by den Paus van Romen goedt wierdt ghevonden, nochtans het selve eenen goeden Vorst niet en soude hebben te straffen, aenghesien de groote menighte van den genen die daer over mochten beschuldight werden, uyt der welcker gemoedt alsulck een ghesintheydt, hoedanigh oock deselve mochte zijn, door gheene vreese en konde ontrocken werden.

Alsoo nu om dese oorsaecke soo wel de voornaemste Heeren als de treffelickste Steden ende Provintien vertoonden, dat noch de koop-handel, nochte oock de ghemeene ruste niet en konde behouden werden, ten waer de Placcaten op het stuck van de Religie wierden versacht, soo ist nochtans soo verre van daer gheweest, dat Koningh Philips haren raedt soude hebben ghevolght, dat hy daer-en-teghen heeft ghewilt dat ondersoeck ende inquisitie soude geschieden, tot in de binnenste ghedachten der menschen, ende dat op

een nieuwe ende onghehoorde maniere van procederen, gelijckerwijs als tegens de Joden ende Mahumetisten, die onder de Christenheydt schuylen, in Spaengien werdt ghepleeght.

Tot dien eynde zijn oock de nieuwe Bisdommen hier ende daer verdeelt, met groot tegen-spreecken vande Staten, sonder welcker consent van oudts de Geestelickheydt niet en mochte vermeerdert werden. Aengesien nu dit alles buyten twijffel was streckende tot een groote verwerringe inde ghemeene sake, ende dat eerstelick de Heeren die inden Raedt van State waren, daer nae oock een groote menighte van Edele persoonen, tot dien eynde zijnde by een gekomen, onder welcke mede was de Heer van Brederode, ghesproten uyt den gheslachte van de Vorsten van Hollandt, raiden ende baden datmen soude komen tot dat remedie, het welck in voorleden tijden menighmael ghebruyckt was oock in mindere saecken, te weten, tot een vergaderingh van de Generale Staten, soo en heeft nochtans Koningh Philips, ghelijck hy op sijn vertreck wel expresselick hadde verboden, datmen geene vergaderingh van de Generale Staten houden en soude, oock doen niet naghelaten sulcks te beletten.

Volgens De Groot was de Beeldenstorm van 1566 het werk van een kleine groep. Philips benutte dit oproer echter door het gehele volk verantwoordelijk te stellen, Alva met een bezettingsleger te zenden, en een bloedig terreurregime in te stellen.

Hier op zijnde ghevolght een oproer, niet door een ghemeen opset, maer door het bestaen van weynigh particulieren uyt het geringhste volck, om de beelden uyt de Kercken wech te nemen, in het aenbidden van welcke beelden voor desen hooghlick was ghesondight, ende nae dat het selve oproer door de authoriteyt van de voornaemste Heeren ter neder was gheleydt, soo heeft den Spangiaerden ende Koning Philips gelieft, uyt een particuliere onbedachtheydt een pretext te nemen om tegens recht ende reden alle dese natien de misdaedt van rebellie in 't ghemeen op te legghen. Soo is dan den Hertogh van Alva ghesonden om de volkomene heerschappije in te nemen, met een seer straffe commissie, zijnde een persoon seer straf uyt sijn eygen natuyre, als geheel Duytsch-landt genoegh bekent is.

Dese gaf opentlick te kennen, dat de Staten, Steden, alle natien van Nederlandt, ende elcke persoon in 't bysondere, alle hare gerechtigheden hadden verbeurt, ende dat sy voortaen gheen ander wetten als de bevelen van den Koninck souden hebben te verwachten. Hy selve was een gewis teecken van dat de wetten te neder waren gevelt, sijnde een vremdelinck, ende niet van des Vorstes bloedt, ende niet-te-min teghens alle recht ende gewoonte ghesonden zijnde tot het generale gouvernement. Het oordeel van de saecken is oock de wetteliken ende ordinarisse collegien ontrocken: ende door het

oprechten van een nieuwe Recht-bank, alwaer de sake van Lese Majesteyt[17] ofte gequetste hoogheydt souden berecht werden, hebben de Spangiaerden ende hare adherenten, die haer tot slaven maeckten van de Spangiaerden, onder hare macht ghekreghen, soo wel het leven als het goedt van alle de Ingesetenen.

Ende zijn niet alleen veel duysenden van gemeene lieden gheexecuteert: maer selfs de Graven van Egmond ende van Hoorn verwesen zijnde op valsche beschuldiginghen, hebben hare halsen voor den beul moeten uytstrecken. Willem Graef van Nassau Prince van Orangie, mede eenvan de voornaemste Heeren van Nederlandt, is met veele anderen ghebannen. Van welcke persoonen Egmond sijn Graefschap in Hollandt hadde, Orangie Gouverneur van Hollandt was gheweest. Den Marquijs van Berge, en den Heer van Montigny, die de requesten ende vertooningen van het volck ende van de Staten in Spangie hadden overghebracht, zijn beyde, de eene met openbare executie, den anderen met vergift, soo het ghemeene gheruchte is, omghebracht.

De Groot acht het een toppunt van brutaliteit dat de Spanjaarden belastingen instelden met het oogmerk dat de Nederlanders hun eigen bezetting zonden moeten gaan financieren.

Daer na zijn na de ghewoonte van allen den genen die heerschen willen de Steden beset met Spaensche Guarnisoenen ofte met Casteelen. Hier-en-boven op dat de natie, die tot desen tijdt toe vry waren gheweest, hare slavernije opentlijck souden moeten bekennen, ende selfs voeden ende onderhouden, soo is hem-lieden, aen de welcke de Vorsten selve te vooren ghewoon waren de minste opstellinghe by maniere van bede te versoecken, doen ter tijdt door dreyghementen van een Stadt-houder op-gedrongen de twintighste penningh van alle onroerende, ende de thiende van alle roerende goederen op elcke verkoopinghe.

Bij De Groot begint de Tachtigjarige Oorlog in 1572 toen de Staten van Holland de strijd tegen de Spanjaarden openlijk begonnen, Willem van Oranje als hun stadhouder aanstelden en als aanvoerder erkenden. De Groot wijst op de parallel met de opstand onder Civilis.

De ghetrouwigheydt van dese natien, ende de vryheydt hebben langh te samen ghestreden: Maer alsoo niet mogelijck en was dat nae de verdruckinghe van de Wetten, ende nae de verachtinghe vande Staten, de regeeringe die soo veel hondert Jaren gheduurt hadde, ende de vryheyt vande nakomelingen, langer behouden konde zijn, soo hebben de Staten van Hollandt, de welcke

toestont soo wel de Wetten, als het gemeene ende haer eygen recht te beschermen, inden Jare 1572. op den 19 Julij, in de vergaderinge, bestaende uyt verscheyden Edelen, ende de gedeputeerden van 't meerendeel vande Steden, nae 't exempel van hare voor-ouders, die teghens de Romeynen, als sy nae heerschappije trachteden, de wapenen hadden aenghenomen, 't oorlogh tegens den Hertogh van Alva geresolveert, de persoonen die by onrecht waren ghebannen, herstelt, ende Willem Prince van Orangie voor haer Gouverneur ende Krijghs-overste erkent.

Eindnoten:

17 Lese Majesteyt: lèse-majesté of majesteitsschennis.

Het sevende Hooft-stuck
Hoedanigh de Republique in 't oorlogh is gheweest, ende nu is nae 't oorlogh.

De Verenigde Provinciën slaagden erin de oude soevereiniteit van hun Staten weer te herstellen. Philips werd in 1581 van zijn 'vorstendom' vervallen verklaard. Het zoeken naar een nieuwe 'vorst' gaf echter grote problemen

Van die tijdt af is het opperste ghesagh der Staten, die door de aenghenomen macht der laetster Vorsten niet weynig en was verduystert, wederom klaerlick aen den dagh gekomen. Ende dat met die van Hollant de Staten van andere omligghende natien mede de wapenen voor de vryheydt hadden aenghenomen, ende in een vast verbondt te samen waren getreden: ende dat Koningh Philips, wiens eer tot dese tijdt toe gespaert wierdt, noch door biddennoch door vermanen tot gheen beter sin en konde werden ghebracht, so hebben ten laetsten de generale Staten op den ses-en-twintighsten Julij des Jaers 1581. verklaert, dat Koningh Philips ter oorsaecke van het verbreken van de Wetten van de regeeringhe, nae rechten ende metter daet van sijn Vorstendom was vervallen: ghelijckerwijs vele vrye natien dickmael hare Vorsten hebben veroordeelt, als die van Lacedemon Pausaniam, de Venetianen Faleriuna, de Deenen Christiernum.

Nochtans en hebben de voornaemste van de landen de Republique niet gheregeert sonder een Vorstelijck ghesagh. Maer ghelijck eertijdts in plaetse van Koninghen Veldt-oversten waren gekomen, soo heeft doen den Prins van Orangie, de naem van Graef wech ghenomen zijnde, onder den tijtel van Gouverneur[18] het wettelijck ghebiedt verkreghen. Deses Princes sonderlinghe eendracht met de Staten, terwijle hy plaetse gaf aen hare Moghentheydt, ende sy hem wederom beminden, ende respecteerden als haer gemeene Vader, heeft de saken van Hollandt van de kleyne beginselen tot groote wasdom ghebracht.

De Groot beschrijft hier de perikelen rond Matthias, Anjou en Leicester. De benoeming van prins Maurits tot stadhouder acht hij een zeer goede keus.

Waerom, hoewel de naburighe landen eerst Matthiam Eertz-hertogh van Oostenrijck, daer na den Raedt van Staten, ende noch daer na den Hertogh

van Anjou over haer stelden, soo hebben de Staten van Hollandt ende Zeelandt wel het verbondt met haer gheburen vastelijck onderhouden, en hebben nochtans in hare landen geen veranderirige toeghestaen, maer gestadigh behouden niet alleen deselve regeeringe, maer oock deselve uytterlijcke ghedaente van regeeringhe.

Na de doodt van de Prins van Orangien is het Generael gouvernement den Graef van Licester opghedraghen, die 't Engelsche Krijgs-volck tot behulp van 't landt hadde toegebracht. Maer alsoo dese dragende een Koninglijcke hooghmoet, ende geen kennisse hebbende van onse maniere, ende volgende quade Raeds-lieden, der Staten regeeringe bestont tegens te spreken, ende nieuwigheden aen te rechten, soo hebben de Staten vertoont, dat hare macht, van den wekken Licester sijne commisse hadde ontvangen, de oudste ende rechtmatighste was.

Hebben oock sekere persoonen, die om hem te believen by oproer veranderinghe pooghden in te voeren, met de doodt ghestraft. 't Welck de Graef van Licester verstaende, heeft het ghebiedt ende 't landt verlaten. Ende is voorts Prince Maurits, Soon van Willem Prince van Orangie, gewerden Opperste Bevel-hebber over Hollandt ene eenighe naburighe landen. Onder deses gouvernement is wederom groote eendracht geweest, ende door een 20 jarighe ruste van de Republique, door uytstreckinge van palen, gheluckige bataillien, belegeringen, soo kloeckelijck aengewent als noch kloeckelijcker teghen-ghestaen, hebben de Staten de fame van seer wijse Regeerders, ende Prince Maurits de fame vande voornaemste Krijghs-overste bekomen. De eer van de Republique is noch vermeerdert nae dat de Koningen deselve door verbondt met hem-selven heben vergeleken. Want in den Jare 97. is een gemeenschap ende verbintenisse gemaeckt tusschen den Koning van Vranckrijck, de Koninginne van Engelandt, ende de Staten der Vereenighde Nederlanden.

De Nederlanden breidden hun aanvallen op de Spanjaarden uit tot de Indiën en wonnen tenslotte de oorlog. Alle vredesaanbiedingen van Spanje die weer in het gevaar komen van de Nederlandse vrijheid konden impliceren, werden afgewezen. Uiteindelijk werd in 1609 een twaalfjarig bestand gesloten.

Evenwel is de eerbiedinge noch aen een afghestelde Vorst ghedragen, dat by 't leven van Koning Philips de kloeckmoedigheydt van des landen haer gehouden heeft binnen de nootsakelijckheydt van haer selven te beschermen, na sijn doot is de krijg opentlijck verkondigt, ende dien van Spangien wederom toegesonden het oorlogh dat van hem lieden eerst was gekomen.

Jae tot de uytterste Landen van Indien toe is de koophandel uyt dese landen gezeylt, met wapenen beset zijnde. Ende in die plaetsen zijn mede door de

occasie van den gemeenen Vyandt, ende door de bekende vromigheydt ende getrouwigheydt van de Hollanders, vrientschap ende verbintenissen met Koninghen ende natien veroorsaeckt: ende zijn de Heeren Staten begroet gewerden door Gesanten komende soo verre uyt de andere werelt. Tot dus verre heeft het vechten geduurt.

Van vrede is dickmael ghehandelt, soo by 't leven van Koningh Philips, als nae sijn doodt, als de Nederlanden aen sijn Dochter ende Swager waren overghedragen, maer altijdt hebben de Staten versmaedt de conditien daer mede de Vryheydt niet en soude zijn behouden, mitsgaders het recht van de resolutie, waer by Koningh Philips sijn gebiedt was afghewesen: nae 't exempel vande oude Romeynen die noyt eenighe vrede soo hoogh hebben geacht, dat sy daeromme de verdreven Tarquinios souden weder innemen.

Ten laetste alsoo de Eertz-hertoghen Aelbrecht ende Isabelle, ende selfs oock de Koningh Philips des anderen Philips Sone, toonde bereyt te zijn de Vryheyt van de Staten te erkennen, soo zijn de t'samen-sprekingen begonst door intercessie van de Koningen van Vranckrijck, groot Britangie, ende Deenmarcken, ende eenighe Vorsten: Ende alsoo vele swarigheden de vrede verhinderden, is eyndelijck in den Jare 1609. bestant ghemaeckt voor 12 Jaren: met voorige verklaringe van de Eertz-hertoghen, soo in haren naem, als in de naem van Koning Philips, van de welcke sy daer toe procuratie hadden, als dat sy maeckten het Bestant met de Heeren Generale Staten van de Vereenigde Provintien, in qualiteyt ende als de selve houdende voor vrye Landen, Provintien ende Staten, op de welcke sy-lieden niet en presenteerden.

Hiermee eindigt De Groots historische overzicht van de pogingen der Bataven of Friezen of Hollanders om gedurende 1700 jaar hun oude staatsregeling met succes tegen alle aanspraken en aanvallen te verdedigen.

Dit kort verhael beginnende voor Julius Cesar, ende op dese tijdt eyndigende, betoont aan dat ghedurende meer als 1700 Jaren, de Bataviers nu Hollanders genaemt, gebruyckt hebben deselve regeeringhe, waer van de hoogste macht geweest zy by de Staten, ende noch is: soo nochtans dat daer een Vorstelijck gebiet by is gekomen, nu met meerder nu met minder bedieninghe, eertijts ghedefereert zijnde by successie, maer dickmael ende nu oock by stemmen, zijnde altijdt de wetten onderworpen.

De Groot vervolgt nu met een overzicht van de staatsinrichting der Republiek.

Dit is dan de gedaente, ende om soo te seggen het aensicht van de gheheele regeeringhe. Indien yemandt alle de leden soude willen weten, deselve zijn als volght: Hollandt wordt by Steden ende Dorpen seer dicht bewoont. De

sorgh over de Steden is by den Raedt ende Magistraten van elcke Stadt, dien oock toegelaten is binnen haer district eenighe Keuren te maken, ende tot Stadts noodtlijckheden eenighe Accijnsen op te stellen. De Raden ofte Vroetschappen zijn ghedurigh: De Magistraten Jaerlijcks, met kleyne ofte gheene gagie. Vande groote Magistraten hebben de Burgemeesters 't recht van de Ghemeente ende des Stadts welstandt voor te staen: De Schepenen zijn over het recht gestelt, soo in Civile, als in Criminele saken, in welcken de Bailiuwen ofte Schouten met een gebiedt bedienen het publique Ampt van beschuldigers. De Magistraten hebben tot hare Raden Rechts gheleerden, Pensionarissen ghenaemt.

De jurisdictie van Dorpen, soo wel in hooghe Heerlickheydt als in Ambachts-heerlijckheydt, is ten deele by de Republique ofte de Graeffelijckheydt, ende ten dele by de voornaemste van Adel die de selve van hare voorouders hebben ontfangen. De Ambachts-heerlickheyt werdt meest berecht door Schout ende Schepenen, de hooghe Heerlickheyt door Bailiou ende Leen-mannen, of door Welboren mannen. Hier-en-boven soo hebben Houtvester ende Meester-knapen haer eyghen gherecht over de jacht ende wildernissen, en de Dijck-graef ende Heemraden over de dijcken, waer inne sonderlingh de behoudenisse van Hollandt bestaet.

Van alle deser vonnissen, (uytghenomen de Criminele, waer van den verwesen niet lichtelijck appel werdt toegestaen) soo wert geapelleert aen 't Hof van Hollandt, 't welck oock by Zeelandt werdt erkent. De geschillen van Steden ende andere saken van grooten gewichte werden oock hier verhandelt. In desen Raedt sitten nae ouder ghewoonte eenighe Edel-lieden, ende voorts eenighe Rechts-geleerden ende coustumiers. 't Opperste hooft van desen Raedt is de Stadt-houder ofte Gouverneur van Hollant selfs: Die daer-en-boven macht heeft om over de guarnisoenen te gebieden, verkiesinge te doen vande Magistraten van Steden, na voorgaende nominatie, ende voorts remissie en pardoen geven van misdaden, 't welck al-te-mael teyckenen zijn van een uytnemende authoriteyt. Daer is oock een Reken-kamer die voor haer Rentmeesters de Domainen regeert.

De vergaderinge vande Staten, by de welcken de hooghste macht is van Hollandt, komt by een drie ofte viermael 's Jaers, oft soo dickmael als het de saecke vereyscht. Den staet vande Ridderschap ende Adel werd gherepresenteert by eenighe die de voornaemsten zijn, soo ten aensien van haer gheslachte, als van de Heerlickheden die sy besitten, zijnde in getalle ontrent twaelf. Ende van hem-lieden gestorven zijnde, werdt by hem-lieden een ander toeghenomen. De Steden die ghewoonlijck zijn hare Ghedeputeerden op de Daghvaerden te senden, sijn dese: Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Gorichem, Schiedam, Schoonhoven, Briel, Alckmaer, Hoorn, Enchuysen, Edam, Moninckendam, Medenblick, Pur-

merent. De Ghedeputeerde zijn ghemeenlijck Burghermeesters, daer van al-te-met by-ghevoeght werden eenighen uyt de Vroetschap, ofte oock een Pensionaris. Den Adel seydt eerst sijn stem, daer nae de Steden elck op haer beurte. Dit alles is het selve nu ter tijdt, als het was by der Graven tijden, behalven dat de bedieninge van de gemeene saecke, die te vooren by de Graven was, nu den Staten ende den Gouverneurs is aenghewassen.

Van het voorseyde Hof van Hollandt plach aen den grooten Raedt van Mechelen geappelieert te werden, in welcken Raedt de Staten van verscheyde Provintien eertijdts ten versoecke vande Vorsten van Bourgongien hadden gheconsenteert, om aldaer in 't ghemeen te recht te staen. In plaetse van desen grooten Raedt hebben die van Hollandt ende Zeelandt over 28 Jaren den Hooghen Raedt opgherecht uyt treffelijcke Gheleerde persoonen: van welcker sententien niet en mach gheappelleert werden: maer wel aen de Staten versoeck ghedaen, om eenighe andere Rechters ofte Reviseurs te doen voeghen tot het Collegie, die ernstelijck moghen oversien of in de sententie eenighe erreur is ofte niet.

Voorts alsoo met het oorlogh so de lasten als de saken zijn vermeerdert soo is noch een ander Collegie inghestelt om over de gemeene middelen van Hollandt de opsicht te hebben, ende alle geschillen daer uyt spruytende te berechten. Dit Collegie bestaet uyt persoonen die by den Adel ende de Steden elcks op haer selven daer toe werden gecommitteert, ende werden by wijlen verandert: Desen beschrijven de Staten als het van noode is, ende voeren uyt 't gene by de Staten is geresolveert. Onder d'opsicht vandesen zijn eenige anderen gedeputeert tot het hooren van de reeckeninghe van de Ontvanghers van de gemeene middelen.

Na-de-mael nu by de Unie van Wtrecht tusschen verscheyde Provintien, van dewelcken by de Unie zijn ghebleven, die van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Wtrecht, Vrieslant, Over-yssel, ende Groeningen, allegader in voortijden genaemt met de namen van Bataviers, Mattiaci ende Vriesen, aengegaen is gemeenschap van oorlogh, vrede, ende uytheemsche alliantien, mitsgaders van veel andere saken, soo zijn deselve Provintien ghewoon elck hare Gedeputeerden te senden om ten gemeene veste te beraedslagen. Dese vergaderingh scheyt selden, ende wort genaemt de Generale Staten.

Hier werden oock gedisputeert de poincten die tusschen de Provintien in questie komen. Naest desen ende by der selver commissie heeft den Raet van Staten het opsicht van de saken van de Unie, ende de regeeringe van het Krijgsvolck. Desen Raedt is in plaetse gekomen vanden Raed van Staten, die in de tijden vande Graven over heel Nederlant het opsicht hadden. De Raden werden tot een seker getal by de Staten van elcke Provintie gekoren, ende mede by wijlen verandert. Sy stemmen niet by Provintien, als in de vergaderinge, maer man voor man. De hoofden van desen Raedt zijn de Gouverneurs van de Provintien.

Noch zijn door Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, eenighe Collegien van Admiraliteyt verdeelt, die toesicht hebben op de Zee, ende de middelen die uyt de Zee komen. Sy hebben haer commissie van de Generale Staten, elcke Provintie sendt daer de haren, ende verandert deselve al-te-met. 't Admiraelschap dat is het opperste bevel ter Zee, heeft Prince Maurits. De reeckeningen van 't Comptoir van de Generaliteyt werden oock by sekere persoonen daer toe gestelt zijnde, gevisiteert.

De Groot acht het voorafgaande overzicht vooral voor buitenlanders zeer interessant. Ze kunnen eruit opmaken dat de Nederlanden geregeerd worden volgens ook al in de Oudheid aangeprezen regelingen, alsmede volgens eigentijdse succesvol opererende staten als Venetië.

Dese dingen den ingesetenen genoegh bekent, heb ick wat particulierlick verhandelt, om der uytheemschen wille: ende ick twijffele niet of als sy der sake wel sullen hebben ingesien, sy sullen dese gesteltenisse ende t'samenbouwinge van Republique seer prijsen. Want soo wy de reden willen hier by brengen, de reden sal ons leeren, dat het ghebiedt alderbest werdt vertrouwt aen de alderbesten. Soo wy nae authoriteyt omme sien, de regeeringe die uyt de voornaemste bestaet, heeft tot hare prijsers de wijsste van de oude tijden. Of sien wij na exempelen, wy hebben alsulcken die seer treffelick ende vermaert zijn, als Candie, Lacedemon, Carthago, Rhodos, Marseille, Chessalie, Achaie, Samo, Cnijdos, Chio, Corfu, ende als vele meenen Rome selve ten tijde als sy meest in deughden gebloeyt heeft.

Dat meer is, het blijckt genoegh dat de Republique van de kinderen van Israel, soo als sy van Godt was ingestelt, eer het volck een Koningh eyschten, by de treffelicksten is bedient geweest. Daer en ontbreken oock geen versche exempelen, Ragusa, Luca, Genua, Geneve, ende de voornaemste Cantons van Switser-landt, ende Venegien, die hare vastigheydt door het duren van duysent jaren betuyght. Hier kan nog by gevoeght werden het geheele lichaem van het Duytsche Rijck, vol van Majesteyt ende aensienlickheydt, ende veel Koningkrijcken in 't Noorden, die wel Koninckrijcken werden ghenoemt, maer in der daedt Vorstendommen zijn.

In ghevalle men noch naerder de verghelijckinghe wil vervolghen, de hooghste macht van de vergaderinghe van Staten is by de oudste volcken der Walen ende Brittoenen gebruyckt geweest, ende werdt in Duytsch lant noch hedensdaeghs bevonden. Voor soo vele de regeeringe by Gedeputeerden van Steden werdt bedient, komen wy seer wel over een met die van Achaie, Etolie, ende Lijcie, die mede hare Republiquen uyt verscheyden Steden zijnde by een gevoeght, geregeert hebben door vergaderinghe ende gedeputeerden, van dewelcke de Achei by Polybium, Strabonem, ende Plutarchem werden

voorgestelt, als het alderbeste voorbeeldt van een gheheel eendrachtige Republique. Voorts dat by de macht van de treffelicksten werdt gevoeght een Vorstelick gebiedt met wetten gelimiteert, dat hebben wy ghemeen met de oude Israëliten, ten tijden van de Rechteren, met die van Lacedemon, ende van Achaie met de Venetianen, met het Duytsche Rijck, met de Noortsche Koninckrijcken, die wy geseydt hebben, ende met meer anderen.

De vergaderinge van de Generale Staten, met den Raedt van Staten, by dewelcke verricht werden die saecken die volghens de Unie gemeen zijn, behoudens de Souverainiteyt van elcke Provintie, komt juyst over een met de Amphictynoische vergaderinghe[19], door welckes bandt de Grieksche Republiquen t'samen verknocht zijnde, de Meden ende alle uytheemsch geweldt langen tijdt van haer hebben afgeweert. Alsoo hebben die van Ionien met derthien, die van Ethrurie met twaelf, de oude Latijnen met acht-en-veertigh Republiquen, ende eertijdts veel Duytsche, Walsche, Brittoensche Natien ghemeene vergaderinghen uyt kracht van hare verbondt ghehadt: ende sulcks hebben noch de Switsers ende Britons.

De Groot laat echter andere volkeren graag in hun waarde. Bewoners van Noordwest-Europa leven graag in vrijheid, maar die van grote of Aziatische landen worden liever autocratisch geregeerd. Over het algemeen zouden oude regelingen nooit veranderd moeten worden, zodat hij behalve zijn zeer statische geschiedvisie ook voor de toekomst een statische wereldorde blijkt te prefereren.

Nochtans als wy dese manier van regeeringe prijsen, soo en willen wy dien niet te kort spreken, die een andere gebruycken. Want men moet bekennen, dat alle dingh niet alle lieden en past, jae datter veel volckeren zijn, die beter dienen gesteldt onder een absolute Koninclijcke macht, als gelaten aen haer eygen vryheydt. Oversulcks is het de volckeren van Asie oorboir gheweest Koningen te hebben: Griecken-landt ter contrarie, heeft geen Koninghen konnen lijden.

Dat nu dese maniere daer wy van spreken ons de bequaemste is, betuyght de ervarentheydt van soo veel hondert jaren. Soo lang die gebleven is, is alles stil geweest: soo wanneer daer tegens is getracht, soo zijn daer beroerten ende troublen ontstaen, ende zijn deselve niet ghereniedieert, voor ende aleer de regeeringe haer oude forme weder heeft bekomen.

De ghenen die neerstelick in-gesien hebben de verscheyde natuyren ende manieren van Natien, hebben aenghemerckt dat de volcken, leggende aen het Noorden, ende insonderheydt naest de Zee-kust, onder dewelcke wy zijn, afkeerigh zijn van 't absoluyt gebiedt van een alleen, ende meerder lust hebben in hare vryheydt. Daer zijn oock eenighe die leeren dat groote Landen van Koninghen, heel kleyne van de Gemeente niet onbequamelick en werden

gheregeert: maer dat die Natien die van middelbare grootte zijn, ende insonderheydt die het hare kloeckelick weten te bewaren, ende nae 't gunt eens anders niet en trachten, best zijn gedient met een regeeringe der treffelicksten.

Men moet oock op de ghewoonte groot insicht nemen: want het gunt in 't gemeen van alle Wetten werdt geseydt, is insonderheydt waer in die Wetten, waer inne het hoogste deel van de regeeringe bestaet, te weten, dat het beter is sulcke wetten te gebruycken die de besten niet en zijn, als te veranderen de gene die aengenomen ende gebruyckt zijn: alsoo de wetten, soo wel als de planten, tijt van noode hebben, om haer wortelen vast te maken, en daer-en-tegen soo men deselve dickmael vervoert, haer kracht ende sterckte komt te verdwijnen. Hieromme zijn wy seer ghehouden aen onse Voorouders, die ons hebben nagelaten een regeeringe in haer selven seer goet, ende met onse natuyr en manier van leven sonderlingh wel accordeerende, hebbende deselve by oorlogh weder gekregen, ende by tijde van vrede wel bewaert. Mitsdien is het ons werck, so wy niet ondanckbaer nochte onvoorsichtigh willen zijn, de Republique standtvastelick voor te staen, die ons by de reden geraden, by de ervaringe betuyght, ende by de oudtheyt wert aengepresen.

Eindnoten:

18 Gouverneur: hier in de betekenis van stadhouder.
19 Amphictynoische vergaderinghe: een onder twaalf Griekse volksstammen gesloten verbond dat te Thermopylae en Delphi vergaderde.

Bibliografie

A. Latijn

- *Liber de antiqvitate reipvblicae Batavicae* (Leiden, 1610).
- Idem, (Leiden, 1610).
- *Chronicon Hollandiae. De Hollandorvm repvb. & rebvs* (Leiden, 1617).
- *Respublica Hollandiae, et Urbes* (Leiden, 1630).
- Idem, (Leiden, 1630).
- Idem, (Leiden, 1630).
- *Liber de antiqvitate et statv Reipvblicae Batavicae* (Amsterdam, 1633).

B. Nederlands

- *Tractaet vande ovdtheyt vande Batavische nv Hollandsche Republique* ('s-Gravenhage, 1610). (Vertaling door Hugo de Groot en diens vader)
- *Van de ovdheydt der Batavische, nv Hollandsche Republique* (Haarlem, 1636).
- Idem, (Haarlem, 1636).
- Idem, (Haarlem, 1641).
- *Tractaet Vande Oudtheyt vande Batavische, nu Hollantsche Republique* (Haarlem, 1651).
- Idem, (Amsterdam, 1651).
- *Hugo de Groots Verhandelingh van de oudtheit der Batavische, Nu Hollandtsche, republyke* (Amsterdam, 1681). (Vertaling Johan Goris, uitgave samen met Hugo de Groots *Nederlandtsche Jaerboeken en historien*)
- *H. Grotius verhandeling van de Oudtheid der Batavische Republyk* (Amsterdam, 1714). (Samen met *Antiquitates Germanicae, of Hoogduitsche oudtheden* van Tacitus)
- Idem, (Amsterdam, 1728).
- Idem, (Amsterdam, 1756).
- *Brief van Vindex patriae...* (Amsterdam, 1757). (pamflet in de 'De Wittenoorlog')

C. Frans

- *De l'antiqvité de la République des Hollandois* (Amsterdam, 1648). (Samen met *Devs harangves panégyriqves, l'vne de la pais, l'avtre de la concorde* van Hélie Poirier)

D. Engels

- *A treatise of the Antiquity of the Common-wealth of the Battavers, which is now the Hollanders* (Londen, 1649).
- *The antiquity of Common-wealths* (Londen, 1652).

E. Hugo de Groots ‘Parallellon’

- *Parallelon rerumpublicarum liber tertius*, samen met *Vergelijking der gemeenebesten... Derde boek* (Haarlem, 1801-1803). (Vertaling en inleiding Johan Meerman; 4 dln.)